

Міністерство освіти і науки України
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Ministry of Education and Science of Ukraine
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ:
КОНЦЕПЦІЇ, ПАРАДИГМА,
РОЗВИТОК,
УДОСКОНАЛЕННЯ**

Збіник наукових праць

Заснований у 2022 році
Видається чотири рази на рік

**PUBLIC ADMINISTRATION:
CONCEPTS, PARADIGM,
DEVELOPMENT,
IMPROVEMENT**

A collection of scientific papers

Founded in 2022
Published four times a year

Випуск | 7 | Issue

Переяслав | 2024 | Pereiaslav

П 88 **Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення:** Збірник наукових праць. Вип. 7. Переяслав (Київська обл.). Домбровська Я.М. 2024. 154 с.

Засновник: Університет Григорія Сковороди в Переяславі
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 25092-15032Р від 14.01.2022 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Університету Григорія Сковороди в Переяславі
протокол № 10 від 20 березня 2024 р.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 1309 від 25 жовтня 2023 р.
збірник наукових праць «**Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення**» внесений до Переліку
наукових фахових видань України, категорія «Б»,
за спеціальності – 281 державне управління

Голова редколегії:

ПАРХОМЕНКО-КУЦЕВІЛ доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного управління та
Оксана Ігорівна адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Заступник голови редколегії

КАРПА доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного управління та
Марта Іванівна адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Секретар редколегії:

БУРИК доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного управління та
Зоряна Михайлівна адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Редакційна колегія:

ВОРОТІН доктор наук з державного управління, професор, завідувач відділу комплексних проблем
Валерій Євгенович державотворення Інституту законодавства Верховної Ради України

ГБУР доктор наук з державного управління, професор кафедри управління охороною здоров'я та
Зоряна Володимирівна публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені
П.Л. Шупика

ДУРМАН доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління і місцевого
Микола Олександрович самоврядування Херсонського національного технічного університету, заслужений працівник
освіти України

КРЮКОВ доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного адміністрування в сфері
Олексій Ігорович цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

ПАСІЧНИК доктор наук з державного управління, доцент кафедри державної політики та врядування
Василь Миколайович Національного університету «Львівська політехніка»

ПОПРОЦЬКИЙ доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного управління та
Олександр Павлович адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

СИМАК доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного управління та економіки
Сергій Васильович навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування Таврійського
національного університету імені В.І. Вернадського, Заслужений економіст України

СУРАЙ доктор наук з державного управління, професор кафедри публічної політики ННІ публічного
Інна Геннадіївна управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЯРОВОЙ доктор наук з державного управління, професор кафедри міжнародних відносин та політичної
Тихон Сергійович комунікації Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Hakan PhD, Professor of the Department of Sociology, Harran University, Mardin Karayolu Üzeri 18, Sanliurfa,
GÜLERCE (Turkey)

Farouq Ph.D. (Law), Professor, Assistant Professor of Private Law Department, College of Law, Jadara
Ahmad Al Azzam University (Jordan)

Sandeep Ph.D. (B.H.U.), FDP (IIM, Indore), ADP (Wharton School, USA) QIP (IIT BHU), IIMT College of
Kumar Gupta Engineering (India)

© Автори статей, 2024

© Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2024

P 88 **Public administration: concepts, paradigm, development, improvement:** Collection of scientific papers. Iss. 7. Pereiaslav (Kyiv region). Dombrovska Y.M. 2024. 154 p.

Founder: Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Certificate of state registration of a printed media product:

KV series № 25092-15032P dated January 14, 2022

Recommended for publication by the Academic Council of Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav.

Protocol № 10, March 20, 2024

By the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1309 of October 25, 2023, the collection of scientific papers «**Public Administration: Concepts, Paradigm, Development, Improvement**» is included in the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, **category «B»**, by specialty – 281 public administration

Head of the editorial board:

PARKHOMENKO-
KUTSEVIL
Oksana Igorivna

doctor of sciences in public administration, professor, head of the department of public management and administration at Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Deputy head of the editorial board:

KARPA
Marta Ivanivna

doctor of sciences in public administration, professor of the Department of public management and administration at Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Secretary of the editorial board:

BURYK
Zoryana Mykhailivna

doctor of sciences in public administration, professor of the department of public management and administration of Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Editorial board:

VOROTIN
Valery Yevhenovych

doctor of sciences in public administration, professor, head of the department of complex problems of state formation of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine

GBUR
Zoryana Volodymyrivna

doctor of sciences in public administration, professor of the Department of Health Care management and public administration of the P.L. Shupyk National Healthcare University of Ukraine

DURMAN
Mykola Oleksandrovych

doctor of sciences in public administration, professor of the Department of public administration and local self-government of the Kherson National Technical University, Honored Education Worker of Ukraine

KRYUKOV
Oleksiy Ihorovych

doctor of sciences in public administration, professor of the Department of public administration in the field of civil protection of the National University of Civil Protection of Ukraine

PASICHNYK
Vasyl Mykolayovych

doctor of sciences in public administration, associate professor of the Department of Public Policy and Governance of the Lviv Polytechnic National University

POPROTSKIY
Oleksandr Pavlovich

doctor of sciences in public administration, professor of the Department of public management and administration at Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

SIMAK
Serhiy Vasyliovych

doctor of sciences in public administration, professor of the Department of Public Administration and Economics of the Educational and Scientific Institute of Management, Economics and Nature Management of Tavrida National V.I. Vernadsky University, Honored Economist of Ukraine

SURAY
Inna Hennadiyivna

doctor of sciences in public administration, professor of the Department of Public Policy, National Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko Kyiv National University

YAROVOY
Tikhon Serhiyovych

doctor of sciences in public administration, professor of the Department of International Relations and Political Communication of the Open International University of Human Development «Ukraine»

Hakan
GÜLERCE

PhD, Professor of the Department of Sociology, Harran University, Mardin Karayolu Üzeri 18, Sanliurfa (Turkey)

Farouq
Ahmad Al Azzam

Ph.D. (Law), Professor, Assistant Professor of Private Law Department, College of Law, Jadara University (Jordan)

Sandeep
Kumar Gupta

Ph.D. (B.H.U.), FDP (IIM, Indore), ADP (Wharton School, USA) QIP (IIT BHU), IIMT College of Engineering (India)

© Authors of the articles, 2024

© Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, 2024

ЗМІСТ

Акімов Андрій ПРОГРАМА ПІДГОТОВКИ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ У СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЯХ ТА МІЛІТАРИЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ПОБУДОВИ НОВОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА. ПОЧАТКОВА, СЕРЕДНЯ, ВИЩА ШКОЛИ. ЗАКЛАДЕННЯ ЗНАТЬ БАЗОВИХ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	6
Ващенко Сергій, Носаченко Володимир ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	14
Губенко Валентина ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РЕКОМЕНДАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ	22
Заяць Діана, Лагойда Юрій ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ ТЯГЛОСТІ ТРАДИЦІЙ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ ТА ҐЕНЕЗА ТЕРМІНОЛОГІЇ	34
Казаков Геннадій ВИКОРИСТАННЯ СНАТГРТ У ПУБЛІЧНІЙ СЛУЖБІ: НЕДОЛІКИ ТА ПЕРЕВАГИ	48
Карпа Марта, Збаровський Дмитро ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	57
Карпа Марта, Левченко Андрій СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ	66
Карпа Марта, Паснок Андрій ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	74
Керничний Євген ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	83
Кошова Світлана ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕЦІЇ СТВОРЕННЯ РАКЕТНО-КОСМІЧНОЇ ТЕХНІКИ: АСПЕКТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	94
Сташишин Андрій, Оліскевич Маркіян, Кравчук Мирослав ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО Е-УРЯДУВАННЯ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	106
Сурай Артем ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ	116
Тимочко Іван, Кіцак Тарас ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ	125
Хоменко Дмитро МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПОЛІТИКОЮ У БУДІВНИЦТВІ	133
Чечель Анна, Згара Ірина СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	143

CONTENT

Akimov Andrii THE PROGRAM OF TRAINING THE YOUNG GENERATION IN THE MODERN GEOPOLITICAL REALITIES AND MILITARIZATION PROCESSES OF BUILDING THE NEW UKRAINIAN SOCIETY. PRIMARY, SECONDARY, HIGH SCHOOLS. ESTABLISHMENT OF KNOWLEDGE OF THE BASIC FOUNDATIONS OF NATIONAL SECURITY	6
Vashchenko Serhii, Nosachenko Volodymyr STATE POLICY IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL SAFETY	14
Hubenko Valentyna ORGANISATION OF EDUCATION IN WARTIME: RECOMMENDATIONS OF INTERNATIONAL ORGANISATIONS AND MANAGERIAL ASPECT	22
Zayats Diana, Lahoida Yurii THE TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE: TRADITIONAL INFLUENCE IN HISTORICAL CONTEXT AND THE GENESIS OF TERMINOLOGY	34
Kazakov Hennady USING CHATGPT IN PUBLIC SERVICE: DISADVANTAGES AND ADVANTAGES	48
Karpa Marta, Zbarovskyi Dmytro STATE ENVIRONMENTAL POLICY IN THE FIELD OF ENSURING ENVIRONMENTAL SAFETY AND CONTINUOUS DEVELOPMENT IN UKRAINE	57
Karpa Marta, Levchenko Andriy CURRENT STATE AND MAIN ISSUES IN THE DEVELOPMENT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN UKRAINE: REGULATORY AND INSTITUTIONAL ASPECTS	66
Karpa Marta, Payenok Andriy FEATURES OF REFORMING MEDICAL AND SOCIAL CARE OF WAR VETERANS IN THE CONTEXT OF IMPROVEMENT OF STATE VETERANS POLICY OF UKRAINE	74
Kernychnyi Yevhen FEATURES OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE DEVELOPMENT OF THE EXPORT POTENTIAL OF THE AGRARIAN SECTOR OF THE UKRAINIAN ECONOMY	83
Koshova Svitlana INNOVATIVE TENDENCIES IN THE CREATION OF ROCKET AND SPACE TECHNOLOGY: THE ASPECT OF PUBLIC MANAGEMENT	94
Stasyshyn Andrii, Oliskevych Markiyan, Kravchuk Myroslav INNOVATIVE APPROACHES TO E-GOVERNMENT UNDER UNCERTAINTY	106
Surai Artem DIGITALIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN UKRAINE: ORGANIZATIONAL ASPECT	116
Tymochko Ivan, Kitsak Taras STATE POLICY IN THE FIELD OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF COMBAT PARTICIPANTS IN UKRAINE	125
Khomenko Dmytro MECHANISMS OF STATE MANAGEMENT OF INVESTMENT POLICY IN CONSTRUCTION	133
Chechel Anna, Zgara Iryna CURRENT CHALLENGES OF THE GOVERNMENT AGRICULTURAL POLICY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION	143

УДК 354.32(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-6-13>**Акімов Андрій,**

доктор філософії, викладач кафедри
бізнес-адміністрування і менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності
Запорізького національного університету

Akimov Andrii,

Doctor of Philosophy Degree (PhD), Lecturer at
the Department of Business Administration and
Management of Foreign Economic Activities of
the Zaporizhia National University

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0000-0445-7452>

**ПРОГРАМА ПІДГОТОВКИ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ У СУЧАСНИХ
ГЕОПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЯХ ТА МІЛІТАРИЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ПОБУДОВИ
НОВОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА. ПОЧАТКОВА, СЕРЕДНЯ, ВИЩА
ШКОЛИ. ЗАКЛАДЕННЯ ЗНАНЬ БАЗОВИХ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

**THE PROGRAM OF TRAINING THE YOUNG GENERATION IN THE MODERN
GEOPOLITICAL REALITIES AND MILITARIZATION PROCESSES OF BUILDING
THE NEW UKRAINIAN SOCIETY. PRIMARY, SECONDARY, HIGH SCHOOLS.
ESTABLISHMENT OF KNOWLEDGE OF THE BASIC FOUNDATIONS OF
NATIONAL SECURITY**

Анотація. В умовах відсічі збройної агресії зі сторони рф проти України постало питання щодо ефективності здійснення навчального процесу в усіх ланках освітньої системи. Формування, реалізація та вдосконалення моделі підготовки молодого покоління у сучасних геополітичних реаліях та мілітаризаційних процесах побудови нового українського суспільства є головним завданням державного управління у сфері освіти. Одним із ключових завдань державного управління у питанні підготовки молодого покоління за мілітаризаційним вектором діяльності України залишається створення належних умов для можливості ефективного впливу на всіх суб'єктів освітнього процесу. У статті досліджено сучасний стан освітньої системи в аспекті підготовки молодого покоління щодо забезпечення національних інтересів держави. Головним недоліком у побудові та впровадженні нової програми підготовки молодого покоління у сучасних геополітичних реаліях є відсутність єдиного підходу публічної адміністрації щодо управління нею. У статті проаналізовано сучасний стан законодавства, що регулює освітню систему на шляху трансформації та адаптації до сучасного вектору розвитку державного управління. Регулювання та вдосконалення здійснення навчальних заходів у початковій та середній школах є недооціненим аспектом реалізації ефективної державної політики у сфері освіти зі сторони публічної адміністрації в межах закладання основ базових знань національної безпеки. У статті досліджено основні недоліки діяльності освітньої системи під час адаптації її до геополітичних реалій навколо України. У контексті реалізації політики мілітаризації виникає ризик порушення зі сторони публічної адміністрації передбаченого каталогу прав, свобод та законних інтересів громадян. Активна участь молодого покоління у системі забезпечення національних інтересів держави має багатопланове й висхідне значення. Саме молоде покоління виступає запобіжником порушення базових цінностей зі сторони держави задля забезпечення потреб та інтересів суспільства. У статті досліджено роль молодого покоління під час реалізації визначеної політики держави.

Ключові слова: молоде покоління, освітня система, навчальна програма, національна безпека, державне управління, заклад освіти.

Abstract. *In the conditions of repelling armed aggression by the Russian Federation against our state, the question of the effectiveness of the educational process in all sections of the educational system became significantly more active. The formation, implementation, and improvement of the model of training the young generation in modern geopolitical realities and militarization processes of building a new Ukrainian society is the state administration's main task in the education field. One of the state administration's key tasks in training the young generation according to the militarization vector of Ukraine's activities remains the creation of appropriate conditions for the possibility of effective influence on all subjects of the educational process. The article examines the current state of the educational system in the aspect of training the young generation to ensure the national interests of the state. The main drawback in the construction and implementation of a new training program for the young generation in modern geopolitical realities is the lack of a unified approach of the public administration to its management. The article examines the current state of the legislation regulating the educational system on the path of transformation and adaptation to the modern vector of state administration development. Regulation and improvement of the implementation of educational activities in primary and secondary schools is an underestimated aspect of implementing effective state policy in the field of education by the public administration within the framework of laying the foundations of basic knowledge of national security. The article examines the key shortcomings of the educational system during its adaptation to the geopolitical realities around Ukraine. In the context of the implementation of the policy of militarization, there is a risk of violation by the public administration of the prescribed catalog of rights, freedoms, and legitimate interests of citizens. The active participation of the young generation in the system of ensuring the national interests of the state has a multifaceted and upward significance. To ensure the fulfillment of the needs and interests of society, it is the young generation that acts as a safeguard against the violation of basic values by the state. The article examines the role of the young generation during the implementation of a certain state policy.*

Keywords: *young generation, educational system, curriculum, national security, state administration, educational institution.*

Постановка проблеми. Сьогодні питання формування та реалізації державної політики у секторі освіти з урахуванням сучасної геополітичної та безпекової ситуації навколо України є ключовим у регулюванні навчальної підготовки молодого покоління. З 2014 р., а саме з початку поширення агресії зі сторони РФ на територію України, держава змінила напрям розвитку системи публічного управління на мілітаризаційний, що відповідно зумовлює зміни у більшості суспільних відносин. Підхід до регулювання освітньої системи підготовки молодого покоління має бути спрямований на розвиток національної системи виховання, навчання та безпосередньої фахової підготовки, а також визначення змісту, завдань та пріоритетів політики підготовки молоді з врахуванням національних інтересів держави. Проте, під час реалізації та вдосконалення системи освіти у сучасних геополітичних реаліях виникає чимало формальних та практичних недоліків, що вимагає від держави внесення відповідних змін під час підготовки молодого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню підготовки молодого покоління в освітній площині присвячено багато наукових праць. Варто виділити науковців, які досліджували подібне чи суміжні питання, зокрема, це: Л.В. Делінгевич, В.С. Журавський, О.А. Дороніна, Т.П. Авраменко, М.Д. Виноградський, С.І. Ванько, В.В. Радул, О.В. Мазяр, Ю.В. Ковбасюк. Проте, питання дослідження підготовки молодого покоління в сучасних геополітичних реаліях та реалізації мілітаризаційних процесів зі сторони державного управління є майже не дослідженим. Отже, вбачається за необхідне провести пропонуване дослідження.

Мета статті: визначити ключові аспекти діяльності держави щодо формування та реалізації нової програми підготовки молодого покоління під час зміни напрямку розвитку системи публічного управління на мілітаризаційний тип. Для досягнення визначеної мети перед дослідженням були поставлені такі завдання: дослідити сучасний стан освітньої системи щодо підготовки молодого покоління до забезпечення національних інтересів держави; визначити сучасний стан законодавства, що регулює означене питання; визначити ключові недоліки системи освіти щодо реалізації національних інтересів держави.

Виклад основного матеріалу. В умовах відсічі збройної агресії зі сторони РФ проти України постало питання щодо ефективності здійснення навчального процесу в усіх ланках освітньої системи. Формування, реалізація та вдосконалення моделі підготовки молодого покоління у сучасних геополітичних реаліях та мілітаризаційних процесах побудови нового українського суспільства є головним завданням державного управління у сфері освіти. На жаль, під час побудови нової моделі підготовки молодого покоління виникає чимало формальних та практичних недоліків її реалізації як з об'єктивних причин, так із суб'єктивних. Зокрема, внаслідок проведення активних бойових дій реалізація державної політики у сфері освіти значно ускладнюється, що зумовлює пошук нових підходів до розвитку національної системи освіти у сучасних геополітичних реаліях та безпекового поля навколо України. З моменту повномасштабного вторгнення РФ на територію України з'явилася ключова проблема у доступі та належній підготовці молодого покоління, а саме забезпечення стабільності та безперервності навчального процесу. Під час проведення оборонної операції тимчасово окуповані території нашої держави розширились, що своєю чергою вплинуло на процес здобуття відповідного рівня освіти.

Залежно від правового статусу території України, з боку реалізації державної політики щодо здійснення освітнього процесу в умовах проведення бойових дій, варто виділити такі складові: підконтрольна територія України, тимчасово окуповані території України, зона проведення активних бойових дій та суміжні з нею ділянки, яким загрожує небезпека поширення такої дій, а також території іноземних держав. Залежно від території та рівня безпеки, де знаходяться заклад освіти, викладацький склад та здобувачі й формується безпосередня форма навчального процесу. Наразі заклади освіти вимушені обирати дистанційну форму проведення навчального процесу. Безумовно, така форма організації підготовки молодого покоління має чималу кількість переваг, проте з погляду ефективності здійснення освітнього процесу така форма не завжди є ефективною. Передусім це стосується підготовки молодих кадрів за спеціальностями, що передбачають перебування таких осіб у профільних навчальних установах, зокрема, це військові, правоохоронні цивільно-безпекові та інші напрями освіти [1]. В умовах трансформації системи державного управління на мілітаризаційний тип, такі напрями освіти є ключовими для забезпечення територіальної цілісності, суверенітету, національних інтересів та безпеки України.

Одним із головних завдань державного управління у питанні підготовки молодого покоління за мілітаризаційним вектором діяльності України залишається створення належних умов для можливості ефективного впливу на всіх суб'єктів освітнього процесу. Під таким впливом зі сторони держави, слід розуміти організацію відповідних умов щодо навчання, проходження практики та безпосередньої підготовки молодого покоління для майбутньої діяльності у визначених ними напрямках, насамперед, й в оборонно-безпековому полі. Щодо

суб'єктів, які беруть участь у підготовці молодих кадрів, то слід визначити такі: заклади вищої освіти чи інші навчально-виховні освітні установи, що здійснюють професійну підготовку молодих спеціалістів у своїй майбутній діяльності, громадські організації, що додатково беруть участь у науково-практичних заходах щодо підвищення рівня знань та загальної компетенції молоді, насамперед, у вузькоспеціалізованих напрямках [4].

Головним недоліком у побудові та впровадженні нової програми підготовки молодого покоління у сучасних геополітичних реаліях є відсутність єдиного підходу публічної адміністрації щодо управління нею. На жаль, сучасний стан освітньої системи не передбачає Стратегії розвитку моделі пристосування підготовки молодого покоління до сучасних геополітичних та безпекових умов навколо нашої держави, що нівелює ефективність ситуативних ініціатив в рамках повноважень відповідного закладу освіти щодо реалізації начальних програм з пріоритетом на дотримання мілітаризаційних процесів побудови державного управління. До того ж система національного законодавства не передбачає профільних нормативно-правових актів, що б регулювали процес трансформації навчальних програм навчальних закладів щодо орієнтування на забезпечення національних інтересів України в рамках реалізації мілітаризаційної політики. З погляду організаційно-правової побудови освітньої системи в Україні найбільша увага держави зосереджується саме на здобутті вищої освіти. Насправді, це вбачається раціональним заходом, оскільки саме заклад вищої освіти здійснює безпосередню підготовку молодого покоління до обраної спеціалізації та майбутньої сфери діяльності [10]. Через відсутність єдиного підходу щодо правового регулювання та механізму делегування повноважень закладам вищої освіти, здійснюється розгалуження системи підготовки молодого покоління, що залежить від дискреційних повноважень та суб'єктивного погляду програми підготовки молоді зі сторони відповідного освітнього закладу та його керівника. За такою системою процес підготовки молодого покоління не може повністю задовольнити систему державного управління у накопиченні кадрового ресурсу та резерву під час запровадження мілітаризаційних процесів державотворення. До того ж сучасне законодавство містить лише теоретичні та вкрай застарілі підходи до проходження виробничої практики. Проте, саме практика для молодого покоління є одним із головних імпульсів у застосуванні власних знань та компетенції в сучасних реаліях та викликах державного управління у розрізі питання побудови держави військового типу.

Регулювання та вдосконалення здійснення навчальних заходів у початковій та середній школах є недооціненим аспектом реалізації ефективної державної політики у сфері освіти зі сторони публічної адміністрації в межах закладення основ базових знань національної безпеки. Саме в початкових та середніх класах формується фундамент національно-патріотичного виховання молодого покоління, що й впливає на майбутній вибір професії. В умовах активних мілітаризаційних процесів та організації нових підходів до формування кадрового складу до оборонно-безпекового сектору держави, пропонується підвищити ефективність здійснення навчального процесу, зокрема шляхом збільшення обсягу вивчення таких дисциплін як історія України, українська мова та література, а також запровадити безперервне проведення навчально-практичних заходів для молоді щодо закладення їх базових можливостей до розвитку потенційної оборонно-силової участі у майбутньому [6]. Варто зазначити, що сучасна модель підготовки молодого покоління орієнтується на підготовку фахівців за інформаційно-гуманітарним вектором їх професійної діяльності. З

погляду активної трансформації сучасного суспільства до інформаційної спільноти з пріоритетом на розвиток ринку послуг та інформаційного забезпечення, така програма підготовки вбачається раціональною та такою, що відповідає ринковим потребам. Однак, саме державний механізм має регулювати проведення освітньої діяльності у закладах освіти, передусім й вносити відповідні зміни до стратегічного розвитку надання освітніх послуг для молодого покоління [8]. Підхід до регулювання освітньої системи підготовки молодого покоління має бути спрямований на розвиток національної системи виховання, навчання та безпосередньої фахової підготовки, а також визначення змісту, завдань та пріоритетів політики підготовки молоді з врахуванням національних інтересів держави. Варто зауважити, що процес має бути орієнтований на українську самобутність та самоідентифікацію [9].

В умовах реальних загроз національній безпеці та накопиченого досвіду у захисті держави має бути видозмінений сучасний підхід у навчальних програмах з урахуванням мілітаризаційних процесів державотворення. Варто зазначити, що наразі здійснюються обговорення щодо залучення молоді віком з 18 до 25 років до проведення строкової базової військової підготовки. Подібна модель є ефективною у такій країні як Ізраїль, що протягом своєї історії державотворення був змушений робити акцент на забезпечення національної безпеки і оборони. Вбачається, що для належного проходження базової підготовки молодого покоління має бути здійснений комплекс попередньої підготовки в аспекті донесення важливості та необхідності проведення такого заходу під час захисту своєї Батьківщини.

Стратегічна мета держави у секторі оборони та загальні плани розвитку суспільства ніколи не можуть бути реалізовані поза участю молодого покоління, тобто соціальної групи, що безпосередньо буде втілювати означені сьогодні перспективи подальшого розвитку держави. Обравши вектор мілітаризаційної побудови держави, стає очевидним той факт, що такий процес є довготривалим, оскільки охоплює практично всі складові суспільного життя в Україні. Сьогодні перед державним управлінням у секторі освіти стоїть ключове завдання – здійснити переорієнтацію навчального механізму на виховання молоді, яка готова у будь-який момент стати на захист Батьківщини, здійснити формування її громадянсько-політичної активності, що впливає на розвиток політичної складової держави та висвітлити обов'язок для молодого покоління нести відповідальність за своє майбутнє, сім'ю та державу [7].

Внаслідок швидкоплинних змін у геополітичному просторі та безпековому полі навколо України зростає роль громадянського суспільства в Україні. Сучасна система освіти має не лише забезпечувати визначені національні інтереси держави, але й підтримувати баланс з вибором здобувача освіти майбутньої спеціальності, а також всебічно надавати можливість для саморозвитку [5]. У контексті геополітичних реалій навколо нашої держави навчальна система має надати можливість молоді самостійно приймати відповідальні рішення у побудові ситуативного вибору, прогнозуючи можливі наслідки, нести особисту відповідальність як за власний добробут, так і за благополуччя суспільства, що визначає їхню власну громадянську позицію [3]. Саме тому освітня політика держави як провідна складова системи державного управління виступає посередником між забезпеченням національних інтересів держави та забезпеченням свобод особистості молодого покоління, зростанням рівня розвитку соціально-економічного та науково-технічного потенціалу держави, гуманізації суспільства та розвитку української культури. В умовах реалізації

політики мілітаризації не можна допускати нівелювання розвитком інших сфер суспільного життя, що прямо не належать до військово-оборонного сектору держави. Вбачається, що всебічний розвиток суспільного життя був і залишається головним здобутком українського суспільства та його самобутності.

Активна участь молодого покоління у системі забезпечення національних інтересів держави має багатопланове й висхідне значення. По-перше, внаслідок ефективної підготовки молоді у військово-оборонному секторі створюються належні умови розвитку науково-технічного та кадрового потенціалу України, що зі свого боку є необхідною передумовою реалізації мілітаризаційної політики. По-друге, загальний розвиток людини як первинної одиниці українського суспільства є фундаментальною умовою тісного зв'язку державних інститутів із громадянським суспільством, зокрема з дотриманням контролю за діяльністю державно-владного механізму, а також дієвим засобом протидії деструктивним діям в апараті управління. За допомогою формування у молодого покоління розуміння відповідальності за себе і суспільство створюються умови підвищення якості державного управління, зокрема й під час вибору стратегії розвитку безпекового поля навколо України. До того ж, внаслідок орієнтації молодого покоління на забезпечення необхідних суспільних потреб, стає можливою зміна застарілого чи неефективного засобу забезпечення національних інтересів держави, шляхом ініціювання нових підходів та методів. По-третє, за допомогою правових положень та розвитку такого політичного режиму як демократія, молоде покоління має змогу брати участь в управлінні справами держави. У питанні реалізації політики мілітаризації виникає ризик порушення зі сторони публічної адміністрації передбаченого каталогу прав, свобод та законних інтересів громадян. Для забезпечення виконання потреб та інтересів суспільства саме молоде покоління виступає запобіжником порушення базових цінностей зі сторони держави. Навіть, враховуючи той факт, що держава перебуває у небезпечному положенні в безпековому плані, основні права та законні інтереси, зокрема й під час здійснення освітнього процесу мають неухильно дотримуватись та гарантуватись [2]. Отже, громадянськість як багатоаспектне особистісне утворення у організаційно-структурному відношенні складається з комплексу властивостей, якостей та характерних рис. При адаптації політики мілітаризації до процесу підготовки молодого покоління, до базових орієнтирів громадськості та суспільства важливо безперервно здійснювати та покращувати заходи щодо національно-патріотичного виховання, підтримувати гуманістичну ідеологію та нівелювати поширення мілітаризаційної, що обмежує інтереси громадян, політично-державну, правову культуру України, а також забезпечувати зі сторони публічного управління відчуття гідності за Україну, соціальної справедливості у всіх проявах суспільного життя молоді.

Висновки. В умовах захисту територіальної цілісності, суверенітету України, а також забезпечення національних інтересів держави зростає вплив освітньої системи під час підготовки молодого покоління. Внаслідок трансформації державного управління у мілітаризаційний тип державотворення має бути змінений і підхід до системи освіти в Україні.

Одним із ключових завдань державного управління у питанні підготовки молодого покоління за мілітаризаційним вектором діяльності України залишається створення належних умов для можливості ефективного впливу на всіх суб'єктів освітнього процесу. Саме організація належних умов надання освітніх послуг зі сторони держави є першоосновою розвитку навчальних програм в контексті адаптації до політики мілітаризації.

Регулювання та вдосконалення здійснення навчальних заходів у початковій та середній ланках є недооціненим аспектом реалізації ефективної державної політики у сфері освіти зі сторони публічної адміністрації в рамках закладення основ базових знань національної безпеки. Саме в початкових та середніх класах формується фундамент національно-патріотичного виховання молодого покоління, що й впливає на майбутній вибір професії.

Внаслідок швидкоплинних змін у геополітичному просторі та безпековому полі навколо України, зростає роль громадянського суспільства. Сучасна система освіти має не лише забезпечувати визначені національні інтереси держави, але й підтримувати баланс з вибором здобувача освіти майбутньої спеціальності, а також всесторонньо надавати можливість для саморозвитку. До того ж великого значення набуває розвиток критичного мислення молодого покоління під час здобуття відповідного рівня освіти.

Список використаних джерел:

1. Алієва П. Аналіз сутності поняття «державна освітня політика». *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2016. Вип. 1. С. 1–6.
2. Гілко О. Основні поняття і категорії структурно-функціональної підготовки управлінського персоналу. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2019. Т. 18. Вип. 1. С. 169–183.
3. Дегтярьова І. Державне управління вищою освітою Словаччини: реформи у контексті європейської інтеграції. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 7-8. С. 20–30.
4. Іванова С. Вища освіта України як об'єкт впливу глобальних освітніх процесів. *Імідж сучасного педагога*. 2013. № 6. С. 9–11.
5. Соловйов С., Бухтатий О., Нестерняк Ю. Інформаційна складова державної політики та управління: монографія / за заг. ред. Н. Грицяк. Київ: К.І.С., 2015. 319 с.
6. Тоцька О. Організаційні інновації наукової компоненти сфери вищої освіти України. *Теорія та практика менеджменту* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13 трав. 2020 р. Луцьк, 2020. С. 376–377.
7. Тоцька О. Особливості управління розвитком вищої освіти в країнах Європейського освітнього простору. *Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 18 лют. 2020 р. Луцьк, 2020. С. 134–138.
8. Хохленко О. Концептуальні засади розвитку вищої освіти в Україні. *Dictum factum*. 2018. № 1. С. 80–82.
9. Черниш О. Концептуальні засади стратегічного управління закладами вищої освіти. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 3. С. 107–108.
10. Чуйкова О. Вища освіта як метод лікування: васкуляризація, проліферація нейронів та когнітивні практики. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 107. С. 328–332.

References:

1. Aliieva, P. (2016). Analiz sutnosti poniattia «derzhavna osvithnia polityka [Analysis of the essence of the concept "state educational policy]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy Derzhavne upravlinnia – Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine Public administration*, 1, 1–6 [in Ukrainian].
2. Hilko, O. (2019). Osnovni poniattia i katehorii struktorno-funktsionalnoi pidhotovky upravlinskoho personal [Basic concepts and categories of structural and functional training of management personnel]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia – Market economy: modern management theory and practice*, 18, 169–183 [in Ukrainian].
3. Dehtiarova, I. (2015). Derzhavne upravlinnia vyshchoiu osvitoiu Slovachchyny: reformy u konteksti yevropeiskoi intehratsii [State management of higher education in Slovakia: reforms in the context of European integration]. *Aspekty publichnoho upravlinnia – Aspects of public administration*, 7-8, 20–30 [in Ukrainian].

4. Ivanova, S. (2013). Vyshcha osvita Ukrainy yak ob'iekt vplyvu hlobalnykh osvitnikh protsesiv [Higher education of Ukraine as an object of influence of global educational processes]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – The image of a modern teacher*, 6, 9–11 [in Ukrainian].
5. Soloviov, S., Bukhtatyi, O., & Nesterniak, Yu. (2015). *Informatsiina skladova derzhavnoi polityky ta upravlinnia [Information component of state policy and management]*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
6. Totska, O. (2020). Orhanizatsiini innovatsii naukovoï komponenty sfery vyshchoi osvity Ukrainy [Organizational innovations of the scientific component of the sphere of higher education of Ukraine]. *Teoriia ta praktyka menedzhmentu – Theory and practice of management: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 376–377). Zaporizhzhia: Osvita [in Ukrainian].
7. Totska, O. (2020). Osoblyvosti upravlinnia rozvytkom vyshchoi osvity v krainakh Yevropeiskoho osvitnoho prostoru [The ability to manage the development of higher education in the countries of the European Educational Area]. *Sotsialno-kompetentne upravlinnia korporatsiinykh v umovakh povedinkovoi ekonomiky – Socially competent management of corporations in the conditions of behavioral economics: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 134–138). Lutsk: Derzhavne upravlinnia [in Ukrainian].
8. Khokhlenko, O. (2018). Kontseptualni zasady rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini [Conceptual foundations of the development of higher education in Ukraine]. *Dictum factum – Dictum factum*, 1, 80–82 [in Ukrainian].
9. Chernysh, O. (2018). Kontseptualni zasady stratehichnoho upravlinnia zakladamy vyshchoi osvity [Conceptual principles of strategic management of institutions of higher education]. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii – Economic Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy*, 3, 107–108 [in Ukrainian].
10. Chuikova, O. (2016). Vyshcha osvita yak metod likuvannia: vaskularyzatsiia, proliferatsiia neuroniv ta kohnityvni praktyky [Higher education as a treatment modality: vascularization, neuronal proliferation, and cognitive practices]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: Scientific Bulletin*, 107, 328–332 [in Ukrainian].

Подано до редакції 5.01.24 р.
Прийнято до друку 7.02.24 р.

УДК 502/504-049.5]:351

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-14-21>

Ващенко Сергій,
викладач кафедри публічного управління
та адміністрування Університету
Григорія Сковороди в Переяславі

Vashchenko Serhii,
Lecturer at the Department of Public
Administration and Management of Hryhorii
Skovoroda University in Pereiaslav

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9966-3220>✉ serhio902@ukr.net

Носаченко Володимир,
кандидат педагогічних наук, доцент
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Nosachenko Volodymyr,
PhD in Pedagogy, Associate Professor at
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0266-5199>✉ volodymyr.nosachenko@gmail.com

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

STATE POLICY IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL SAFETY

Анотація. У даній статті розглядається роль, що відіграє державна політика стосовно екологічних викликів та проблем, які можуть постати перед національною безпекою України. Правові аспекти екологічної політики охоплюють природоохоронні заходи для збереження навколишнього природного середовища.

Україна розробила відповідну нормативно-правову базу, екологічні програми з відновлення та охорони довкілля та намагається забезпечити необхідні кошти для реалізації цих програм. Державне регулювання екологічної сфери здійснюється за допомогою правових, адміністративних та економічних заходів, які в сукупності формують екологічну політику та визначають важелі державної екологічної безпеки країни.

Основною метою державної екологічної політики є створення ефективних економічних і правових умов для забезпечення використання наявних ресурсів з метою стабілізації та поліпшення стану навколишнього природного середовища. В умовах ринкової економіки одним із найактуальніших завдань є вдосконалення державного управління в екологічній сфері. Розвиток і вдосконалення екологічного управління нерозривно пов'язаний з об'єктивними умовами значних соціальних змін і розвитку людського потенціалу. У публікації проаналізовано низку національних законів, що мають відношення до екологічної політики держави, а саме Конституцію України та Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» та ін.

На даний час суспільного розвитку до пріоритетів національних інтересів країни у сфері екологічної політики припадає забезпечення екологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства та збереження і відновлення навколишнього природного середовища. На сьогодні державна екологічна політика, як складова національної безпеки України, налагоджує систему ефективного державного контролю та оперативного реагування на прояв екологічних ризиків внаслідок військових дій для запобігання незворотного колапсу нормального життя, що є наслідком військової агресії та сприяє розвитку всіх галузей країни і швидкому відновленню нормального життя у післявоєнний період.

Ключові слова: екологічна політика, національна безпека, охорона навколишнього середовища, екологічна безпека.

Abstract. *This article examines the role played by state policy in environmental challenges and problems that may arise for Ukraine's national security. Legal aspects of environmental policy cover environmental protection measures to preserve the natural environment.*

The country has developed an appropriate regulatory framework, and environmental programs for environmental restoration and protection, and is trying to secure the necessary funds to implement these programs. The state regulation of the environmental sphere is carried out through legal, administrative, and economic measures, which together form the environmental policy and determine the levers of the state environmental security of the country.

The main goal of the state environmental policy is to create effective economic and legal conditions to ensure the use of available resources to stabilize and improve the state of the environment. In a market economy, one of the most urgent tasks is to improve public administration in the environmental sphere. The development and improvement of environmental governance are inextricably linked to the objective conditions of significant social change and human development. The publication analyzes several national laws related to the environmental policy of the state, namely the Constitution of Ukraine and the Laws of Ukraine «On Environmental Protection», «On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period up to 2030» and others.

At the current stage of social development, the priorities of the country's national interests in the field of environmental policy include ensuring environmentally safe conditions for the life of society, and preserving, and restoring the environment. Today, the state environmental policy, as a component of Ukraine's national security, establishes a system of effective state control. In addition, it prompts response to environmental risks resulting from military operations to prevent the irreversible collapse of normal life resulting from military aggression and to promote the development of all sectors of the country and the rapid restoration of normal life in the post-war period.

Keywords: *environmental policy, national security, environmental protection, environmental safety.*

Постановка проблеми. У сучасних реаліях одним із визначальних чинників у процесі формування національної безпеки України є екологічна політика, яка забезпечує належний рівень охорони навколишнього середовища. Україна, як і інші правові держави, вживає заходів, спрямованих на досягнення захисту індивідуальних, суспільних і національних потреб у сфері екологічної безпеки через відповідні державні інституції та приведення вітчизняного законодавства у відповідність до норм ЄС не лише для можливостей інтеграції в європейське співтовариство, а для вирішення в першу чергу екологічних проблем країни. Тому проблема побудови ефективної екологічної політики неможлива без реформування системи органів державного управління у сфері охорони довкілля та провадження європейських стандартів у їх діяльність. Водночас багато країн протягом останніх років трансформують свою екологічну політику, наша країна не є винятком. На зміну прагматизму та екстенсивному використанню природних ресурсів поступово приходять пошук принципів гармонізації відносин людини і довкілля та стратегій сталого розвитку суспільства й біосфери, саме тому сфера політичних інтересів все більше враховує екологічні чинники. Екологічна безпека вийшла на один щабель з рештою складових національної безпеки, а саме економічною та військовою. Важливим тут виступає те, що екологічна та економічна безпеки вийшли на перший план, а після початку повномасштабної війни росії проти нашої країни, спостерігається, на наш погляд, зміна в пріоритетах національної безпеки, а саме економічну безпеку замінила військова безпека, проте екологічна навіть не втратила позицію, а навіть зміцніла. Це пов'язано в першу чергу із загрозою екології не лише України, Європи, а й всього світу, оскільки найбільша атомна електростанція Європи – ЗАЕС перебуває під тимчасовою окупацією РФ. Тому реформування державної екологічної політики

стає важливим для забезпечення національної безпеки України та всього світу в цілому.

Метою цієї статті є дослідження державної політики України у сфері екологічної безпеки, аналіз чинного адміністративного законодавства та визначення напрямів удосконалення природоохоронної діяльності для забезпечення сталого розвитку держави, особливостей змін в екологічній політиці через повномасштабну війну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню, яке стосується забезпечення національної безпеки України, завжди відводилося ключове значення. Дана стаття аналізує розвиток державної екологічної політики для забезпечення екологічної безпеки країни. Так, забезпечення екологічної політики України, проблематику державного управління в екологічній сфері досліджено в працях таких дослідників: Л. Василюшина, А. Гетьман, З. Гбур, О. Глушко, Г. Григоров, М. Григорова, А. Качинський, І. Коваленко, В. Маргасова.

Розглядаючи поняття екологічної політики як систему заходів, спрямованих на збереження та охорону навколишнього природного середовища з боку влади та суспільства, ефективно поєднання використання природних благ та їх охорони, а також захист здоров'я населення держави, необхідно виділити два аспекти: нормативний та регуляторний. Нормативний аспект – це сукупність правил. Регуляторний аспект – це сама діяльність, спрямована на охорону довкілля. Основою екологічної політики є Конституція України [8]. Основні принципи цього вектору державної політики викладені в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [13] та «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [12].

Виклад матеріалу. Охорона навколишнього середовища виступає однією з найактуальніших проблем сучасності. Науково-технічний прогрес та зростаюче антропогенне навантаження на навколишнє середовище призводять до погіршення екологічної ситуації. Наразі основними стратегічними завданнями, що стосуються екологічного сектору, є:

- оздоровлення та захист екологічних систем;
- забезпечення сталого економічного розвитку;
- захист та збереження об'єктів біології та ландшафту;
- підвищення відповідальності за здійснення екологічної політики [3].

Відповідно до Закону «Про національну безпеку України» національна безпека держави забезпечується відповідною державною політикою. Напрями та інструменти забезпечення національної безпеки визначаються пріоритетами національних інтересів та необхідністю вжиття невідкладних заходів на основі нормативно-правової бази [10].

Деякі вчені аналізують питання державної екологічної політики як екологічну безпеку. І наголошують на важливості екологічної безпеки в системі формування та забезпечення національної безпеки України.

Екологічні проблеми безпосередньо впливають на екологічну безпеку, стан якої стає перешкодою для сталого розвитку всього суспільства. У різних теоретичних концепціях майбутнього розвитку цивілізації перспективи взаємодії у системі природничого комплексу фактично зводяться до економічного розвитку держави або до її екологічної безпеки. Вже сьогодні необхідно поставити проблеми довкілля в основу прийняття рішень з будь-яких питань. Світова спільнота усвідомлює неможливість подальшого економічного розвитку без розв'язання екологічних питань [7].

Соціальна цінність екологічної безпеки характеризується кількома фундаментальними особливостями, а саме складністю взаємодії екологічної безпеки з іншими соціальними цінностями та необхідністю пошуку розумного компромісу між екологічною безпекою та іншими соціальними цінностями в кожному конкретному випадку [6, с. 9].

«Забезпечення екологічної безпеки в зарубіжних країнах здійснюється під впливом економічних, інституційних та організаційних чинників, які є формуючими для адміністративної системи» [9, с. 217].

Таким чином, науковці звертають увагу на важливість формування та реалізації державної політики у сфері екологічної безпеки, яка є основою життєдіяльності світового співтовариства та міжнародної й національної безпеки.

Метою державної екологічної політики є створення ефективних правових та економічних умов для забезпечення можливості використання наявних ресурсів з метою стабілізації та поліпшення екологічної ситуації в Україні. Основними інструментами забезпечення екологічної політики є податки, пільги, нормативні документи та засоби масової інформації [2, с. 121].

Національна політика в екологічній сфері в контексті національної безпеки характеризується пріоритетністю захисту національних інтересів і реалізується через впровадження нормативно-правової бази. Екологічна безпека ґрунтується на концепції комплексної системи глобальної безпеки, в рамках якої доквілля розглядається як органічна частина і важливий компонент цієї системи. Державна політика та адміністративна імплементація не може бути ефективною без орієнтації на охорону доквілля як важливий вектор національного розвитку. Екологічна безпека є невід'ємною складовою безпеки самої держави. Забезпечення вектора охорони доквілля гарантує повноцінну життєдіяльність населення та збереження національного генофонду [5, с. 117].

Проаналізуємо основні законодавчі документи у сфері державного екологічного управління.

У статті 16 Конституції України визначено, що «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, як глобальної катастрофи, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави» [8].

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає основні принципи екологічної політики [13].

Закон України «Про екологічну мережу» стверджує, що це одна з найважливіших передумов забезпечення сталого та екологічно збалансованого розвитку України, охорони навколишнього природного середовища, задоволення економічних, соціальних, екологічних та інших інтересів теперішнього і майбутнього поколінь суспільства та регулювання суспільних відносин у сфері формування, збереження та раціонального і невиснажливого використання екомережі [10].

У Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» зазначено, що охорона доквілля стає пріоритетом у процесі глобалізації та суспільних трансформацій, а тому Україна потребує вжиття невідкладних заходів [12].

На жаль, на даний час національна безпека України зіткнулася з небаченим викликом, а саме з повномасштабною війною, що визначає пріоритети оперативного реагування, вимагає відповідних змін в системі управління державною безпекою, зокрема її екологічною складовою. Питання вдосконалення системи державного управління екологічною безпекою та реформування

екологічної політики України є актуальним, оскільки вона ґрунтується на державному управлінні та враховує ключовий досвід минулого, сучасні виклики та майбутнє [4, с. 26–27]. Однак запобігання, попередження ризиків, що виникають під час воєнного конфлікту, вимагає з'ясування питання, яку роль відводити екологічній безпеці в контексті регуляторних процесів, спрямованих на пом'якшення наслідків. Протягом всієї історії людства війна завжди була найбільшим і найбільш непередбачуваним лихом. Військові конфлікти завжди супроводжуються різного роду катастрофами, які зупиняють або значно уповільнюють розвиток суспільств на постраждалих територіях. Знищуються життєво важливі людські та матеріальні ресурси, змінюється стан навколишнього середовища, відбуваються стихійні лиха, зростає біологічна шкода, а велика кількість цивільних осіб страждає від довготривалого психологічного дисбалансу [4, с. 27].

У зв'язку з подіями, які відбулися упродовж останнього року, в інтересах органів державного управління та місцевого самоврядування розвивати систему проактивної взаємодії з населенням з метою запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних санітарних ситуацій, а саме: необхідно забезпечити поінформованість населення про можливі наслідки таких ситуацій, масштаби їх впливу, можливі першочергові заходи щодо захисту від небезпек, які проявляються, а також створити організації та спільноти, які можуть стати організаторами колективних дій у разі виникнення небажаної антисанітарної ситуації [4, с. 27].

«На жаль, ми вже маємо реальний приклад, коли стратегічні плани противника включають руйнування громадянських об'єктів задля досягнення воєнних цілей. Знищення Каховської гідроелектростанції спричинило і ще в подальшому спричинить катастрофічні наслідки, які за своїми масштабами не мають аналогів серед техногенних катастроф сучасної України та країн Європейського Союзу. Затоплені величезні території проживання, побутові та промислові підприємства, сільськогосподарські угіддя, порушена структура постачання питної води та електроенергії, ускладнено процеси медичної допомоги та роботи рятувальних служб, через що, звісно, є жертви серед населення підтоплених регіонів. Крім того, існує загроза у порушенні безпечного функціонування Запорізької атомної електростанції – найбільшого підприємства ядерної енергетики в Європі, наслідки аварії на якому стануть катастрофічними, далеко за межами України» [4, с. 27–28]. На нашу думку, саме тому потрібно створити ефективну адміністративну систему відновлення та екологічної безпеки нашої країни, яка передбачає функціональний розподіл, ефективне використання інструментів та екологічний контроль. Запобігання такій події та її наслідкам, безумовно, є першочерговим завданням влади на місцевому, регіональному та національному рівнях. Створення системи екологічної безпеки на засадах публічного управління та посилення взаємодії між суспільством і органами публічного управління органічно узгоджується з глобальною концепцією сталого розвитку. Готовність публічного управління до вирішення проблем у сфері екологічної безпеки залежить від адміністрування, управління, планування, організації та інформаційного забезпечення. Однак повністю передбачити військові дії ворога неможливо.

Крім того, не потрібно забувати, що ситуація з екологічними проблемами в областях України не є однорідною. Це пов'язано з проблемою розвитку промисловості в Україні та, на жаль, з бойовими діями на території України. Розробка загальнодержавних заходів з підвищення екологічної безпеки може не

забезпечити їх ефективність у всіх без винятку регіонах. Цю проблему може повністю або частково вирішити реформа децентралізації, розпочата у 2014 р. Основним принципом реформи є сталий розвиток регіонів, в ході цієї реформи було створено нову регіональну одиницю – об'єднану територіальну громаду (ОТГ) з широким спектром нових повноважень, в тому числі у сфері екологічної безпеки. Позитивним аспектом децентралізації є законодавче уточнення умов та принципів співпраці між ОТГ у реалізації екологічних проєктів та програм [1, с. 28].

Однак найбільшому ризику піддаються побутові та промислові об'єкти, а також підприємства, які навіть у звичайний час завдають шкоди навколишньому середовищу та здійснюють токсичні викиди. Хімічні та ядерні об'єкти, а також заводи, що виробляють паливо та інші нафтопродукти, у разі часткового або повного руйнування можуть спричинити масштабні техногенні катастрофи, що становлять серйозну загрозу для життєдіяльності людей, які проживають у цій місцевості [4, с. 27].

Висновки. Дослідження показало, що на сучасному етапі навколишнє середовище продовжує зазнавати негативного впливу виробничої діяльності, на жаль, наша країна не є винятком і намагається розв'язувати цю проблему на законодавчому рівні, використовуючи досвід країн Європи.

Сучасний стан довкілля в Україні можна охарактеризувати як критичний. Причиною є багаторічне використання ресурсів природи та екстенсивні методи діяльності народного господарства, що було спричинено тоталітарною системою СРСР. Це в свою чергу відображається в пріоритетності розвитку екологічно шкідливих галузей промисловості, тобто сировинних. Питання пов'язані з екологією країни певною мірою почали вирішувати з набуттям незалежності, був опір власників промислових підприємств для отримання надприбутків, але з кожним роком Україні вдавалося зменшити вплив даних людей на владу.

Слід визнати той факт, що до проблем державної політики у сфері екологічної безпеки в Україні додався початок військового конфлікту з російською федерацією. Це в свою чергу поставило нові завдання перед системою державного управління, для вирішення яких потрібно використати методологічний підхід до управління процесом забезпечення екологічної безпеки в країні та впровадити національну екологічну політику під час та після війни.

Регулювання стану державної політики у сфері екологічної безпеки в Україні має відбуватися за участі міжнародних правових, громадських та екологічних організацій для покращення екологічної безпеки в країні.

Також не потрібно забувати про те, що екологічну безпеку в українських реаліях потрібно вирішувати за допомогою децентралізації, апелюючи до успішного досвіду країн ЄС.

Список використаних джерел:

1. Василюшина Л. Підвищення рівня екологічної безпеки територій в умовах реформи децентралізації. *Проблеми екології*. 2021. №1. С. 23–31. <https://doi.org/10.31474/2073-8102-2021-1-23-31>
2. Гетьман А.П. Організаційно-правовий механізм охорони навколишнього середовища. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 125. С. 119–128.
3. Глушко О.І., Гбур З.В. Правовий аспект державного управління в екологічній сфері. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 7. DOI: 10.32702/2307-2156.2022.7.3
4. Григоров Г., Григорова М. Державне управління екологічною безпекою України за умов воєнного стану. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. 1(1). С. 25–30. <https://doi.org/10.54891/2786-698X-2023-1-5>

5. Єсауленко А.М., Кошова С.П. Державне управління в екологічній сфері: правовий аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 114–119. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.15.114
6. Качинський А.Б., Хміль Г.А. Екологічна безпека України: аналіз, прогноз, оцінка та державна політика. НІСД, 1997. С. 8–12.
7. Коваленко І. Поняття та правові засади державної екологічної політики і екологічної безпеки на сучасному етапі розвитку України. *Історико-правовий часопис*. 15(1). 2020. С. 45–49. <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2020-1/9>
8. Конституція України: Прийнята Верховною Радою України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.01.2024).
9. Маргасова В.Г. Зарубіжний досвід реалізації державної політики екологічної безпеки в контексті публічного управління. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 213–219.
10. Про екологічну мережу: Закон України від 24.06.2004 р. 1864-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text> (дата звернення: 12.12.2023).
11. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 10.12.2023).
12. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. №2697-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 10.12.2023).
13. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 16.12.2023).

References:

1. Vasylyshyna, L. (2021). Pidvyshchennia rivnia ekolohichnoi bezpeky terytorii v umovakh reformy detsentralizatsii [Improving the level of environmental safety of territories in the context of decentralization reform]. *Problemy ekolohii – Environmental issues*, 1, 23–31. <https://doi.org/10.31474/2073-8102-2021-1-23-31> [in Ukrainian].
2. Hetman, A.P. (2014). Orhanizatsiino-pravovyi mekhanizm okhorony navkolyshnoho seredovyscha [Organizational and legal mechanism of the environmental protection]. *Problemy zakonnosti – Problems of legality*, 125, 119–128. [in Ukrainian].
3. Hlushko, O.I., & Hbur, Z.V. (2022). Pravovyi aspekt derzhavnoho upravlinnia v ekolohichnii sferi [Legal aspect of public administration in the environmental sphere]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 7. DOI: 10.32702/2307-2156.2022.7.3 [in Ukrainian].
4. Hryhorov, H., & Hryhorova, M. (2023). Derzhavne upravlinnia ekolohichnoiu bezpekoiu Ukrainy za umov voiennoho stanu [Public management of environmental security of Ukraine under martial law]. *Visnyk Dniprovskoi akademii neperervnoi osvity. Seriya: Publichne upravlinnia ta administruvannia – Bulletin of the Dnipro Academy of Continuing Education. Series: Public management and administration*, 1(1), 25–30. <https://doi.org/10.54891/2786-698X-2023-1-5> [in Ukrainian].
5. Yesaulenko, A.M., Koshova, S.P. (2023) Derzhavne upravlinnia v ekolohichnii sferi: pravovyi aspekt [Public administration in the environmental sphere: the legal aspect]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 15, 114–119. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.15.114 [in Ukrainian].
6. Kachynskiy, A.B., & Khmil, H.A. (1997). Ekolohichna bezpeka Ukrainy: analiz, prohnoz, otsinka ta derzhavna polityka [Ecological security of Ukraine: analysis, forecast, assessment and state policy]. *NISD*, 8–12 [in Ukrainian].
7. Kovalenko, I. (2020). Poniattia ta pravovi zasady derzhavnoi ekolohichnoi polityky i ekolohichnoi bezpeky na suchasnomu etapi rozvytku Ukrainy [Ukrainian State Ecological Policy and Ecological Safety at the Present Stage of Development: Concepts and Legal Principles]. *Istoryko-pravovyi chasopys – Historical and legal journal*, 15(1), 45–49. <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2020-1/9> [in Ukrainian].

8. Konstytutsiia Ukrainy: Pryiniata Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy vid 28.06.1996 № 254к/96-VR [The Constitution of Ukraine: Adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine from June 28 1996, № 254к/96-BP]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
9. Marhasova, V.H. (2022). Zarubizhnyi dosvid realizatsii derzhavnoi polityky ekolohichnoi bezpeky v konteksti publicnogo upravlinnia [Foreign experience of the environmental safety policy implementation in the context of public management]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and public administration*, 3, 213–219 [in Ukrainian].
10. *Pro ekolohichnu merezhu: Zakon Ukrainy vid 24.06.2004 r. 1864-IV*. [Law of Ukraine on the ecological network from June 24 2004, № 1864-IV]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text> [in Ukrainian].
11. *Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21 chervnia 2018 r. № 2469-VIII* [Law of Ukraine on National Security of Ukraine from June 21 2018, № 2469-VIII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
12. *Pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku: Zakon Ukrainy vid 28.02.2019 r. №2697-VIII* [Law of Ukraine on the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period up to 2030 from February 28 2019, №2697-VIII]. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/2697-19#Text> [in Ukrainian].
13. *Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha: Zakon Ukrainy vid 25.06.1991 r. № 1264-XII* [Law of Ukraine on Environmental Protection from June 25 1991, № 1264-XII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> [in Ukrainian].

*Подано до редакції 14.12.23 р.
Прийнято до друку 20.01.24 р.*

УДК 354.32:355.48(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-22-33>

Губенко Валентина,
викладач кафедри публічного управління
та адміністрування Університету
Григорія Сковороди в Переяславі

Hubenko Valentyna,
Lecturer at the Department of Public
Administration and Management at Hryhorii
Skovoroda University in Pereiaslav

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4099-6933>✉ gubenko080570@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РЕКОМЕНДАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

ORGANISATION OF EDUCATION IN WARTIME: RECOMMENDATIONS OF INTERNATIONAL ORGANISATIONS AND MANAGERIAL ASPECT

Анотація. У статті проаналізовано проблеми освіти в умовах збройних конфліктів, зокрема управлінський аспект, організацію навчання та розробку заходів для захисту освіти під час надзвичайних ситуацій та військових дій. Основна мета дослідження – розгляд рекомендацій міжнародних і неурядових організацій забезпечення навчального процесу під час військових конфліктів. У статті аналізуються причини нападів на освіту та прямі і довгострокові негативні наслідки для системи освіти, які визначаються цими організаціями. Констатується, що для забезпечення продовження навчального процесу під час військових дій існують різноманітні формати, які освітяни можуть розглядати в залежності від конкретної ситуації. Забезпечення навчання в інший спосіб передбачає створення можливостей для доступу учнів до навчання, незважаючи на переривання звичайного навчального процесу. Альтернативні методи можуть включати зміну місць навчання, неформальні програми, інтенсифікацію навчання, створення тимчасових місць для навчання чи домашні школи, а також можливе використання дистанційних методів навчання.

Необхідність забезпечення неперервності освіти є важливим аспектом для стримування подальшого насильства та запобігання загостренню кризи. Також важливо уникати використання шкіл у військових цілях, гарантуючи їхню безпеку для навчання. З метою досягнення цієї мети освітяни повинні розглядати різні шляхи, які можуть бути використані в конкретних обставинах. Деякі з цих шляхів можуть бути включені до заздалегідь розроблених планів дій у надзвичайних ситуаціях або шкільних планів безпеки.

Забезпечення неперервності освітнього процесу передбачає здійснення навчання іншими методами, що дозволяють учням зберігати доступ до освіти навіть під час перерв у звичайній системі навчання. Методи альтернативного навчання можуть включати, але не обмежуються змінами місць навчання, неформальними навчальними програмами, прискореними заняттями, тимчасовими місцями для навчання та дистанційними методами.

Дослідження, представлене у цій статті, не охоплює всі аспекти та виклики, що виникають у сфері освіти під час війни. Майбутні дослідження повинні вивчати питання неперервності освіти на всіх рівнях умов війни, включаючи розробку та впровадження спеціальних навчальних курсів для управлінців, вчителів, педагогічних працівників та науковців, спрямованих на забезпечення неперервності навчання в умовах війни. Також актуальною є проблема надання допомоги жертвам військових конфліктів, зокрема дітям, розвиток психолого-педагогічних практик, психосоціальної підтримки та методів, спрямованих на допомогу учням.

Ключові слова: збройні конфлікти, міжнародні організації, неурядові організації, освіта в умовах війни, освітній процес, безперервність освіти.

Abstract. *The article examines the problems of education in armed conflicts, in particular the management aspect, the organization of training, and the development of measures to protect education during emergencies and hostilities. The main purpose of the study is to consider the recommendations of international and non-governmental organizations on ensuring the educational process during military conflicts. The article analyses the causes of attacks on education and the direct and long-term negative consequences for the education system identified by these organizations. It is concluded that there are various formats for ensuring the continuation of the educational process during military operations that educators can consider depending on the specific situation. Providing learning in other ways involves creating opportunities for students to access learning despite the interruption of the normal learning process. Alternative methods may include changing places of learning, non-formal programs, intensified learning, temporary learning spaces or home schools, and the possible use of distance learning methods.*

The need to ensure continuity of education is essential to deter further violence and prevent the crisis from escalating. It is also important to avoid military use of schools by ensuring that they are safe for education. To achieve this, educators should consider a variety of ways that can be used in specific circumstances. Some of these pathways can be included in pre-developed contingency plans or school security plans.

Ensuring the continuity of the educational process involves providing education through other methods that allow students to maintain access to education even during interruptions in the regular education system. Alternative learning methods may include but are not limited to, changes in learning locations, non-formal learning programmes, accelerated classes, temporary learning spaces, and distance learning.

The research presented in this article does not cover all aspects and challenges that arise in the field of education in times of war. Future research should examine the issue of continuity of education at all levels in wartime, including the development and implementation of special training courses for managers, teachers, pedagogical staff, and researchers aimed at ensuring continuity of education in wartime. Also relevant is the problem of assisting victims of military conflicts, in particular children, the development of psychological and pedagogical practices, psychosocial support and methods aimed at helping students.

Keywords: *armed conflicts, international organizations, non-governmental organizations, education in war, educational process, continuity of education.*

Постановка проблеми. У XXI ст. в Україні стали страшними та вражаючими явища і слова – військова агресія, війна, ворог та країна-агресор. Діти, молодь, майбутнє, освіта стали тим, за кого ми маємо боротися, потерпаючи від болю та жорстокості.

Протягом недовгого періоду в Україні було визначено основні засади інституційно-правового регулювання освітньої сфери під час введення в дію воєнного стану. Це регулювання відбувається відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII (із змінами та доповненнями), Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64/202210, що був затверджений Законом України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX, а також відповідно до інших нормативно-правових актів України.

Згідно з положеннями статті 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження місцевих органів влади, зокрема у справах управління освітніми закладами, передаються військовим адміністраціям населених пунктів на відповідних територіях. Повноваження центральних органів

влади продовжують здійснюватися. Міністерство освіти і науки залишається основним органом серед центральних виконавчих органів, який відповідає за розробку та впровадження державної політики в галузях освіти та науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, передачі технологій та здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю освітніх закладів, підприємств та організацій, що надають освітні послуги або виконують іншу діяльність, пов'язану з цими послугами, незалежно від їхньої підпорядкованості та форми власності.

Отже, на період дії воєнного стану Міністерство освіти і науки продовжує здійснювати державну політику в галузі освіти, забезпечуючи доступність та неперервність навчального процесу в нових умовах.

Аналіз останніх досліджень. Воєнний вплив на систему освіти призводить до низки гуманітарних та соціальних проблем, ставлячи перед органами державної влади та місцевого самоврядування значні виклики. Заклади освіти, такі як школи та університети, стають мішенями для бомбардувань, обстрілів та підпалів. Це призводить до трагічних наслідків для дітей, вчителів та викладачів, які стикаються з убивствами, травмами, викраденнями або безпідставними затриманнями. Освітні заклади, в свою чергу, можуть використовуватися як бази для військових операцій, казарми або центри утримання. Такі дії завдають шкоди учням, студентам та педагогічному персоналу, позбавляють велику кількість учнів та студентів їхнього права на отримання освіти, тим самим руйнуючи фундамент, на якому громади будують своє майбутнє. «В багатьох країнах збройні конфлікти продовжують руйнувати не лише шкільну інфраструктуру, але й надії та прагнення цілих поколінь» – підкреслено в Декларації про безпеку шкіл, яка є політичним зобов'язанням стосовно захисту освіти під час збройних конфліктів і була прийнята 114 державами.

24 лютого 2022 р., внаслідок несанкціонованого вторгнення російської федерації в Україну, всі 7 мільйонів дітей на території України стали жертвами війни, втративши своє право на отримання освіти. Освітня, в свою чергу, лишається позбавленими можливості здійснювати навчання в умовах безпеки та гідності. За інформацією, наданою Офісом Генерального прокурора України за період з 24 лютого по 2 червня 2022 р. (не враховуючи активних військових дій), 721 дитина постраждала від збройної агресії РФ, серед яких 261 загинули, а 460 отримали різні ступені поранень [2]. За даними Міністерства освіти і науки України, 1888 освітніх закладів стали мішенню бомбардувань та обстрілів, із них 180 були повністю зруйновані [1]. Крім того, за інформацією ЮНІСЕФ, протягом восьми років агресії РФ проти України на Донбасі, починаючи з 2014 р., 750 шкіл отримали пошкодження чи були повністю зруйновані [14].

На даний момент, на жаль, Україна опинилася серед країн, де діти проживають в умовах війни. Згідно з інформацією ЮНІСЕФ, 27 мільйонів дітей у всьому світі не отримали можливості відвідати школу через наявність бойових дій в їх регіонах, і 433 мільйони дітей проживали в зонах конфлікту у 2017 р. Фактично кожна шоста дитина (426 мільйонів) перебувала в зоні конфлікту у 2019 р., із них 71 мільйон – це діти від народження до 5 років, які ніколи не знали мирного життя. У 2016 р. понад 12 мільйонів дітей були біженцями, проте за оцінками експертів ця кількість була значно вищою [10].

Міжнародна спільнота вже прикладає значні зусилля для розроблення механізмів захисту освіти в умовах надзвичайних ситуацій та військових конфліктів. Ці зусилля стають особливо важливими для України, і аналіз існуючих міжнародних документів та практик стає актуальним у цьому контексті.

Наукові дослідження зосереджені на аналізі воєнних конфліктів та їхніх впливів на громади, охоплюючи різні аспекти. Основні питання, що розглядаються, здебільшого стосуються «як» і «які» умови життя людей в зонах військових конфліктів. Інші аспекти аналізувались з економічного погляду, з урахуванням фізичного, психічного та соціального здоров'я [17], або були спрямовані на психосоціальну допомогу для поліпшення становища тих, хто постраждав від воєнного конфлікту.

Додатково, вивчалися наслідки воєнних дій на освіту в конкретних країнах, таких як Індія, африканські країни, Камбоджа, Непал, Перу, Таджикистан, Колумбія, Східний Тимор, Боснія, а також період Другої світової війни в Німеччині та інших країнах Європи [17].

Організація навчання в умовах збройних конфліктів, ведення освітнього процесу під час війни та відновлення освіти після завершення бойових дій належить до об'єкта глибокого вивчення міжнародними організаціями, такими як ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ОЕСР, Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ), Глобальна коаліція на захист освітніх установ від нападів (GCPEA), Міжвідомча мережа освіти в надзвичайних ситуаціях (INEE), Агентство ООН у справах біженців (UNHCR), Інститут досліджень миру в Осло, Норвегія (PRIO) та інші. Їхні рекомендації базуються на широкому спектрі військових конфліктів, охоплюючи як міжнародні військові конфлікти, в яких беруть участь держави, так і внутрішні військові конфлікти всередині країни. Враховуючи цей аспект, деякі рекомендації можуть бути адаптовані до умов конкретного вторгнення однієї країни у іншу, такого як напад російської федерації на Україну.

Мета статті полягає в систематичному розгляді рекомендацій міжнародних та неурядових організацій щодо забезпечення навчального процесу в умовах воєнних конфліктів.

Виклад основного матеріалу. В ході розгляду основного матеріалу статті стає очевидним, що умови війни порушують основне право людини на освіту, перетворюючи її на об'єкт військової агресії. Об'єктами агресії стають учасники освітнього процесу (учні, вчителі, студенти, викладачі, управлінці, науковці) та освітня інфраструктура (будівлі закладів освіти на всіх рівнях).

В інтерпретації ЮНЕСКО мотиви нападів на освіту можуть включати:

- атаки на школи та вчителів як засіб імпозиції іншої культури, філософії, релігії або етнічної ідентичності;
- атаки на школи, вчителів та учнів, щоб перешкодити навчанню дівчат;
- напади на освітні установи з метою припинення будь-яких форм освіти;
- атаки на екзаменаційні центри та конвої з документами для перешкодження нормальному функціонуванню системи освіти;
- атаки на школи та університети як символи влади, які протистоять повстанцям;
- атаки на освітні установи та представників влади для підірвання довіри до державного контролю над територією;
- напади на школи як помста за вбивства мирного населення;
- викрадення дітей і дорослих для використання як бойовиків або для примусової праці, сексуальних послуг або викупу;
- сексуальне насильство від збройних груп, солдатів або сил безпеки в рамках стратегії війни або через порушення гендерних прав;
- атаки на учнів, студентів, викладачів, представників профспілкових організацій та науковців за їхню участь у профспілковій діяльності;

- атаки на студентів і науковців для придушення політичної опозиції або приховування альтернативних точок зору;
- атаки на студентів і науковців для придушення кампаній з прав людини або досліджень, пов'язаних із правами людини;
- атаки на вчених за дослідження чутливих тем, таких як вплив війни або маргіналізація певних груп населення;
- окупація шкіл для проведення операцій безпеки проти повстанців і збройних наркогруп, а також напади на них з боку повстанців з тим же спрямуванням;
- знищення шкіл силами вторгнення як тактика поразки ворога;
- знищення шкіл як засіб помсти або стримування, мінометного чи ракетного обстрілу, а також обстрілу зсередини або в безпосередній близькості.

Унаслідок війни система освіти відчуває як прями, так і довготривалі негативні наслідки. В дослідженні «Освіта і конфлікт» (2004), проведеному Німецькою агентством технічного співробітництва (GTZ) за сприяння Федерального міністерства економічного співробітництва і розвитку, відзначаються наступні наслідки:

- фізична небезпека для викладачів та студентів;
- пошкодження та руйнування освітньої інфраструктури;
- зниження рівня зарахування дітей та їхнього відвідування школи;
- використання шкіл як місця для набору дітей-солдатів;
- збільшення рівня насильства в середовищі шкіл;
- зростання випадків гендерного та сексуального насильства;
- порушення здатності та мотивації до навчання та психічного здоров'я учнів;
- погіршення рівня ефективності та якості освіти;
- зменшення рівня державного та приватного фінансування освіти;
- використання освітніх закладів як інструментів в інтересах сторін конфлікту [16].

Серед негативних наслідків, які визначає ЮНЕСКО, можна виокремити наступне:

- численні втрати серед працівників освіти, учнів, студентів та управлінців внаслідок вибухів і стрілянини в місцях, де збирається багато людей, таких як входи до університетів та шкіл, ігрові майданчики, офіси, або під час масових заходів, наприклад, протестів чи в транспортних засобах, які перевозять персонал на роботу та з роботи;
- умисні вбивства окремих працівників освіти, учнів, студентів та профспілкових працівників за допомогою вогнепальної зброї, як правило, у класі чи під час дороги на роботу та з роботи;
- зруйнування навчальних корпусів/інфраструктури за допомогою вибухів, підпалів, пограбувань;
- незаконне затримання, «зникнення», катування вчителів, науковців та профспілкових діячів;
- викрадення учнів, студентів, викладачів та посадових осіб збройними силами з метою поширення терору, примусового вербування дітей-солдатів, а також викрадення та/або ґвалтування школярів та вчителів збройними силами.

Серед тривалих негативних наслідків, основні з яких визначає ЮНЕСКО, можна виділити:

- вимушена еміграція освітян, науковців та керівників призводить до втрати академічного досвіду та відтоку інтелектуального потенціалу;
- ускладнення у пошуку кваліфікованих вчителів через небезпеку та масову міграцію;
- занепад установ підвищення кваліфікації вчителів та процесу їх підготовки;
- порушення циклів освіти сприяє формуванню покоління молодих людей з обмеженим доступом до можливостей зайнятості та освіти;
- зменшення соціально-економічних інвестицій у освітню сферу через втрату вартості поточних інвестицій та зупинку нових;
- обмеження свободи слова вчителів шляхом загроз профспілковим лідерам, що може погіршити якість освіти;
- погіршення якості та актуальності вищої освіти та наукових досліджень через обмеження академічної свободи;
- ідеологічні, культурні та соціальні наслідки обмежень у доступі до освіти, зокрема для жінок та маргіналізованих груп, призводять до їх соціальної, політичної та економічної ізоляції;
- проблема формування нових груп освічених громадян та науковців для подальшого розвитку суспільства.

Крім зазначених негативних впливів війни на освіту, можна визначити низку психологічних, до яких належать:

- небажання/відмова учнів повертатися до навчання (через пропущені роки навчання учням доводиться повертатися до класу з дітьми молодшого віку, що формує відчуття дорослості та зменшує бажання здобувати освіту; дітям-біженцям потрібен час, щоб адаптуватися до нового середовища, що також зменшує бажання відвідувати школу);
- ментальні та психічні розлади дітей, які мають такі симптоми посттравматичного стресу, як емоційна нестабільність, труднощі зі сном та кошмари, замкнутість та підозрілість, дратівливість, агресивність, тривожне збудження, втрата здатності зосереджуватися, пасивність, депресія, параноя, підвищення ризику суїциду [9].

Вищезазначені міжнародні організації, такі як ООН та її спеціалізовані агентства, ЮНЕСКО і ЮНЕСЕФ, ОЕСР, ЄС, взаємодіють для захисту права на отримання освіти всіма і сприяння продовженню навчання в умовах надзвичайних ситуацій. Створені ними ініціативи, такі як Глобальна коаліція на захист навчальних закладів від нападів (GCPEA), Міжвідомча мережа освіти в надзвичайних ситуаціях (INEE), фонд «Освіта не може чекати» (ECW), інші, зосереджені на розробці та впровадженні рекомендацій, спрямованих на надання урядам чіткого плану дій у надзвичайних обставинах.

Ключовим пріоритетом міжнародної спільноти є важливість освіти під час війни. У Декларації про безпеку шкіл (2015) чітко визначено, що «освіта є основоположним елементом розвитку та повної реалізації прав і свобод людини». «Освітня система може взяти на себе роль у захисті дітей та молоді від смерті, травм та експлуатації; надаючи стабільність та чіткий розклад, вона здатна пом'якшити психологічний вплив збройного конфлікту та гарантувати доступ до інших необхідних послуг... Продовження освіти може забезпечити населення життєво важливою інформацією щодо здоров'я та рекомендацій з

управління конкретними ризиками в суспільствах, які переживають збройні конфлікти».

У 2015 р. Глобальна коаліція на захист навчальних закладів від нападів (ГСРЕА) розробила Комплекс дій під назвою «Що Міністерства можуть зробити для захисту навчальних закладів від нападів та використання у військових цілях». Цей комплекс дій призначений як інструмент для розширення можливостей працівників міністерств освіти, спрямований на ефективнішу профілактику нападів на освітні заклади або захист шкіл від їх використання у військових цілях, а також на пом'якшення наслідків нападів та реагування на них. Хоча документ головним чином акцентує на школах, багато з рекомендацій можуть бути застосовані і до університетів чи інших освітніх установ [12].

Запропоновані заходи для Міністерств стосуються сімох ключових аспектів:

- *Аналіз ситуації та моніторинг нападів:* Провести аналіз нападів на освітні установи, розробити план моніторингу, залучити місцеві громади та партнерів.
- *Захист шкіл:* Визначити безпечні межі та конструкції, обрати безпечні місця, сформувати охоронні групи.
- *Забезпечення продовження навчання:* Розробити плани дій у надзвичайних ситуаціях для продовження навчального процесу, визначити альтернативні механізми надання освіти.
- *Підтримка спільнот:* Включити місцеві заходи безпеки до моніторингу та аналізу, розробити грантову програму для запобігання та реагування на напади.
- *Урахування можливості конфлікту:* Перегляд політики освіти для врахування можливості конфлікту, побудова довіри та впровадження змісту освіти, адаптованого до конфлікту.
- *Систематизація захисту навчальних закладів:* Призначити посадову особу для очолення наглядового комітету для захисту закладів освіти, розробити план «Про захист освіти».
- *Виступ за підтримку:* Захист шкіл у військових конфліктах, імплементація вказівок щодо захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях [12].

Місцевим органам самоврядування та освітянам рекомендується:

- обирати дії відповідно до ситуації;
- адаптувати їх до конкретних умов у країні;
- діяти на різних рівнях: національному, регіональному, районному та шкільному;
- доповнювати заходи місцевого досвіду, які можуть бути корисними.

У контексті третього сценарію, який стосується забезпечення продовження навчального процесу у Комплексі дій, особлива увага приділяється альтернативним механізмам надання освіти та необхідності ретельного вибору заходів, що відповідають конкретній ситуації. Серед запропонованих можливостей:

Переміщення учнів: Вивчення можливості переміщення учнів з конфліктних зон до безпечних районів.

Агітаційно-просвітницькі зустрічі: Проведення зустрічей з приймаючою громадою для обговорення можливостей прийому переміщених учнів/студентів.

Зарахування до звичайних шкільних програм: Інтеграція переміщених учнів до звичайних шкільних програм у приймаючих школах.

Дистанційне навчання: Забезпечення можливості дистанційного навчання для учнів, які не можуть безпечно дістатися до школи через конфліктні обставини.

Зміни в графіку шкіл: Організація додаткових змін для відповіді на потреби місцевого населення та переселенців, створення літніх та вечірніх шкіл для учнів-переселенців.

Альтернативні місця навчання: Забезпечення альтернативних місць для навчання, таких як громадські приміщення або тимчасові споруди для учнів-переселенців.

Ці заходи спрямовані на впровадження ефективних стратегій, які враховують особливості ситуації та забезпечують доступ до якісної освіти навіть у важких умовах конфлікту [12].

Крім Комплексу дій для розширення можливостей працівників міністерств освіти, GCPEA у 2016 р. представило корисний посібник «Як школи можуть захистити себе від нападів та використання у військових цілях» [13]. У цьому посібнику розглядаються варіанти організації навчального процесу в школах за різних сценаріїв:

- беззбройний фізичний захист;
- збройний фізичний захист;
- використання переговорів як стратегії захисту освітніх установ;
- впровадження систем раннього попередження/сповіщення;
- застосування альтернативних методів надання освіти;
- надання психосоціальної підтримки;
- розробка комплексних загальношкільних планів безпеки та захисту.

У сценарії 4) – «Системи раннього попередження/сповіщення», рекомендується надавати інформацію в реальному часі про загрози або фактичні напади на школи. У разі отримання попереджень про можливі напади, можуть бути запропоновані такі заходи, як тимчасове закриття шкіл, переведення учнів у навчальні заклади у безпечних районах або організація альтернативних методів надання освіти. Для полегшення комунікації між шкільними адміністраціями, комітетами з безпеки шкіл, родинами, міністерствами та силами безпеки рекомендується використовувати текстові повідомлення за допомогою мобільних телефонів та активувати інші механізми реагування.

У сценарії 5) – «Альтернативні методи надання освіти» – пропонується розгляд переміщення місць навчання, створення шкіл у громадських приміщеннях, або тимчасових навчальних просторів у таборах для внутрішньо переміщених осіб або біженців.

В рамках сценарію 6) «Психосоціальна підтримка», запропоновано наступні складові на рівні школи:

- Тимчасові освітні заходи, що включають малювання та ігри, організовані у неформальних навчальних середовищах або в звичайних школах під час конфлікту. Ці заходи сприяють вираженню емоцій та розвитку розумових та емоційних навичок учнів, а також сприяють набуттю відповідних навичок.
- Дружні до дитини середовища для навчання, які є безпечними та гарантують захист учням. Вчителі застосовують інклюзивні, ґендерно-чутливі та сприятливі методи навчання, що вільні від принижень та зловживань, для забезпечення активної участі кожного учня.

- Системи переадресації, що направляють учнів до спеціалізованих служб психологічної допомоги чи соціальних служб для отримання належної підтримки, якщо такі служби доступні.
- Навчання вчителів та піклувальників, яке ознайомлює їх з різними методами психосоціальної підтримки, такими як малювання, рольові ігри, танці та пісні, і сприяє викладанню учням різних стратегій подолання стресу та формуванню стійкості.
- Послуги для жертв гендерного насильства, які включають першу психологічну допомогу та базові послуги охорони фізичного та психічного здоров'я, що надаються медичними працівниками.
- Кодекси поведінки для вчителів та учнів, які встановлюють правила прийнятної поведінки, спрямовані на підтримку безпечного, сприятливого та невід'ємного від насильства навчального середовища.
- Засоби допомоги вчителям, які можуть включати регулярні компенсації та доступ до гуманітарної підтримки, організацію перерв у роботі, періодичні педагогічні ради та тренінги з методів викладання та психосоціальної підтримки.

Отже, коли навчальні заклади стають об'єктом нападу або існує загроза нападу, коли сторонами збройного конфлікту стає окупована школа чи інший освітній заклад, або коли вчителі або учні/студенти уникають школи з-за страху нападу, або батьки не дозволяють своїм дітям відвідувати небезпечні школи чи шляхи до них, освітній процес припиняється. Негативні наслідки такого припинення можуть впливати протягом місяців чи навіть років. Забезпечення альтернативних методів освіти є критично важливим, оскільки це допомагає мінімізувати перерви в навчанні та може забезпечити структуру, регулярність та підтримку від ровесників, сприяючи студентам/учням у подоланні психологічного стресу та травм.

Висновки та перспективи подальших досліджень свідчать про те, що для забезпечення безпеки та захисту учнів, викладачів та інших освітян розроблено численні керівництва, стандарти та інструменти на міжнародному рівні. Ці документи становлять основу для здійснення заходів з захисту та забезпечення неперервності освітнього процесу під час надзвичайних ситуацій та воєнних конфліктів на всіх рівнях.

Важливим аспектом є необхідність забезпечення безперервності освіти для стримування подальшого насильства та запобігання загостренню кризи. Також критично важливо уникати використання шкіл у військових цілях, забезпечуючи, що навчальні заклади залишаються безпечними для навчання. Для досягнення цієї мети освітяни повинні розглядати різні шляхи, які можуть бути використані в конкретних обставинах. Деякі з цих шляхів можуть бути включені до заздалегідь розроблених планів дій у надзвичайних ситуаціях або шкільних планів безпеки.

Забезпечення неперервності освітнього процесу означає здійснення навчання іншими методами, що дозволяють учням зберігати доступ до освіти навіть під час перерв у звичайній системі навчання.

Методи альтернативного навчання можуть включатися, але не обмежуються змінами місць навчання, неформальними навчальними програмами, прискореними заняттями, тимчасовими місцями для навчання та дистанційними методами.

Дослідження, проведене в даній статті, не охоплює всі нюанси та виклики, з якими стикається освіта в умовах війни. Подальші дослідження потребують вивчення питань неперервності освіти на всіх рівнях в умовах війни, включаючи

розробку та впровадження спеціальних навчальних курсів для управлінців, вчителів, педагогічних працівників та науковців, спрямованих на забезпечення неперервності навчання в умовах війни. Актуальність також має проблема надання допомоги жертвам військових конфліктів, зокрема дітям, розвиток психолого-педагогічних практик, психосоціальної підтримки та методів, спрямованих на допомогу учням.

Список використаних джерел:

1. Міністерство освіти і науки України. Освіта під загрозою. 2022. URL: <https://saveschools.in.ua/> (дата звернення: 12.01.2023).
2. Офіс Генпрокурора України. Ювенальні прокурори: 226 дітей загинули в Україні через збройну агресію РФ. 2022. 26 квітня. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2023).
3. Akbulut-Yuksel M. Children of war: The long-run effects of large-scale physical destruction and warfare on children. *Journal of Human Resources*. 2014. № 49(3). S. 634–662.
4. Akresh R., De Walque D. Armed conflict and schooling: Evidence from the 1994 Rwandan genocide. *The World Bank*. 2008.
5. Akresh R. et al. Climate change, conflict, and children. Technical report, Households in Conflict Network Working Paper. 2016.
6. Alfano M. and Görlach J.-S. Terrorism, education, and the role of perceptions: Evidence from al-Shabaab attacks in Kenya. Technical report, Households in Conflict Network Working Paper. 2019.
7. Annan J., Blattman C., Mazurana D., Carlson K. Civil war, reintegration, and gender in Northern Uganda. *Journal of Conflict Resolution*. 2011. №55(6). S. 877–908.
8. Blattman C., Annan J. The consequences of child soldiering. *The Review of Economics and Statistics*. 2010. №92(4). S. 882–898.
9. Cano A.F., Cervantes-Duarte L. Impact of Armed Conflicts on Education and Educational Agents: A Multivocal Review. *Revista Electrónica Educare*. 2016. №20(3). S. 1–24. <https://doi.org/10.15359/ree.20-3.12>
10. Cerna L. Refugee education: Integration models and practices in OECD countries. OECD Education Working Papers. 2019. <https://doi.org/10.1787/a3251a00-en>
11. Chamarbagwala R., Mor'an H.E. The human capital consequences of civil war: Evidence from Guatemala. *Journal of Development Economics*. 2011. №94(1). S. 41–61.
12. GCPEA. Що Міністерства можуть зробити для захисту навчальних закладів від нападів та використання у військових цілях. Комплекс дій. URL: http://protectingeducation.org/wp-content/uploads/what_ministries_can_do_ukr.pdf (дата звернення: 12.01.2023).
13. GCPEA. Що можуть зробити школи, щоб захистити себе від нападів та від використання у військових цілях. Практичний посібник. URL: http://protectingeducation.org/wp-content/uploads/what_schools_ukr.pdf (дата звернення: 12.01.2023).
14. GCPEA. Statement by GCPEA Executive Director, Diya Nijhowne, on Attacks on Education in Ukraine. URL: <https://protectingeducation.org/news/statement-by-gcpea-executive-director-diya-nijhowne-on-attacks-on-education-in-ukraine/> (дата звернення: 12.01.2023).
15. Gerardino M. P. The effect of violence on the educational gender gap. Unpublished manuscript. 2014.
16. GTZ. Education and conflict: The role of education in the creation, prevention and resolution of societal crises – Consequences for development cooperation. URL: <https://reliefweb.int/report/world/education-and-conflict-role-education-creation-prevention-and-resolution-societal> (дата звернення: 12.01.2023).
17. Kapor-Stanulovic N. Encounter with suffering. *American Psychologist*. 1999. №54(11). S. 1020–1027. <http://dx.doi.org/10.1037/h0088215>
18. Kesternich I., Siflinger B., Smith J. P., Winter J. K. The effects of World War II on economic and health outcomes across Europe. *Review of Economics and Statistics*. 2014. № 96(1). S. 103–118.

19. Leon G. Civil conflict and human capital accumulation the long-term effects of political violence in Per'u. *Journal of Human Resources*. 2012. №47(4). S. 991–1022.
20. Локшина, О., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., Максименко, О., Нікольська, Н., & Шпарик, О. (2022). Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій. *Український Педагогічний журнал*, (2), 5–18. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-5-18>

References:

1. (2022). Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Osvita pid zahrozoiu [Ministry of Education and Science of Ukraine. Education is under threat]. Retrieved from <https://saveschools.in.ua/>.
2. (2022). Ofis Henprokurora Ukrainy. Yuvenalni prokurory: 226 ditei zahynuly v Ukraini cherez zbroinu ahresiiu RF [Office of the Prosecutor General of Ukraine. Juvenile prosecutors: 226 children died in Ukraine due to the armed aggression of the Russian Federation]. Retrieved from <https://www.gp.gov.ua/>.
3. Akbulut-Yuksel, M. (2014). Children of war: The long-run effects of large-scale physical destruction and warfare on children. *Journal of Human Resources*, 49(3), 634–662.
4. Akresh, R. and De Walque, D. (2008). Armed conflict and schooling: Evidence from the 1994 Rwandan genocide. *The World Bank*.
5. Akresh, R. et al. (2016). Climate change, conflict, and children. Technical report, Households in Conflict Network Working Paper.
6. Alfano, M. and Görlach, J.-S. (2019). Terrorism, education, and the role of perceptions: Evidence from al-Shabaab attacks in Kenya. Technical report, Households in Conflict Network Working Paper.
7. Annan, J., Blattman, C., Mazurana, D., and Carlson, K. (2011). Civil war, reintegration, and gender in Northern Uganda. *Journal of Conflict Resolution*, 55(6), 877–908.
8. Blattman, C. and Annan, J. (2010). The consequences of child soldiering. *The Review of Economics and Statistics*, 92(4), 882–898.
9. Cano, A. F. and Cervantes-Duarte, L. (2016). Impact of Armed Conflicts on Education and Educational Agents: A Multivocal Review. *Revista Electrónica Educare*, 20(3), 1–24. <https://doi.org/10.15359/ree.20-3.12>.
10. Cerna, L. (2019). Refugee education: Integration models and practices in OECD countries. OECD Education Working Papers. <https://doi.org/10.1787/a3251a00-en>.
11. Chamarbagwala, R. and Mor'an, H.E. (2011). The human capital consequences of civil war: Evidence from Guatemala. *Journal of Development Economics*, 94(1), 41–61.
12. GCPEA (2015). Shcho Ministerstva mozhut zrobyty dlia zakhystu navchalnykh zakladiv vid napadiv ta vykorystannia u viiskovykh tsiliakh. Kompleks dii [What ministries can do to protect educational institutions from attacks and military use. A set of actions.]. *protectingeducation.org*. Retrieved from http://protectingeducation.org/wp-content/uploads/what_ministries_can_do_ukr.pdf.
13. GCPEA (2016). Shcho mozhut zrobyty shkoly, shchob zakhystyty sebe vid napadiv ta vykorystannia u viiskykh tsiliakh. Praktychnyi posibnyk [What schools can do to protect themselves from attack and military use. A practical guide]. *protectingeducation.org*. Retrieved from http://protectingeducation.org/wp-content/uploads/what_schools_ukr.pdf.
14. GCPEA (2022). Statement by GCPEA Executive Director, Diya Nijhowne, on Attacks on Education in Ukraine. Retrieved from <https://protectingeducation.org/news/statement-by-gcpea-executive-director-diya-nijhowne-on-attacks-on-education-in-ukraine/>.
15. Gerardino, M. P. (2014). The effect of violence on the educational gender gap. Unpublished manuscript.
16. GTZ (2004). Education and conflict: The role of education in the creation, prevention and resolution of societal crises – Consequences for development cooperation. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/world/education-and-conflict-role-education-creation-prevention-and-resolution-societal>.

17. Kapor-Stanulovic, N. (1999). Encounter with suffering. *American Psychologist*, 54(11), 1020–1027. <http://dx.doi.org/10.1037/h0088215>.
18. Kesternich, I., Siflinger, B., Smith, J. P., and Winter, J. K. (2014). The effects of World War II on economic and health outcomes across Europe. *Review of Economics and Statistics*, 96(1), 103–118.
19. Leon, G. (2012). Civil conflict and human capital accumulation the long-term effects of political violence in Per'u. *Journal of Human Resources*, 47(4), 991–1022.
20. Lokshyna, O., Hlushko, O., Dzhurilo, A., Kravchenko, S., Maksymenko, O., Nikolska, N., & Shparyk, O. (2022). Organization of education in wartime: recommendations of international organizations. *Ukrainian Pedagogical Journal*, (2), 5-18. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-5-18>

Подано до редакції 02.02.24 р.
Прийнято до друку 05.03.24 р

УДК 352.07.(1-2) (477)(091)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-34-47>**Заяць Діана,**

кандидат наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри публічного
управління та публічної служби Інституту
адміністрування, державного управління
та професійного розвитку Національного
університету «Львівська політехніка»

Zayats Diana,

Ph.D in Public Administration, Associate
Professor, Associate Professor at the
Department of Public Administration and Public
Service, Institute of Public Administration,
Governance and Professional Development at
Lviv Polytechnic National University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0945-6971>✉ diana.d.zaiats@lpnu.ua**Лагойда Юрій,**

аспірант кафедри публічного управління
та публічної служби Інституту
адміністрування, державного управління
та професійного розвитку Національного
університету «Львівська політехніка»

Lahoida Yurii,

PhD student at the Department of Public
Administration and Public Service, Institute of
Public Administration, Governance and
Professional Development at Lviv Polytechnic
National University

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-8074-1279>✉ yurii.v.lahoida@lpnu.ua

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ ТЯГЛОСТІ ТРАДИЦІЙ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ ТА ҐЕНЕЗА ТЕРМІНОЛОГІЇ

THE TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE: TRADITIONAL INFLUENCE IN HISTORICAL CONTEXT AND THE GENESIS OF TERMINOLOGY

Анотація. У статті досліджено сутність територіальної громади, її характеристики в різні історичні періоди, становлення та еволюцію інституту територіальної громади з часів Київської Русі дотепер, а також ґенезу термінології у цій сфері. Автори встановили форми організації громадського життя на локальному рівні в різні історичні періоди та особливості вирішення важливих питань місцевого значення.

Встановлено, що давніми прототипами сучасних територіальних громад були «верв» (Київська Русь), «копа», «волость» (литовсько-польський період), громада (XVI ст.), «община» (на землях України, які перебували у складі Російської імперії XIX – на початку XX ст.), «гміна» (західноукраїнські землі XIX – на початку XX ст.). Акцентовано, що для розвитку місцевого самоврядування важливу роль відіграло магдебурзьке право, яке надавалося містам. Суть його полягала в тому, що міське населення звільнялося від юрисдикції урядової адміністрації і отримувало самоврядування на корпоративній основі, а міщани мали свою власну громаду з власним судом на основі окремих для кожного міста привілеїв, наданих від власника населеного пункту.

У статті також досліджуються місцеві органи влади в різні історичні періоди та функції, якими вони були наділені. Зокрема дається характеристика таким формам тогочасного самоврядування як віче, копний суд, староста, вїт, «сходи», міські думи.

Зроблено висновки, що структура та функції територіальних громад у різні історичні періоди були різними, проте, загалом під територіальною громадою розумілася певна спільнота, яка відповідала тим чи іншим характеристикам залежно від історичної епохи.

Розуміння традиційних аспектів тяглості громадських спільнот в історичному контексті є необхідним для успішного впровадження сучасних моделей управління. Забезпечення підтримки та зв'язку з минулим може виявитися суттєвим фактором у сприйнятті та прийнятті змін.

Автори наголошують, що дослідження генези термінології є ключовим аспектом у забезпеченні зрозумілості та уніфікації відповідних термінів та понять, а зокрема «грумада», «староста». Це важливо для ефективної комунікації між владою, громадянами та експертним середовищем під час реалізації реформ у сфері місцевого самоврядування.

Авторами зазначено, що в Україні існують давні традиції територіальних громад, які значною мірою опираються на історичну пам'ять народу, майже не були перервані, якщо не рахувати відносно недовготривалого періоду радянської влади, яка все ж не змогла знищити самоврядні традиції українців.

Ключові слова: громада, територіальна громада, місцеве самоврядування, магдебурзьке право, староста.

Abstract. This article explores the essence of territorial communities, their characteristics across different historical periods, the formation and evolution of the territorial community institution from the times of Kyivan Rus to the present, as well as the genesis of terminology in this field. The authors identify forms of organizing community life at the local level in various historical periods and highlight the specifics of addressing important local issues.

It is established that ancient prototypes of modern territorial communities included «verv» (Kyivan Rus), «копа», «volost» (Lithuanian-Polish period), community (16th century), «obshchyna» (in territories of Ukraine under the Russian Empire in the 19th – early 20th century), and «gmina» (Western Ukrainian lands in the 19th – early 20th century). Emphasis is placed on the crucial role of Magdeburg law in the development of local self-governance, which was granted to cities. Its essence lay in urban populations being exempt from the jurisdiction of government administration and gaining self-governance on a corporate basis, with urban residents having their community and court based on specific privileges granted by the town's owner.

The article also explores local government bodies in different historical periods and the functions they were endowed with. In particular, a characterization is provided for forms of contemporary self-governance such as «viche», «kopny» court, «starosta», «vijt», «skhody», and city councils.

Conclusions are drawn that the structure and functions of territorial communities in different historical periods varied. However, in general, a territorial community was understood as a specific community that corresponded to certain characteristics depending on the historical epoch. Understanding the traditional aspects of community cohesion in a historical context is crucial for the successful implementation of modern management models. Providing support and connecting with the past can be a significant factor in the perception and acceptance of changes.

The authors state that the investigation of the genesis of terminology is a key aspect in ensuring clarity and standardization of relevant terms and concepts, particularly «community» and «starosta». This is important for effective communication between the government, citizens, and the expert community during the implementation of reforms in the field of local self-governance.

The authors note that Ukraine has ancient traditions of territorial communities, which largely rely on the historical memory of the people and were almost uninterrupted, except for the relatively short period of Soviet rule, which still could not eradicate the self-governance traditions of Ukrainians.

Keywords: community, territorial community, local self-government, Magdeburg law, starosta.

Постановка проблеми. На сучасному етапі державотворення України проблеми розвитку спроможних територіальних громад є критично важливими аспектами відновлення та розбудови нашої держави. Особливо актуальним є вивчення історичного контексту формування та розвитку громад. Аналіз тяглості традицій в історичному вимірі дозволяє краще зрозуміти сутність територіальних

громад, їхню роль та значення, яке вони мали в різні історичні періоди, та визначити основні риси та особливості, якими повинні бути наділені сучасні територіальні громади для ефективного їхнього функціонування та побудови стійкого соціального партнерства на місцевому рівні.

Дослідження генези термінології важливо для точного визначення ключових понять у зазначеній тематиці. Розкриття інтерпретацій термінів дозволяє створити єдиний мовний стандарт, що полегшує комунікацію між владою, громадянами та експертами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням правового статусу, теоретичних та практичних аспектів становлення, розвитку та функціонування територіальних громад займалися багато вітчизняних дослідників, зокрема: В. Бабаєв, М. Баймуратов, О. Батанов, І. Бодрова, В. Борденюк, І. Борденюк, П. Ворона, П. Гураль, М. Гірняк, В. Дрешпак, І. Дробот, І. Дробуш, І. Ковалевич, І. Козюра, І. Коліушко, М. Корнієнко, В. Кравченко, В. Куйбіда, В. Мамонова, Ю. Молодожен, Г. Монастирський, Ю. Наврузов, В. Новик, М. Орзіх, О. Панухник, О. Петришин, М. Пухтинський, С. Серьогін, А. Ткачук, Ю. Тодика, Ю. Шаров та ін.

Окремі історичні аспекти функціонування територіальних громад на українських землях досліджували у своїх працях О. Антонюк, Я. Баран, М. Бедрій, Н. Білоус, Ю. Боднарчук, Л. Бойко, А. Босяцкий, І. Верховцева, О. Головка, В. Греченко, Р. Губань, А. Гурбик, Б. Даниленко, Л. Євтушенко, В. Завгородня, Н. Захарчин, О. Заяць, М. Капраль, Ю. Кириченко, Ю.-М. Козак, В. Корольова, М. Котульський, І. Лісна, Ю. Максименко, В. Мусієнко, Х. Моряк-Протопопова, І. Петров, В. Питльована, С. Серьогіна, І. Скочиляс, С. Третяк, М. Шульга та ін.

Метою статті є дослідження сутності територіальної громади, її характеристик в різні історичні періоди, становлення та еволюції інституту територіальної громади з часів Київської Русі дотепер, а також генези термінології у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Територіальна громада – невід’ємна складова сучасного українського ефективного самоврядування, має давню традицію, спадковість і континуїтет на українських землях від найдавніших часів. Уже населення Київської Русі створювало форми громадського життя з елементами самоврядування та вирішення важливих питань свого життя на локальному рівні. Тоді фактично роль територіальної громади виконувала «верв», яка включала в себе самостійних господарів певного населеного пункту чи навіть кількох поселень. Це слово згадувалося вже у видатній пам’ятці давнього права – «Руській Правді», а також, дещо згодом, у південних слов’ян – хорватів на території Далматії (у т. зв. Полицькому статуті) [1, с. 43].

Як зазначає правознавець М. Бедрій, «верв не лише здійснювала самоврядування та судочинство на певній території, але й забезпечувала чинність існуючих правових звичаїв, а також формувала нові» [2, с. 40]. Важливим було теж поняття колективної (групової) відповідальності верві за злочини, скоєні на її території. В основі верві початково лежала, можливо, родова спорідненість, однак зараз прийнято вважати, що все таки верв відповідала територіальній громаді, тобто спільноті, об’єднаній за територіальним принципом. Зрештою, сам термін походив від слова «мотузка» (вірьовки, досі є слово «вервиця»), якою вимірювали земельну територію локальної спільноти [3, с. 288]. На чолі верві стояв вервний староста [4, с. 19–20]. Деякі дослідники (наприклад, О. Антонюк) визначають «верві» як прототипи сучасної територіальної громади, наділені певними функціями з управління місцевими територіями [5, с. 186].

Органом влади верві було віче – своєрідні народні збори [4, с. 20], вияв прямого народовладдя [6, с. 128]. Віча могли вирішувати широкий спектр проблем, включно із закликанням князя чи його вигнання, що до певної міри нагадує сучасний феномен «Майдану». Також віче мало значні права у сфері законодавства. Київські віча 1068 р., 1146–1147 рр. висували вимоги щодо заміни воєвод та інших посадовців [7, с. 27]. Вічеві традиції надовго пережили часи княжої України і до них українська громадськість відкликала ще дуже довго – так, у 1880 р. у Львові було скликане народне віче українців («русинів»), яке підготувало реферат про становище української нації в Австро-угорській імперії, а восени 1918 р. відбулося знамените Буковинське віче, яке ухвалило рішення про вхід Північної Буковини до складу Української держави [8, с. 57]. Звісно, тут не йшлося про віче як орган локальних територіальних громад, а як про волевиявлення цілий регіональних спільнот українців. Однак ці два приклади є знаменними як демонстрація тривалості пам'яті про давні українські самоврядні інституції.

Із занепадом державності давньоукраїнських («давньоруських») князівств та переходом наших земель під чужоземне панування – Польської Корони та Великого Князівства Литовського, традиції територіальних громад не припинили свого існування, а навпаки набули подальшого розвитку у різноманітних формах. Так, у тісному зв'язку зі згаданю давньоруською «верв'ю» стояла копа («вервні та копні суди перебували в тісному генетичному зв'язку між собою»), яку М. Бедрій також трактує як різновид територіальної громади, зазначаючи, що копа у пізніші часи означала фактично те ж, що у давні часи називали «верв'ю», а до того ж дослідник звертає увагу на синонімічність слів «громада» і «копа» у словацькій мові і на аргументи П. Куліша, який вважав ці терміни синонімами і в українській мові [2, с. 40; 9, с. 40].

Правда, діяльність копи з часом переважно звелася здебільшого до судових функцій. Рішення копних судів опиралися на звичаєве право, хоча зрідка могли посилатися і на офіційні документи (на кшталт Литовського статуту), і називалися «декретами» або «сказаннями». Вони могли бути як усними, так і письмовими [10, с. 63]. М. Бедрій зазначає, що «як громадський орган, копний суд формувала територіальна громада, а не держава», яка проте могла вислати для нагляду за перебігом засідань свого представника – «вижа» або «самовидця» [11, с. 28]. Копи і її суд проіснували досить довго. З XVIII ст. офіційна влада могла подекуди не визнавати рішень копних судів вважаючи їх актом самосуду (особливо на території Галичини) [9, с. 145]. Однак тим не менше, в багатьох місцях копа проіснувала аж до другої половини XIX ст., навіть попри те, що не визнавалася новими законодавчими актами [9, с. 151].

Копи була далеко не єдиним аналогом територіальної громади у часи литовсько-польського панування. Існувало ще поняття волості, яка своїми коріннями сягає часів Київської Русі, але як зазначе Р. Губань, це поняття постійно еволюціонувало і трансформувалося – у давні часи «волость» могла бути синонімом невеликого князівств, удільної землі, до якої входило кілька вервей, а з часом волость почала означати тогочасні територіальні громади [12, с. 31]. Волосне управління очолював волосний староста (інколи його називали старцем). Його обирали жителі волості – «волощани», які користувалися довірою і повагою [12, с. 24]. Староста збирав волощан на віча, куди, як правило, приходили всі голови господарств, де вони обговорювали важливі місцеві питання, наприклад сплату податків (вони накладалися на волость в цілому), розпорядження спільними коштами, розмежування територій, розглядали також

кримінальні справи. А. Гурибик звернув увагу, що в XVI ст. такі збори жителів все частіше в історичних джерелах називалися копою [12, с. 28–29]. Тобто фактично відбувалася дифузія між двома типами локальних спільнот.

Волосна громада була прив'язана до чітко визначеної території, яка охоплювала окремі ділянки, господарства, орні землі, землі загального волосного користування, а також цілинні ділянки. З часом великі за розмірами волосні громади редукувалися до окремих сіл. Але не були рідкістю і випадки, коли деякі волості включали до десятка сіл, які мали спільного власника. Тобто могло бути центральне село, яке давало назву волості, і ще кілька присілків чи невеликих сіл (таке бувало у Галицькій землі в XIV ст.) [12, с. 74–75]. Можна звернути увагу, що це нагадує пізніші великі (об'єднані) територіальні громади.

Якщо верв, копа чи волость були територіальними об'єднаннями рівня, які мали давнє місцеве – українське (руське) походження і були поширеними переважно в сільській місцевості, то не менший вплив на формування традицій місцевого самоврядування і, відповідно, територіальних громад, справили й інституції, які прийшли на українські землі зі заходу, з Центральної Європи, і були органічно прийняті українським суспільством. Мова тут, звичайно, йде про поняття громади у магдебурзькому праві (званому інколи ще «німецьким правом»).

Суть магдебурзького права полягала в тому, що міське населення звільнялося від юрисдикції урядової адміністрації і отримувало самоврядування на корпоративній основі, а міщани мали свою власну громаду з власним судом на основі окремих для кожного міста привілеїв, наданих від власника населеного пункту [13, с. 98–99]. Магдебурзьке право надавалося українським містам ймовірно ще в княжі часи. Вважається, що першим українським містом (яке, правда, зараз знаходиться не у складі сучасної України, а на території Польщі) був Сянок, якому воно було надане у 1339 р. Загалом прийнято вважати, що далі таке право спеціальними королівськими привілеями отримували Львів (1356 р.), Кам'янець-Подільський (1372 р.) та багато інших міст. Столичний колись Київ отримав магдебурзьке право аж у 1494 р. [14, с. 362].

Однак далеко не всі ці дати варто вважати однозначно початком існування магдебурзького права в містах. Є чимало аргументів і на користь того, що велика частина згаданих привілеїв були повторними наданнями магдебурзького права (підтвердженнями давнього стану речей), і такі міста, як Володимир, Сянок чи Львів могли мати значно давніші акти запровадження магдебурзького права – ще в княжі часи (просто відповідно привілеї не збереглися до наших днів) [15, с. 11–17]. Як би там не було, однак саме під польською та литовською владою на українських землях пішов стрімкий процес поширення магдебургії. У містах остаточно формувалися громади з різним комплексом прав та різною самоврядністю, адже магдебурзьке право надавалося кожному окремо взятому місту у вигляді специфічного, характерного лише для цього населеного пункту комплексу прав та обов'язків.

Міська громада великих міст мала, як правило, більші права, менша – скромніші. Кожне місто мало своє т. зв. «громадянство», яке відрізнялося від інших міст [16, с. 56]. Громада кожного окремо взятого міста мала свій комплекс королівських привілеїв, які формували унікальну комбінацію прав та обов'язків її міщан-громадян. Фактично, зібрання привілеїв було прообразом майбутніх статутів територіальних громад. Головним органом місцевого самоврядування була міська рада, через яку громада вирішувала свої основні питання соціального, культурного чи навіть політичного життя, займалася податками,

доглядом за міською інфраструктурою, будівництвом та комунальним господарством. На чолі громади в багатьох містах стояли бурмистри. Наприклад, у Львові їх було три [17, с. 17]. Війт у деяких великих королівських містах очолював лише міський суд – «лаву» (так було в тих містах, де громади викупили право на війтівство у свою власність), а в багатьох менших існував так званий «дідичний війт», який фактично був головною особою у населеному пункті та впливав на діяльність міської ради та лави [18, с. 7]. Саме слово «війт» прийшло до нас разом із польським пануванням і має німецьке походження (від нім. слова «Vogt», яке своєю чергою походить від латинського «vocatus» / «advocatus» – «покликаний на допомогу») [19, с. 35].

Громада міста теоретично вважалася власницею всіх земельних володінь, які були надані місту його власниками. У великих містах її юрисдикція поширювалася і на групу сіл, які були передані королями у власність місту. Однак, на відміну від пізніших «збірних» або «об'єднаних» громад, мешканці цих сіл були «підданими» міста і аж ніяк не членами міської громади. Громада Львова взагалі мислила себе як певну міні-республіку або локальну модель Речі Посполитої (зрештою останній термін і є польським перекладом з латинської «республіки») – тому в давніх джерелах неодноразово траплялися записи на кшталт «Львівської республіки» чи «Львівської Речі Посполитої» [20, с. 34], а дослідниця Л. Харевичова вважала це проявом локальної гордості та міщанської пихи [21, с. 9]. Але такі форми самоусвідомлення були характерні лише для найбільших українських міст. Функціонування територіальних громад малих містечок було значно скромнішим.

Уже з XVI ст. поступово з'являється сучасний термін – «громада», який у джерелах виступає як кирилицею (в українських текстах) – «громада», «гъромада», «кгромада», так і латинкою (у польських текстах) – *gromada* або, рідше, *hromada*. Воно тоді означало як просто юрбу, натовп, аморфне об'єднання людей або зібрання людей на віче, так і досить чітке територіальне (поземельне) об'єднання мешканців одного чи кількох населених пунктів: «громада з Дорогошева» (1565 р.), «громада Фолварска» (1606 р.), «село и кгромада Илинки» (1649 р.) тощо [22, с. 92–93]. Ціла громада, зокрема, могла видавати документи (свідоцтва) для інших людей, зокрема й для шляхти – наприклад, громада села Жерева (*mu, cała gromada ze wsi Żerewa*) на Київщині видала свідоцтво у певних справах пану Юрію Карлу Мількевичу в 1693 р. [23, с. 274–275]. Також громади активно займалися виділенням земельних ділянок. Наприклад, візитація церков міста Городенки 1733 р. згадує, що тамтешній парох має земельні ділянки поміж членами громади і стільки може собі взяти землі, скільки йому захоче громада виділити (*grunta ma między gromadą, tyle bierze, yle łaska gromady*) [24, с. 196].

Коли Річ Посполита була поділена між сусідніми країнами (1772, 1793 і 1795 рр.), то українські землі відійшли до Австро-Угорської та Російської імперій. Якщо говорити про «підросійські» території України, то на території Гетьманщини певний час загалом продовжувала діяти система самоврядування, подібна до Речі Посполитої (далі функціонувало магдебурзьке право у містах та копа по селах). Але відколи Гетьманщина та Річ Посполита були ліквідовані, це супроводжувалося паралельним обмеженням прав місцевого населення, особливо селянства, яке зазнавало закріпачення (від 1783 р, хоча у Західній Україні австрійський уряд навпаки звільняв селян від кріпосної залежності). Також на території України у складі Російської імперії скасовували магдебурзьке право

(1831 р., найдовше затрималося у Києві – до 1835 р.). Усе це не могло позначитися на самоврядності та особистих свободах місцевого населення.

Фактично, якщо говорити про певні аналоги територіальних громад українських поселень під владою Росії, то доводиться обмежитися радше до т. зв. сільських общин. Тут варто оговорити термінологічні особливості. Один з дослідників давніх територіальних громад А. Гурбик дійшов висновку, що хоча в науковій літературі під російським впливом сформувалася практика використання слова «община», то воно все ж «є для України штучним, механічно перенесеним з російських джерел» і тому краще використовувати термін «громада» [25, с. 3]. Однак його спостереження цілком слушні для литовсько-польської доби, а натомість для тих земель України, які перебували у XIX – на початку XX ст. у складі Російської імперії, слово «община» все ж, напевно, є також прийнятним з огляду на перебування у російському адміністративно-державному та правовому полі.

Якщо раніше общини на цих землях існували на звичаєвому праві, то з часом почали перетворюватися на інститути вотчинного та державного права. Організація селян у юридично оформлені сільські общини спочатку пройшла стосовно до т. зв. «державних селян» (тих, що з певних причин не були закріпачені) під час реформи графа П. Кісельова 1837–1841 рр.), а після селянської реформи і скасування кріпацтва у 1861 р. ця практика була поширена на решту селянства. Відповідно були утворені сільські й волосні громади селян, котрі організовували зібрання – «сходи», на яких вирішували актуальні питання місцевого життя засобами прямої (на сільському рівні) та представницької (на волосному рівні) демократії [26, с. 10].

Однак це, радше, був формально-декларативний бік справи. У дійсності, як зазначає польський дослідник М. Котульський, такі зібрання відбувалися рідко і не мали суттєвого значення, вони повністю залежали від урядових властей і така громада-община була радше адміністративною, ніж самоврядною одиницею [27, с. 135]. Реформа не допомогла і селянство переживало чергову кризу. У 90-х рр. XIX ст. царський уряд намагався внести низку змін для порятунку общин, зокрема вводилася заборона відчужуваності селянських наділів (1893 р.), але парадоксально це зменшувало економічну свободу окремих селян, робило їх залежними від волі цілої сільської громади і, паралельно, ніяк не перешкоджало концентрації землі в руках окремих підприємливих індивідів [28, с. 385]. Зрештою, общинне землеволодіння було архаїчним і неефективним та стало одною з причин Столипінської реформи, розпочатої у 1905 р. [29, с. 72]. Її наслідком було скасування обов'язкових форм земельної общини і сприяння у виході з общин та отриманні землі у повну власність. Загалом варто погодитися з думкою, що російська селянська община була штучно насаджена царським режимом, не мала на наших землях історичних коренів [29, с. 82].

Що стосується міщанських громад, тут справа пішла ще інакше. Міські думи, які були запроваджені від 1785 р., були радше виконавчими органами при канцеляріях губернаторів [30, с. 22]. Міська реформа Олександра II 1870 р. («Городове положення» або ж «Міське положення») мали перетворити думи на більш самоврядні інституції. Попри те, що ця реформа була загалом прогресивним кроком на той час, сприяла більшій самостійності у веденні міського господарства, давала виборче право незалежно від стану і т.д., однак органи міського самоврядування далі постійно відчували державний контроль та втручання, а їхня діяльність була обмежена до питань благоустрою та міського господарства [30, с. 23]. Позитивні зрушення реформи 1870 р. були суттєво

знецінені контрреформами 1890-х рр., коли було, зокрема прийняте нове «Міське положення» (1892 р.), за яким вплив губернатора на міські справи посилювався ще більше [31, с. 19]. Загалом можна лише з великим перебільшенням говорити про те, що в Україні під владою Росії існували ефективні територіальні громади з достатнім рівнем самоврядності та локальної самосвідомості, навіть якщо порівняти їх з більш архаїчними формами територіальних громад давнього магдебурзького права.

На західноукраїнських землях багато процесів були до певної міри схожими з Великою Україною. Австрійський уряд так само почав скасовувати магдебурзьке право і навіть зробив це швидше, ніж у Росії, – у 1786 р., а міське самоврядування було суттєво обмежене [32]. Громади почали називатися «гмінами», що походило від німецького відповідника такої спільноти – «Gemeinde» [33, с. 95].

До відновлення діяльності територіальних громад у нових умовах дійшло після революційних подій 1848–1849 рр. Громади (гміни) у березні 1849 р. отримали право набувати земельну власність, хоча вони так і не отримали нормотворчих повноважень [34, с. 70]. Подальшого розвитку цей процес набув завдяки Закону про громади (Устава гмінна, 1862 р.), яка мала рамковий характер. Вона лише формувала загальні принципи організації громад, а всі деталі залишала на розсуд автономних законодавчих органів «коронних країв» [35, с. 75]. На основі Закону 1862 р. було прийнято закон 1866 р., який визначав два види членства в громаді: громадяни та співгромадяни (особи, які не належали до громади, але мали в ній нерухомість або провадили підприємницьку діяльність і платили з цього податок) [36, с. 21].

Під формально-правовим оглядом, не було поділу на сільські та міські громади, хоча певну специфіку мали т. зв. «столичні» міста. На території Галичини діяли одиничні гміни (тобто такі, що склалися з одного населеного пункту), хоча бували й винятки, коли до гміни входило по кілька населених пунктів [35, с. 76]. Нормотворчістю займалися гмінні ради. На чолі сільської громади стояв вїйт та кілька присяжних (асесорів). У столичному місті Львові на чолі громади стояв президент міста із заступниками та 20 радниками, а в інших відносно великих містах ці функції виконували бурмистр з асесорами [27, с. 23]. У 1889 р. було прийнято закон, який регулював гмінний устрій для 30 більших галицьких міст, а закон 1896 р. поширив гмінний устрій на інші галицькі міста [37, с. 11–12]. Спочатку великі міста, а потім й інші отримали право схвалювати статuti власних територіальних громад. Перед початком Першої світової війни цим правом скористалося аж 140 міст [38, с. 145]. До власних повноважень гміни передовсім належало розпорядження власними фінансами, а до делегованих – підтримання правопорядку, догляд за парками та цвинтарями тощо [34, с. 70].

Домінування в Галичині (на відміну від інших, польських, земель колишньої Речі Посполитої) одиночних гмін, які охоплювали лише один населений пункт, мало негативний вплив на розвиток громад, оскільки багато з них просто не були спроможними діяти ефективно як надто малі. З переходом Галичини до складу т. зв. Другої Речі Посполитої (відновленої після Першої світової війни Польської держави) виникла гостра потреба реформувати таку систему. Уже в 1919 р. у Сеймі розглядався законопроект, який мав на меті зробити територіальні громади об'єднаними (колективними, *zbiorowymi*) і уніфікувати гмінний устрій по всій Польщі. Але це було реалізовано щойно у 1933 р. [37, с. 13]. Одним з негативних моментів польського періоду порівняно з австрійським, було те, що якщо раніше

в органах ґмінної влади українців і поляків було приблизно порівну, то за Польщі українці серед очільників ґмін (війтів) були радше винятком [39, с. 16–17].

З приходом радянської влади, попри зовнішні та декларативні ознаки демократичності і самоврядування, ні про які справжні самоврядні територіальні громади говорити неможливо. Зрештою радянська модель передбачала відмову від традицій та історичної тяглості, а натомість була покликана будувати «новий світ» на руїнах старого. Чи не єдиним відкликанням до традицій громад дослідники вбачають у колгоспах, прообразом яких називають вищезгадану общину з часів Російської імперії, та й то ця традиція була притаманна більше для селян етнічно російських губерній і для України була радше чужою [40, с. 82]. Тому радянський період був радше своєрідним «розривом» у континуїтеті інституту територіальної громади. Однак з проголошенням Незалежності України, давні самоврядні традиції були відновлені в Конституції України, де (ст. 140, п.1) територіальна громада визначалася, «як жителі села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста». Зі всіх історичних термінів було вибрано саме слово «громада», яке найбільше відповідало українському розумінню самоврядної спільноти, адже слова «верв», «копа» чи «волесть» давно вийшли з ужитку, слово «община» було радше російського походження, а «ґміна» – польсько-німецької етимології. Так само у 2015 р. було запроваджено адміністративну посаду старости, який покликаний представляти інтереси старостинських округів в укрупнених територіальних громадах. Чому було обрано саме термін «староста», а не наприклад не «війт»? Можливо, з тих же етимологічних міркувань. Перше слово цілком усталене в українській мові і має українську етимологію і тяглисть з часів Київської Русі, тоді як «війт», має латинсько-німецько-польську ґенезу.

Висновки. Питання тяглості традицій в історичному контексті та ґене́за термінології відіграють значну роль у формуванні та розвитку сучасної системи місцевого самоврядування. Структура та функції територіальних громад у різні історичні періоди були різними, проте, загалом під територіальною громадою розумілася певна спільнота, яка відповідала тим чи іншим характеристикам залежно від історичної епохи. Розуміння традиційних аспектів тяглості громадських спільнот в історичному контексті є необхідним для успішного впровадження сучасних моделей управління. Забезпечення підтримки та зв'язку з минулим може виявитися суттєвим фактором у сприйнятті та прийнятті змін.

Дослідження ґене́зи термінології виявляється ключовим аспектом у забезпеченні зрозумілості та уніфікації відповідних термінів та понять, зокрема, «громада», «староста». Вивчення та пояснення термінів, наповнення їх відповідним змістом допомагає уникнути непорозумінь та сприяє ефективній комунікації між владою, громадянами та експертним середовищем під час реалізації реформ у сфері місцевого самоврядування.

Узагальнивши результати дослідження, загалом можна констатувати, що в Україні є давні традиції існування територіальних громад, які значною мірою опираються на історичну пам'ять народу, майже не були перервані, якщо не рахувати відносно недовготривалого періоду радянської влади, яка все ж не змогла знищити самоврядні традиції українців.

У кінцевому підсумку, висновки цього дослідження свідчать про необхідність подальших наукових розвідок із зазначеної теми, а також вказують на важливість збереження балансу між збереженням традицій та впровадженням новаторських підходів у розвитку територіальних громад в Україні.

Список використаних джерел:

1. Баран Я.В. Слов'янська община. Чернівці, 2004. 192 с.
2. Бедрій М.М. Верв у Київській Русі: самоврядування і право. *Вісник Львівського університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2011. Вип. 54. С. 39–55.
3. Головка О.М., Греченко В.А. Право Київської Русі в дослідженнях вчених університетів на теренах України у XIX – на початку XX ст. Харків: Константа, 2018. 472 с.
4. Боднарчук Ю. Культурологічний аспект у соціальних комунікаціях системи управління ранньофеодальної держави Київська Русь. *Вісник книжкової палати*. 2021. № 8. С. 17–23.
5. Антонюк О.М. Історико-правові передумови здійснення реформи децентралізації публічної влади в Україні. *Інформація і право*. 2021. №2 (37). С. 183–190.
6. Козак Ю.-М. Р. Історія легітимації державної влади як явища державно-правової дійсності на історичних землях України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1-2. С. 126–145.
7. Серьогіна С.Г. До витоків місцевого самоврядування та державного будівництва в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр.* Харків, 2019. Вип. 37. С. 16–36.
8. Третяк С.М. Віче як один із інститутів громадянського суспільства сучасної України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 9-1. С. 56–58.
9. Бедрій М. Копні суди на українських землях у XIV–XVIII ст. Львів, 2014. 264 с.
10. Лісна І.С. Копне судочинство в Україні та особливості його здійснення. *Конституційно-правові академічні студії*. 2017. Вип. 3. С. 62–68.
11. Бедрій М.М. Державний нагляд за здійсненням копного судочинства на українських землях у XIV–XVIII ст. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2010. Вип. 2. С. 26–34.
12. Губань Р. Волость як адміністративно-територіальна одиниця. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 6. С. 31–35.
13. Дорошенко Д. Нарис історії України. Львів, 1991. 349 с.
14. Кириченко Ю.М. Поширення Магдебурзького права та його особливості в містах України. *Форум права*. 2011. № 4. С. 361–366.
15. Капраль М. Привілей 1356 року як повторне надання магдебурзького права для міста Львова. *Львів: місто – суспільство – культура: зб. наук. праць / ред. М. Мудрий*. Львів, 1999. С. 11–17.
16. Заяць О. Громадяни Львова: правовий статус, склад, походження. Київ; Львів, 2012. 592 с.
17. Зубрицький Д. Хроніка міста Львова. Львів, 2002. 602 с.
18. Білоус Н.О. Луцьке вйтівство в XV–XVII ст.: характеристика інституту та персоналії урядників. *Український історичний журнал*. 2015. № 4. С. 4–22.
19. Максименко Ю.П. Теоретико-правові засади системи стримувань і противаг у діяльності органів місцевого самоврядування. *Дис. канд. юр. наук*. Київ, 2023. 273 с.
20. Заяць О.А. Негативні явища в міській торгівлі Львова XVII ст. крізь призму скарг поспільства. *Історія торгівлі, податків та мита*. 2015. № 2. С. 31–55.
21. Charewiczowa Ł. Historiografia i miłośnictwo Lwowa. Lwów, 1938. 290 s.
22. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Львів, 2000. Вип. 7 (Г-Д). 255 с.
23. Архив Ю.ЗР. [Архив Югозападной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов высочайше учрежденною при Киевском Военном, Подольском и Волынском генералгубернаторѣ. Частина III. Акты о казаках. (1649-1716) К., 1868. Том 2]. С. 274–275.
24. Сkochиляс І. Генеральна візитація Львівської єпархії 1726–1733 років: зміст та структура опису. *Україна в минулому: зб. стат.* Львів, 1996. Вип. 9. С. 186–203.
25. Гурбик А. Еволюція соціально-територіальних спільнот в середньовічній Україні (волость, дворище, село, сябринна спілка). Київ, 1998. 319 с.

26. Верховцева І. Самоврядування сільських обивателів українських губерній другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: уроки для сьогодення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. № 4. 2022. С. 8–15.
27. Kotulski M. Samorząd terytorialny w dwudziestoleciu międzywojennym. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*. 2019. Vol. 327. S. 129–153.
28. Петров І.Ю. Сільська община в проектах ліберальної інтелігенції Харкова. 1861–1904. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Історія*. 2008. № 816. Вип. 40. С. 381–392.
29. Шульга М.В., Даниленко Б.В. Столипінська аграрна реформа та сучасна земельна реформа на теренах України: порівняльно-правове дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2020. Вип. 62. С. 71–86.
30. Євтушенко Л.Е. Органи державної влади й міського самоврядування: проблеми взаємодії в умовах міської реформи 1870 року. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія*. 2009. Т. 122. Вип. 109. С. 21–26.
31. Корольова В.В. Міська реформа 1870 року в оцінці Іллі Шрага. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2023. № 63. С. 17–20.
32. Питльована В.П. Організація місцевого управління на Галичині у складі Австрії (1775-1848рр.). URL: [http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/4378/1/Організація місц. управл. на Галичині у складі Австрії.pdf](http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/4378/1/Організація_місц._управл._на_Галичині_у_складі_Австрії.pdf) (дата звернення: 12.08.2023).
33. Завгородня В.М. Правові засади гмінного самоврядування в Республіці Польща. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 2. С. 93–98.
34. Моряк-Протопопова Х. Становлення у Галичині органів місцевої влади і самоврядування у 1772–1918 роках. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2016. Вип. 64. С. 64–78.
35. Bosiacki A.O. koncepcjach samorządu terytorialnego w południowej Polsce z perspektywy historycznej. *Wybory samorządowe w kontekście mediów i polityki / pod red. M. Magoskiej*. Kraków, 2008. S. 73–82.
36. Бойко Л.М. Правовий статус сільської громади за Законом австрійського уряду від 5 березня 1862 року. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей*. 2018. Вип. 46. С. 15–26.
37. Захарчин Н. Нормативно-правові передумови реформування гмінного устрою в Галичині у 20–30-х рр. ХХ століття. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць*. Львів, 2021. № 1 (29). С. 10–16.
38. Євдокимов В.В. Апарат управління Галичиною в умовах утвердження конституційних норм Австро-Угорщини. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. Ч. 2. С. 143–146.
39. Захарчин Н. Функціонування органів територіального самоврядування у гмінах Львівського повіту в 30-х рр. ХХ століття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 33. С. 16-18.
40. Мусієнко В.Є. Критерії соціальної стратифікації колгоспного селянства України у 30-і роки ХХ ст. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2012. № 2. С. 82–88.

References:

1. Baran Ya.V. (2004). Slovianska obshchyna [Slavyansk commune]. Chernivtsi [in Ukrainian].
2. Bedrii, M.M. (2011). Verv u Kyivskii Rusi: samovriaduvannia i pravo [Verv in Kyivan Rus: self-government and law]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: «Yurydychni nauky» – Bulletin of Lviv University. Series: «Legal Sciences»*, 54, 39–55 [in Ukrainian].
3. Holovko, O.M. & Hrechenko, V.A. (2018). Pravo Kyivskoi Rusi v doslidzhenniakh vchenykh universytetiv na terenakh Ukrainy u KhKh – na pochatku KhKh st. [Law of Kyivan Rus in the researches of academic universities on the territory of Ukraine in the 19th – at the beginning of the 20th century]. Kharkiv: Konstanta [in Ukrainian].
4. Bodnarchuk, Yu. (2021). Kulturolohichniy aspekt u sotsialnykh komunikatsiakh systemy upravlinnia rannofeodalnoi derzhavy Kyivska Rus [Cultural aspect in social communications of the management

- system of the early feudal state Kyiv Rus]. *Visnyk knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber*, 8, 17–23 [in Ukrainian].
5. Antoniuk, O.M. (2021). Istoryko-pravovi peredumovy zdiisnennia reformy detsentralizatsii publichnoi vlady v Ukraini [Historical and legal prerequisites for the implementation of the reform of decentralization of public power in Ukraine]. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 2 (37), 183–190 [in Ukrainian].
 6. Kozak, Yu.-M.R. (2018). Istoriiia lehytymatsii derzhavnoi vlady yak yavlyshcha derzhavno-pravovoi diisnosti na istorychnykh zemliakh Ukrainy [The history of the legitimation of state power as a phenomenon of state-legal reality in the historical lands of Ukraine]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava – Philosophical and methodological problems of law*, 1-2, 126–145 [in Ukrainian].
 7. Serohina, S.H. (2019). Do vytokiv mistsevoho samovriaduvannia ta derzhavnoho budivnytstva v Ukraini [To the origins of local self-government and state construction in Ukraine]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia – State construction and local self-government*, 37, 16–36 [in Ukrainian].
 8. Tretiak, S.M. (2014). Viche yak odyin iz instytutiv hromadianskoho suspilstva suchasnoi Ukrainy [Viche as one of the civil society institutions of modern Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, 9-1, 56–58 [in Ukrainian].
 9. Bedrii, M. (2014). Kopni sudy na ukraïnskykh zemliakh u XIV–XVIII st. [Kopny courts on Ukrainian lands in the 14th–18th centuries]. Lviv [in Ukrainian].
 10. Lisna, I.S. (2017). Kopne sudochnystvo v Ukraini ta osoblyvosti yoho zdiisnennia [Criminal justice in Ukraine and peculiarities of its implementation]. *Konstytutsiino-pravovi akademichni studii - Constitutional and legal academic studies*, Vyp. 3, pp. 62-68 [in Ukrainian].
 11. Bedrii, M.M. (2010). Derzhavnyi nahliad za zdiisnenniam kopnoho sudochnystva na ukraïnskykh zemliakh u XIV–XVIII st. [State supervision of the implementation of criminal justice on Ukrainian lands in the XIV–XVIII centuries]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Serii yurydychna - Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Legal series*, Vyp. 2, pp. 26-34 [in Ukrainian].
 12. Huban, R. (2013). Volost yak administratyvno-terytorialna odynytsia [Volost as an administrative-territorial unit]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy - Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, vol. 6, pp. 31-35 [in Ukrainian].
 13. Doroshenko, D. (1991). Narys istorii Ukrainy [Essay on the history of Ukraine]. Lviv [in Ukrainian].
 14. Kyrychenko, Yu.M. (2011). Poshyrennia Mahdeburzkoho prava ta yoho osoblyvosti v mistakh Ukrainy [The spread of Magdeburg law and its peculiarities in the cities of Ukraine]. *Forum prava - Law forum*, vol. 4, pp. 361-366 [in Ukrainian].
 15. Kapral, M. (1999). Pryvilei 1356 roku yak povtorne nadannia mahdeburzkoho prava dla mista Lvova [The privilege of 1356 as a re-granting of Magdeburg law for the city of Lviv]. *Lviv: misto – suspilstvo – kultura: zb. nauk. prats - Lviv: city - society - culture: coll. of science works* / red. M. Mudryi. pp. 11-17 [in Ukrainian].
 16. Zaiats, O. (2012). Hromadiany Lvova: pravovyi status, sklad, pokhodzhennia [Citizens of Lviv: legal status, composition, origin]. Kyiv; Lviv [in Ukrainian].
 17. Zubrytskyi, D. (2002). Khronika mista Lvova [Chronicle of the city of Lviv]. Lviv [in Ukrainian].
 18. Bilous, N.O. (2015). Lutske viitivstvo v KhV–KhVII st.: kharakterystyka instytutu ta personalii uriadnykiv [Lutsk voivodship in the 15th–17th centuries: characteristics of the institution and the personality of the rulers]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal - Ukrainian historical magazine*, vol. 4, p. 4-22 [in Ukrainian].
 19. Maksymenko, Yu.P. (2023). Teoretyko-pravovi zasady systemy strymuvan i protyvah u diialnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia [Theoretical and legal foundations of the system of checks and balances in the activities of local self-government bodies]. *Dys. kand. yur. nauk*. Kyiv [in Ukrainian].

20. Zaiats, O.A. (2015), Nehatyvni yavvyshcha v miskii torhivli Lvova XVII st. kriz pryzmu skarh pospilstva [Negative phenomena in the city trade of Lviv in the 17th century. through the prism of society's complaints]. *Istoriia torhivli, podatktiv ta myta - History of trade, taxes and customs*, vol. 2, pp. 31-55 [in Ukrainian].
21. Charewiczowa, Ł. (1938), *Historiografia i miłośnictwo Lwowa*. Lwów, 290 p. [in Polish].
22. *Slovyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st.* [Dictionary of the Ukrainian language of the XVI - first half of the XVII centuries], Lviv, 2000. Vyp. 7 (H-D). 255 p. [in Ukrainian].
23. Arkhyv, Yu.ZR. Arkhyv Yuhozapadnoi Rossyy, yzdavaemyi Vremennoiu kommysseyiu dlia razbora drevnykh aktov vysochaishe uchrezhdennoiu pry Kyeveskom Voennom, Podolskom y Volynskom heneralhubernatorѣ. Chastyna III. Akty o kazakakh. (1649-1716) [Archive of Yugozapadnoi Rossii, issued by the Temporary Commission for the Analysis of Ancient Acts of the highest authority established under the Kyiv Military, Podolsk and Volhynia General Governors. Part III. Acts about the Cossacks. (1649-1716)] K., Volume 2, pp. 274-275 [in Ukrainian].
24. Skochylas, I. (1996), Heneralna vizytatsiia Lvivskoi yeparkhii 1726–1733 rokiv: zmist ta struktura opysu [General visitation of the Lviv diocese 1726–1733: content and structure of the description]. *Ukraina v mynulomu: zb. stat. Lviv - Ukraine in the past: coll. of articles Lviv*, Vyp. 9, pp. 186-203 [in Ukrainian].
25. Hurbyk, A. (1998), *Evoliutsiia sotsialno-terytorialnykh spilnot v serednovichnii Ukraini (volost, dvoryshche, selo, siabrynna spilka)* [Evolution of socio-territorial communities in medieval Ukraine (parish, courtyard, village, friendship union)], Kyiv [in Ukrainian].
26. Verkhovtseva, I. (2022), *Samovriaduvannia silskykh obyvateliv ukrainskykh hubernii druhoi polovyny 19 – pochatku 20 st.: uroky dlia sohodennia* [Self-government of rural inhabitants of Ukrainian provinces in the second half of the 19th - early 20th centuries: lessons for today]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriia: Publichne upravlinnia ta administruvannia - Taurian Scientific Bulletin. Series: Public management and administration*, vol. 4, pp. 8-15 [in Ukrainian].
27. Kotulski, M. (2019), *Samorząd terytorialny w dwudziestoleciu międzywojennym. Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, Vol. 327, pp. 129-153 [in Polish].
28. Petrov, Y.Yu. (2008), *Silska obshchyna v proektakh liberalnoi intelihentsii Kharkova. 1861-1904* [The rural community in the projects of the liberal intelligentsia of Kharkiv. 1861-1904]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V.N. Karazina. Istoriia- Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin. History*, №816, Vyp. 40, pp. 381-392 [in Ukrainian].
29. Shulha, M.V. & Danylenko, B.V. (2020), *Stolypinska ahrarna reforma ta suchasna zemelna reforma na terenakh Ukrainy: porivnialno-pravove doslidzhennia* [Stolypin agrarian reform and modern land reform in Ukraine: a comparative legal study]. *Naukovyi visnyk Uzhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriia: Pravo - Scientific Bulletin of the Uzhorod National University. Series: Law*, Vyp. 62, pp. 71-86 [in Ukrainian].
30. Yevtushenko, L.E. (2009), *Orhany derzhavnoi vlady y miskoho samovriaduvannia: problemy vzaiemodii v umovakh miskoi reformy 1870 roku* [Bodies of state power and city self-government: problems of interaction in the conditions of the city reform of 1870]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly. Ser. : Politolohiia - Scientific works of the Black Sea State University named after Petro Mohyla. Ser. : Politicalogy*, T. 122, Vyp. 109, pp. 21-26 [in Ukrainian].
31. Korolova, V.V. (2023), *Miska reforma 1870 roku v otsyntsi Illi Shraha* [Urban reform of 1870 in the assessment of Ilya Shrag]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu. Seriia: Yurysprudentsiia - Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, vol. 63, pp. 17-20 [in Ukrainian].
32. Pytlovana, V.P. *Orhanizatsiia mistsevoho upravlinnia na Halychyni u skladi Avstrii (1775-1848rr.)* [Organization of local administration in Galicia as part of Austria (1775-1848)]. Retrieved from http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/4378/1/Organizatsiia_mists._upravl._na_Halychyni_u_skladi_Avstrii.pdf [in Ukrainian].

33. Zavorodnia, V.M. (2014), Pravovi zasady hminnoho samovriaduvannia v Respublitsi Polshcha [Legal foundations of communal self-government in the Republic of Poland]. *Pravovyi visnyk Ukrainiskoi akademii bankivskoi spravy - Legal Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, vol. 2, pp. 93-98 [in Ukrainian].
34. Moriak-Protopopova, Kh. (2016), Stanovlennia u Halychyni orhaniv mistsevoi vlady i samovriaduvannia u 1772–1918 rokakh [Formation of local authorities and self-government in Galicia in 1772–1918]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii yurydychna - Bulletin of Lviv University. Legal series*, Vyp. 64, pp. 64-78 [in Ukrainian].
35. Bosiacki, A. (2008), O koncepcjach samorządu terytorialnego w południowej Polsce z perspektywy historycznej. Wybory samorządowe w kontekście mediów i polityki / pod red. M. Magoskiej. Kraków, pp. 73-82 [in Polish].
36. Boiko, L.M. (2018), Pravovyi status silskoi hromady za Zakonom avstriiskoho uriadu vid 5 bereznia 1862 roku [Legal status of the rural community according to the Austrian Government Act of March 5, 1862]. *Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy: Zbirnyk naukovykh statei - Actual problems of improving the current legislation of Ukraine: Collection of scientific articles*, Vyp. 46, pp. 15-26 [in Ukrainian].
37. Zakharchyn, N. (2021), Normatyvno-pravovi peredumovy reformuvannia hminnoho ustroiu v Halychyni u 20–30-ky rr. KhKh stolittia [Normative and legal prerequisites for reforming the commune system in Galicia in the 20s and 30s of the 20th century]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Serii: Yurydychni nauky : zbirnyk naukovykh prats - Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: Legal sciences: a collection of scientific works*, Lviv, vol. 1 (29), pp. 10-16 [in Ukrainian].
38. Yevdokymov, V.V. (2018), Aparat upravlinnia Halychynoiu v umovakh utverdzhennia konstytutsiinykh norm Avstro-Uhorshchyny [The administration apparatus of Galicia in the conditions of approval of the constitutional norms of Austria-Hungary]. *Pivdenoukraiynskiyi pravnychyi chasopys - South Ukrainian legal journal*, vol. 4, Ch. 2, pp. 143-146 [in Ukrainian].
39. Zakharchyn, N. (2018), Funktsionuvannia orhaniv terytorialnoho samovriaduvannia u hminakh Lvivskoho povitu v 30-ky rr. XX stolittia [Functioning of territorial self-government bodies in communes of Lviv County in the 1930s of the 20th century]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia - Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, vol. 33, pp. 16-18 [in Ukrainian].
40. Musiienko, V.Ye. (2012), Kryterii sotsialnoi stratyfikatsii kolhospnoho selianstva Ukrainy u 30-i roky KhKh st. [Criteria of social stratification of the collective farm peasantry of Ukraine in the 1930s of the 20th century]. *Nauka. Relihiia. Suspilstvo - Science. Religion. Society*, vol. 2, pp. 82-88 [in Ukrainian].

Подано до редакції 10.01.24 р.

Прийнято до друку 16.02.24 р.

УДК 35.075:004.89:004.738.5

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-48-56>

Казаків Геннадій,
кандидат історичних наук, провідний професіонал відділу методології навчання і наукових досліджень Вищої школи публічного управління

Kazakov Hennady,
Candidate of Historical sciences (Ph. D. in History), Leading Desk Officer, Teaching and Scientific Research Methodologies Department at High School of Public Governance

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2860-9892>✉ gkazakov2505@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ CHATGPT У ПУБЛІЧНІЙ СЛУЖБІ: НЕДОЛІКИ ТА ПЕРЕВАГИ

USING CHATGPT IN PUBLIC SERVICE: DISADVANTAGES AND ADVANTAGES

Анотація. Стаття присвячена проблемі застосування алгоритму штучного інтелекту ChatGPT у професійній діяльності публічними службовцями. Сьогодні штучний інтелект набуває все більшої популярності, через що неможливо не допустити його використання у діяльності особами різних професій. Тому постає вимога – створити рекомендації, які б дозволили найефективніше використовувати алгоритми штучного інтелекту, при цьому не зробивши людей залежними від нього. Результати дослідження отримані за рахунок практичної перевірки різних функціональних завдань через штучний інтелект, а саме версії ChatGPT 3.5 від OpenAI. Досліджено міжнародні та українські нормативно-правові акти, які регулюють діяльність та використання штучного інтелекту та визначено, що сьогодні Україна лише починає напрацьовувати законодавчу базу у даній сфері.

Виявлено основні напрямки застосування алгоритму, такі як сприяння генерації ідей, пошук інформації та підготовка чернеток. Зазначено, що ChatGPT може виявитися корисним при обробці великих обсягів інформації, пошуку зміненого тексту, а також в інших аспектах роботи з великим обсягом даних. Вказано, що чат-бот може стати свого роду освітнім хабом, який дозволяє швидко отримати стислу інформацію з нагальних питань.

Водночас, для ChatGPT характерна низка недоліків: «галюцинація нейромережі», обмежений обсяг генерованого тексту, потреба у попередніх поясненнях, залежність користувача від алгоритму тощо, виступляючи які автор приходить до висновків, що ChatGPT в реаліях сьогодення не спроможний замінити публічних службовців, а може бути використаний тільки у якості допоміжного інструменту для пришвидшення виконання деяких рутинних завдань. Автор вбачає його радше як інструмент оптимізації роботи, підкреслюючи важливість збереження гуманітарного підходу та контролю за діяльністю штучного інтелекту у сфері публічної служби.

Ключові слова: штучний інтелект, публічна служба, ChatGPT, професійна діяльність, нейромережа.

Abstract. The article is devoted to the problem of using the ChatGPT artificial intelligence algorithm in the professional activities of public servants. Today, artificial intelligence is gaining more and more popularity, which is why it is impossible to prevent its use in the activities of people of various professions. Therefore, there is a requirement to create recommendations that would allow the most efficient use of artificial intelligence algorithms, while not making people dependent on it. The results of the research are obtained through practical testing of various functional tasks through artificial intelligence, namely the version of ChatGPT 3.5 from OpenAI. The international and Ukrainian legal acts

that regulate the activity and use of artificial intelligence were studied and it was determined that today Ukraine is only beginning to develop a legislative framework in this field.

The main areas of application of the algorithm are identified, such as facilitating the generation of ideas, searching for information, and preparing drafts. It is noted that ChatGPT can be useful when processing large amounts of information, searching for changed text, as well as in other aspects of working with a large amount of data. It is indicated that a chatbot can become a kind of educational hub that allows you to quickly get concise information on urgent issues.

At the same time, ChatGPT is characterized by several disadvantages: «neural network hallucination», limited volume of generated text, need for preliminary explanations, user dependence on the algorithm, etc. Based on this the author concludes that ChatGPT in today's realities is not able to replace public servants, but can only be used as an auxiliary tool to speed up the performance of some routine tasks. The author sees it rather as a tool for optimizing work, emphasizing the importance of maintaining a humanitarian approach and control over the activities of artificial intelligence in the field of public service.

Keywords: artificial intelligence, public service, ChatGPT, professional activity, neural network.

Постановки проблеми. В умовах масової діджиталізації сфери державного управління вагомим питанням постає доцільність та ступінь використання штучного інтелекту у роботі державного службовця. Поступово штучний інтелект стає невід'ємною частиною людського життя. Поряд з неймережами та чат-ботами, такими як GhatGPT або DALL-E; існують різні голосові помічники на кшталт Siri, Cortana, Alexa; допоміжні програми, які генерують пошукову інформацію на основі попередніх запитів та розмов особи тощо. Можемо з впевненістю стверджувати, що це лише початковий етап і в майбутньому можна очікувати зростання функціональних можливостей штучного інтелекту. З іншого боку, штучний інтелект наразі не є досконалим. Окрім того, доречним є і питання етики його використання державним службовцем у ході виконання власних посадових обов'язків.

Одними з різновидів штучного інтелекту, які набувають наразі популярності, є різного роду чат-боти, особливо засновані на алгоритмі ChatGPT, функціональні можливості котрих наразі знаходяться в постійній динаміці і на момент публікації статті вже можуть бути дещо удосконалені. Зважаючи на його доступність, на наш погляд доречним постає дослідити переваги та недоліки використання ChatGPT у роботі державного службовця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Штучний інтелект у сфері державного управління на сьогодні стає досить актуальною сферою наукових розвідок. Деякі аспекти проблеми вивчала Л. Корнута. Водночас, в українському науковому дискурсі тема лише починає вивчатися, будучи представлена здебільшого короткими згадками у більших за обсягом статтях.

Мета дослідження – визначити переваги та недоліки, які може надати використання ChatGPT у професійній діяльності державному службовцю. У нашому дослідженні ми звертаємо увагу на версію ChatGPT 3.5 від OpenAI, яка є загальнодоступною за рахунок безкоштовного доступу до неї, при цьому вона містить значний масив функцій, доступних і більш пізній версії. Запропоновані в статті результати отримані на основі практичної апробації різних видів роботи у ChatGPT.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до понятійної бази нашого дослідження відзначимо, що у науковій літературі штучний інтелект сьогодні розглядається переважно лише у якості підвиду комп'ютерних наук [1; 6], проте на наш погляд таке тлумачення не є повністю доречним, адже штучний інтелект

вийшов далеко за подану галузь. Тому, на наш погляд, більш доречним є наступне тлумачення, відповідно до якого штучний інтелект – це сукупність технологій, методів та алгоритмів, що дозволяють комп'ютерам здійснювати імітацію інтелектуальних здібностей людини, включаючи мислення, навчання та адаптацію до нових ситуацій. ChatGPT у свою чергу є системою штучного інтелекту, заснованою на глибокому навчанні та моделі Transformer, що використовується для забезпечення текстової комунікації та взаємодії з користувачами, шляхом аналізу текстової інформації та генерації відповідей на основі широкого спектру наявних даних [3].

У законодавчій площині у світовому співтоваристві наразі активно ведеться питання правового регулювання діяльності штучного інтелекту. Зокрема, у червні 2023 р. в Європарламенті було ухвалено законопроект, відомий як AI Act [7], який спрямовано на регулювання подальшого розвитку штучного інтелекту в межах ЄС та окреслення низки обмежень для його застосування. Паралельно в межах ООН розглядається питання створення органу зі спостереження за штучним інтелектом.

В Україні на сьогодні єдиним нормативно-правовим актом, який стосується штучного інтелекту є розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» [1], який визначає стратегію розвитку та застосування ШІ, зокрема у сфері публічного управління, проте у світлі останніх нормативно-правових актів ЄС подану концепцію можемо вважати дещо застарілою.

ChatGPT є алгоритмом, який генерує текстову інформацію на запити користувача завдяки доступу до значної бази даних, яка постійно розвивається та збільшується завдяки раніше згенерованим відповідям на запити інших користувачів. Враховуючи це, модель версії 3.5 в теоретичній площині здатна підготувати текст практично на будь-яку тему та у будь-якій стилістиці. Це робить його привабливим для створення різного роду доповідей, документів, проєктів, особливо зважаючи на фактор часозатрат, адже на відміну від самостійного пошуку та компіляції інформації, яка може займати дні, ChatGPT потребує лише декількох хвилин.

Проведене практичне дослідження дозволяє стверджувати, що ChatGPT здатен: генерувати інформацію на різну тематику; пояснювати незрозумілі по тексту моменти, питання, терміни; створювати сценарії різних заходів; визначати проблеми, які є актуальними для суспільства та пропонувати їх вирішення; використовуватись для збору та аналізу даних; відстеження світових тенденцій; застосовуватись як елемент прийняття рішень; бути засобом прогнозування; генерувати документи та нормативно-правові акти; бути освітнім хабом для державного службовця, особливо осіб, які лише заступили на державну службу; здійснювати сортування та аналіз документів; проводити моніторинг соціальних мереж та ЗМІ; автоматично генерувати звіти тощо. Поданий перелік скоріш за все не є вичерпним та обмежується виключно фантазією та потребами користувача.

Водночас, враховуючи обмежений ліміт тексту, який здатна створювати безкоштовна версія та той фактор, що машина наразі нездатна замінити людський мозок, на наш погляд штучний інтелект ні в якій мірі не може стати заміником державного службовця. За умов його використання користувач має зважити факт того, що алгоритм виконує роль допоміжного ресурсу, залишаючи основним виконавцем – людину.

Розуміючи вагомий потенціал алгоритму зосередимо увагу лише на його найбільших перевагах в державній службі, з урахуванням сучасних можливостей безкоштовної версії 3.5.

У першу чергу, це використання GhatGPT у якості засобу самоосвіти. В умовах динамічного світу, коли постійно виникають нові знання, змінюються тенденції, перед державним службовцем постає потреба їх швидкого опанування та уміння в подальшому імплементувати у свою професійну діяльність або функціонування державного апарату в цілому. В такому випадку, у вигляді GhatGPT, держслужбовець матиме свого роду у швидкому доступі освітню платформу, яку від пошукових систем відрізняє той факт, що інформація вже систематизована та потребує лише чітко сформульованого запиту.

Поміж того, GhatGPT здатен надавати доступ до актуальних навчальних матеріалів і документів, пов'язаних з державною службою. Це можуть бути закони, постанови, розпорядження, методичні рекомендації та інші акти, які є важливими для ефективного здійснення службових обов'язків. Однак, слід враховувати той факт, що версія 3.5 на сьогодні обмежена інформацією кінця 2021 р.

Не менш вагомим функціональним потенціалом є генерація текстів. Модель може бути використана для автоматичної генерації документів зазначеного формату або структури. Наприклад, користувач може зазначити тип документа (наприклад, акт, довідка, лист) та необхідні розділи, і модель згенерує документ з врахуванням вказаних параметрів. Поміж того, може допомагати в підготовці повідомлень або листів, які потребують швидкого та точного формулювання. Але на наш погляд, GhatGPT недоречно буде використовувати у підготовці повних текстів наказів, звітів, доповідей, виступів тощо, але він може стати незамінним помічником у підготовці їх складових. Так, пропонуючи алгоритму згенерувати якийсь документ чи текст за певною тематикою та критеріями, користувач може отримати певні ідеї, підходи або деякі висловлювання, які будуть доречними для його роботи. Проте, як повноцінний генератор офіційних документів, алгоритм на сьогодні не є доречним та функціональним, адже він не враховує специфіку діяльності конкретної особи у певній державній установі. Окрім того, в етичному плані генерація матеріалів повністю нейромережами підіймає питання у потребі в працівнику на певній посаді.

Доволі цінними можливостями інтелектуальних моделей є автоматичне сортування та аналіз документів, що сприяє систематизації робочої документації та у підсумку, полегшує здійснення професійної діяльності. В поданому напрямку роботи модель може:

- Автоматично розпізнавати та категоризувати документи за їхньою тематикою, типом, автором або іншими важливими характеристиками. Наприклад, вона може розподіляти документи за відповідними відділами установи чи тематичними категоріями для подальшої обробки.
- Аналізувати вміст документів для пошуку ключових слів, фраз, тем або зв'язків між ними. Такий аналіз може допомогти у виявленні тенденцій, проблем, важливих інформаційних аспектів та забезпечити більш детальний інсайт щодо змісту документів.
- Використовуватися для швидкого пошуку необхідної інформації у великому за обсягом тексті. Замість того, щоб витратити багато часу на ручний пошук, користувач може використовувати модель для отримання точних результатів пошуку відповідно до заданих параметрів.

- Аналізувати історію документів та виявляти зміни між різними версіями. Це допомагає відслідковувати розвиток подій, зміни у державній політиці, а також забезпечує збереження релевантних даних для довідкових цілей.
- Аналізувати схожість документів та ідентифікувати дублікати або схожі версії, що допомагає уникнути подвійної роботи.

Проте, варто враховувати, що поданий функціонал є більш актуальним для версії 4 та напевне більш пізніших, тоді як версія 3.5 обмежена обсягами текстової частини для запиту та матеріалу, який генерує.

Безкоштовна версія має змогу аналізувати тексти обсягом до 5000 символів (платна – до 20 тисяч) з пробілами за поставленим користувачем запитом. Як результат, державний службовець може отримати коротку резолюцію (обсяг якої може коригувати сам користувач своїм запитом) з тексту, тим самим приділивши звільнений час іншим видам діяльності. Варто додати, що за можливості для більш точного результату варто аналізувати менші за обсягом тексти.

Здійснена практична робота з аналізу договорів, статей нормативно-правових актів, аналітичних доповідей дозволяє стверджувати, що в поданому типі діяльності GhatGPT є найбільш результативним та надає здебільшого точні результати.

Однією з потенційних можливостей ШІ є його здатність прогнозування в різних галузях державної діяльності. В межах алгоритму GhatGPT поданий функціонал є дієвим лише в оплачуваних пізніших версіях, тоді як для отримання прогнозів з версії 3.5 слід усю базову інформацію подати йому низкою повідомлень з попереднім уточненням, що запит з прогнозування стосується до усіх попередніх повідомлень. Наголосимо, що отримані результати не варто вважати за єдино вірні, а лише враховувати як свого роду думку одного з колег (експертів).

У контексті державної служби прогнозування може проявлятися:

- через аналіз даних (аналізувати великі обсяги даних, включаючи статистичні дані, звіти, інформацію з різних джерел, що у підсумку допоможе користувачу відстежувати тенденції, розуміти патерни та прогнозувати можливі результати);
- як аналіз тенденцій у певній сфері державного життя;
- використовуючи дані про економіку та фінанси, аналізувати ризики та можливі наслідки різних рішень на сферу економіки.

Як результат, алгоритм дозволяє передбачити можливі кризові ситуації та їх наслідки, що дозволяє державному службовцю підготуватися до більшості варіантів розвитку подій та власне на основі запропонованих відомостей спрогнозувати сценарії їх розвитку.

Враховуючи використання алгоритму у всьому світі, і той факт, що він вчиться на спілкуванні з користувачами різних держав, GhatGPT здатен надавати пропозиції державному службовцю з урахуванням світових практик у певній галузі. Поєднавши для прикладу моделі впровадження певного законодавства в декількох державах, він здатен або запропонувати щось нове унікальне або перерахувати різні варіанти, серед яких можливо обрати найбільш дієвий з точки зору державного службовця.

GhatGPT наголошує, що він здатен відстежувати та аналізувати соціальні мережі та ЗМІ для отримання цінних інсайтів щодо громадської думки, настроїв та реакцій громадськості на різні події [Згенеровано ChatGPT]. Однак, зважаючи на практичний аналіз роботи чату, наразі він не має доступу до соціальних

мереж, як загалом, так і окремих каналів, тому поданий аспект може розглядатися лише на перспективу.

Поряд з позитивами, державний службовець мусить зважати і на недоліки ChatGPT, особливо в його безкоштовній версії. Наголосимо, що більшість недоліків є загальними для вищезначеного алгоритму і будуть негативно впливати на роботу не лише працівника органів державної служби, але й будь-якого користувача.

Найпершим недоліком алгоритму є його недостатня обізнаність, що часом призводить до так званого явища, як «галюцинації нейромережі». Подане явище характеризується тим фактором, що за відсутності інформації з проблеми, яку користувач просить згенерувати, мережа замість того, щоб вказати на свою необізнаність, створює фейкову інформацію, яку особи, що необізнані в темі можуть сприймати у якості істини. Тому виникає потреба у верифікації запропонованої ChatGPT інформації, що по суті вимагає додаткової пошукової діяльності задля того, щоб не виглядати у ході презентації згенерованого тексту некомпетентним. Звісно, варто врахувати, що штучний інтелект наразі має змогу постійно вчитися та вдосконалюватися, що в перспективі може ліквідувати подібний недолік.

Суттєвим недоліком використання ChatGPT є і його недосконала система приватності, що в нинішніх умовах, коли питання кібербезпеки в органах державного управління є досить актуальним, дозволяє каталогізувати модель, як частково небезпечну. За умов теоретичного злому алгоритму зловмисники можуть отримати доступ до персональної інформації користувача або навіть комп'ютерної техніки, з якої відбувалась авторизація. Тому, на нашу думку, використовуючи ChatGPT, державний службовець не має працювати з корпоративної техніки, а використовувати особисті технічні ресурси.

Звісно у ході реєстрації не відбувається розголошення інформації користувачів, проте відбувається збереження їх запитів генерування, що можуть бути використані у генерації відповідей іншим користувачам. Це створює ситуацію недостатньої анонімності. Оскільки відповідний алгоритм здатен генерувати тексти з урахуванням введеного користувачем контексту, це може включати особисту інформацію, яка стосується користувача. Відсутність анонімності може створювати ризик порушення приватності та витоку конфіденційної інформації. Зокрема, якщо ми запропонуємо ChatGPT самому визначити власні недоліки, то як приклад він пропонує те, що система зберігає дані взаємодії з користувачем, це може стати джерелом інформації, яка може бути використана без дозволу користувача або за його спиною [Згенеровано ChatGPT].

Варто врахувати і наявність ризику неправильної обробки конфіденційної інформації. При передачі даних між користувачем і системою може виникати потенційна загроза зламу або несанкціонованого доступу до даних. Це також може призвести до розголошення комерційної або конфіденційної інформації, порушивши приватність осіб, що взаємодіють з системою ChatGPT.

Іншим недоліком можемо відзначити залежність користувача від ChatGPT. Так, за умов позитивного досвіду взаємодії з нейромережею, особа стане все частіше звертатися до алгоритму з запитамі, що може призвести до певної розумової деградації та покладання робочих функцій виключно на модель. Якщо особа починає все більше покладатися на модель для генерації ідей, висловлювань та рішень, це може призвести до втрати навичок самостійного мислення та творчості. Вона може втратити здатність генерувати власні унікальні

ідеї та підходи, що в майбутньому може негативно вплинути на її роль у професійному та особистому житті.

З ростом залежності від моделі може виникнути тенденція довіряти їй усі аспекти розумової діяльності. У результаті можливе зниження здібностей до аналізу, критичного мислення та розв'язання складних завдань, оскільки особа може вважати, що модель вже здатна це зробити за неї. Це призведе до погіршення продуктивності та якості виконуваної службовцем діяльності.

З цього випливають і етичні аспекти використання штучного інтелекту. При генерації текстів чи відповідей за допомогою моделі службовці повинні дотримуватися принципів етичності та професійної моралі. Важливо уникати розповсюдження дезінформації, образ та будь-якого матеріалу, що може порушувати норми взаємовідносин. Також державні службовці повинні враховувати, що згенерований вихідний матеріал може бути сприйнятий різними способами. Важливо забезпечити чітку інтерпретацію та контекст для уникнення недорозуміння.

У випадках, де модель використовується для генерації текстів або відповідей, важливо, щоб було ясно вказано, що цей матеріал був згенерований штучним інтелектом, а не особисто автором.

Ще одним недоліком використання моделі, на які вже наголошувалося вище, є застарілість даних та недостатня інформативна база. Якщо говорити за версію 3.5, то вона містить інформацію лише до осені 2021 р., як результат в реаліях українського сьогодення, вона не врахує повномасштабне вторгнення РФ та його вплив на різні сфери державного управління. Зокрема, спроби згенерувати інформацію, з урахуванням військового стану в Україні, зводить модель до подій АТО/ООС та виключно військових дій на Сході України. Те саме можемо віднести до законодавства, адже алгоритм не враховує останні зміни, що для державної служби є недоречним, адже сьогодні, в умовах екстенсивної євроінтеграції відбуваються суттєві трансформації у законодавчому полі. В цьому випадку, саме для державного службовця алгоритм є найменш доречним для повноцінного урахування його у власній роботі, адже виникає ймовірність невірної тлумачення законів та подача неактуальної вже інформації.

Звісно, штучний інтелект вчиться на запитах та роз'ясненнях інших, враховує свої помилки, якщо йому на них вказати, але й це не є запорукою достовірності, адже він погоджується майже з кожним зауваженням, а отже правильна інформація в кінцевому випадку може бути замінена на хибну.

Останній недолік полягає у машинності тексту. Штучний інтелект ніяк не є людиною та наразі все одно запрограмований на дотримання певних алгоритмів, через що не враховує різні нюанси, деталі, або враховує їх за запитом у прямому розумінні. Враховуючи специфіку роботи на державній службі, відповідна машинність є недоречною, адже існує багато ймовірних варіацій для кожної ситуації.

Висновки. Таким чином, штучний інтелект стає все більш невід'ємною складовою життя людства, тому кожна сфера діяльності має його враховувати у своїй роботі, визначати перспективні сторони, при цьому зважаючи, що штучний інтелект не здатен замінити людину. Останнім часом набула популярності модель GhatGPT, а особливо його версія 3.5, яка є безкоштовною та загальнодоступною. Підбиваючи підсумки наголосимо, що в державній службі алгоритм GhatGPT, зважаючи на його сучасний стан розвитку, може бути використаний виключно як допоміжний матеріал для генерації ідей, пошуку інформації, підготовки певних чернеток, подальше опрацювання яких вже буде

здійснюватися самим державним службовцем, адже зважаючи на характер праці у органах державної влади, людський фактор є вирішальним і наразі не існує моделі, яка б могла замінити людину. Дозволяє також ChatGPT полегшити роботу з великими обсягами інформації, пошуками зміненого тексту, спільних та відмінних рис, що буде доречним при опрацюванні різних версій документу, певних закономірностей тощо. Разом з тим, необхідно враховувати низку недоліків алгоритму, які полягають у так званій «галюцинації нейромережі» та обмеженості доступу до вже застарілої, як для галузі державної служби інформації.

Звісно, варто зважати й на те, що штучний інтелект знаходиться у постійному динамічному розвитку і цілком ймовірно, що на момент публікації статті деякі недоліки вже будуть менш актуальними або взагалі ліквідовані.

Список використаних джерел:

1. Корнута Л.М. Штучний інтелект у публічному управлінні: перспективи впровадження. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 37–39.
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р: станом на 29 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-r#Text> (дата звернення: 03.01.2024).
3. Що таке ChatGPT? Історія створення і можливості. URL: https://gptchat.in.ua/chat-gpt/#google_vignette (дата звернення: 03.01.2024).
4. Яровой Т.С. Возможности та риски использования штучного интеллекта в публичном управлении. *Economic Synergy*. 2023. № 2. С. 36–47
5. Artificial intelligence. *Cambridge dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/artificial-intelligence> (дата звернення: 03.01.2024).
6. Artificial intelligence. *Oxford dictionary*. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095426960> (дата звернення: 03.01.2024).
7. Proposal for a Regulation of the European parliament and of the council laying down harmonised rules on artificial intelligence (artificial intelligence act) and amending certain union legislative acts. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206> (дата звернення: 03.01.2024).

References:

1. Kornuta, L.M. (2023). Shtuchnyi intelekt u publichnomu upravlinni: perspektyvy vprovadzhennia [Artificial intelligence in public administration: prospects for implementation]. Proceedings from EORU'23: *Yevropeyski oriientyry rozvytku Ukrainy v umovakh viiny ta hlobalnykh vyklykiv KhKhl stolittia: synerhiia naukovykh, osvithnikhta tekhnolohichnykh rishen – European guidelines for the development of Ukraine in the conditions of war and global challenges of the XXI century: synergy of scientific, educational and technological solutions*. Odesa: Vydavnytstvo «Yurydyka», 2, (pp. 37–39) [in Ukrainian].
2. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini vid 02.12.2020. № 1556-r: stanom na 29 hrudnia 2021 [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine «About approval of the Concept of the development of artificial intelligence in Ukraine] (2020). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-r#Text> [in Ukrainian].
3. Shcho take ChatGPT? Istoriia stvorennia i mozhlyvosti [What is ChatGPT? History of creation and possibilities] (n.d.). Retrieved from https://gptchat.in.ua/chat-gpt/#google_vignette [in Ukrainian].
4. Yarovoi, T.S. (2023). Mozhlyvosti ta ryzyky vykorystannia shtuchnoho intelektu v publichnomu upravlinni. *Economic Synergy*, 2, 36–47 [in Ukrainian].

5. Artificial intelligence (n.d.). *Cambridge dictionary*. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/artificial-intelligence> [in English].
6. Artificial intelligence (n.d.). *Oxford dictionary*. Retrieved from <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095426960> [in English].
7. Proposal for a Regulation of the European parliament and of the council laying down harmonised rules on artificial intelligence (artificial intelligence act) and amending certain union legislative acts (n.d.). *eur-lex.europa.eu*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206>[in English].

Подано до редакції 29.01.24 р.

Прийнято до друку 1.03.24 р.

УДК 354.11:502/504(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-57-65>**Карпа Марта,***доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі***Karpa Marta,***Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Public Administration and Management at Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav*ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8141-4894>✉ marta.karpa@ukr.net**Збаровський Дмитро,***аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі***Zbarovskyi Dmytro,***Postgraduate Student of Department of Public administration and management at Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav*ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-5293-2190>✉ 89Redmoon@ukr.net

ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

STATE ENVIRONMENTAL POLICY IN THE FIELD OF ENSURING ENVIRONMENTAL SAFETY AND CONTINUOUS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Анотація. Повномасштабне вторгнення росії, його екоцидні наслідки, процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжиття термінових заходів. Упродовж тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможлиблювало досягнення сталого розвитку.

У сфері безпеки і оборони має бути вирішене питання доступу до об'єктів військово-оборонного промислового комплексу для здійснення відповідного нагляду та контролю за дотриманням на цих об'єктах природоохоронного законодавства, запобігання забрудненню поверхневих та ґрунтових вод нафтопродуктами, знищенню природних ландшафтів тощо з метою мінімізації наслідків діяльності на цих об'єктах, що сприятиме реформам у сфері безпеки і оборони та впровадженню стандартів НАТО. Запровадження міжнародних стандартів систем екологічного управління на підприємствах і в компаніях сприятиме розвитку системи управління навколишнім природним середовищем та реалізації в Україні міжнародних природоохоронних ініціатив.

Впровадження системи управління екологічними ризиками в усіх сферах національної економіки сприятиме запобіганню катастроф техногенного та екологічного характеру. Метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем.

Досягнення цілей державної екологічної політики здійснюватиметься через стабілізацію екологічної ситуації шляхом закріплення змін у системі державного управління, які відбулися за допомогою реформування системи державного екологічного управління, імплементацію європейських екологічних норм і стандартів, удосконалення систем екологічного обліку та контролю, впровадження фінансово-економічних механізмів стимулювання екологічно орієнтованих структурних перетворень в економіці.

Ключові слова: державна екологічна політика, екологічна безпека, сталий розвиток, органи державної влади.

Abstract. *The full-scale invasion of Russia, its ecocidal consequences, and the processes of globalization and social transformation have increased the priority of environmental conservation, and therefore require Ukraine to take urgent measures. For a long time, the economic development of the state was accompanied by unbalanced exploitation of natural resources, and low priority of environmental protection issues, which made it impossible to achieve sustainable development.*

In the field of security and defense, the issue of access to the objects of the military-defense industrial complex must be resolved to carry out appropriate supervision and control over compliance with environmental legislation at these sites, to prevent pollution of surface and ground waters with oil products, the destruction of natural landscapes, etc. consequences of activities at these sites, which will contribute to security and defense reforms and the implementation of NATO standards. The introduction of international standards for environmental management systems at enterprises and companies will contribute to the development of an environmental management system and the implementation of international environmental initiatives in Ukraine.

The introduction of an environmental risk management system in all spheres of the national economy will help prevent man-made and environmental disasters. The goal of state environmental policy is to achieve a good state of the environment by introducing an ecosystem approach to all areas of socio-economic development of Ukraine to ensure the constitutional right of every citizen of Ukraine to a clean and safe environment, the introduction of balanced environmental management and the preservation and restoration of natural ecosystems.

Achieving the goals of state environmental policy will be carried out through stabilizing the environmental situation by consolidating changes in the public administration system that occurred through reforming the state environmental management system, implementing European environmental norms and standards, improving environmental accounting and control systems, introducing financial and economic mechanisms to stimulate environmentally oriented structural changes in the economy.

Keywords: *state environmental policy, environmental safety, sustainable development, government authorities.*

Постановка проблеми. Упродовж 2016–2017 рр. в Україні було закладено передумови до здійснення масштабного поступу до процесів адаптації вітчизняного законодавства, діяльності інституцій публічного управління та їх посадових осіб основним принципам та засадам сталого світового розвитку. Для забезпечення виходу України на міжнародні та європейські ринки має бути передбачено здійснення заходів, що гарантують впровадження міжнародних стандартів управління довкіллям і екологічного маркування продукції, прискорення інформатизації сфери охорони довкілля та використання природних ресурсів, створення національної багаторівневої інфраструктури управління геоекологічними даними та загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації. Для досягнення цілей державної екологічної політики потрібне ефективно впровадження механізмів стимулювання підприємств до енергоефективності, впровадження електронного урядування, поширення

екологічних знань, а також підвищення екологічної свідомості суспільства, інформатизація сфери охорони навколишнього природного середовища та природокористування усіх рівнів. Окрім цього, вперше в Україні через воєнні дії, починаючи з 2022 р., зафіксовано таку велику кількість екоцидів, що вимагає оперативних та послідовних дій від державної влади не лише на національному, але й міжнародних рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання екоциду та пов'язаних процесів з його фіксацією, виявленням, процедурними питаннями тощо є досить новітні для управлінської практики, у тому числі в частині формування та реалізації державної політики. Слід враховувати відсутність досвіду у вітчизняній практиці екологічного права у цій сфері. У даній статті здебільшого увага приділяється нормативно-правовим та аналітичним джерелам. Дослідженнями у даній сфері займалися чимало видатних науковців, таких як Г. Гончаренко, С. Мохончук, М. Куцевич, А. Фокін, Ю. Решетов, Ф. Кожевников, І. Карпець, Девід Кротт та ін.

Мета статті – дослідження теоретичних і практичних особливостей державної екологічної політики у сферах забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Термін «*сталий розвиток*» був введений в широке вживання Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку. У доповіді «Наше спільне майбутнє» («Our common future») [1], опублікованій в 1987 р., була представлена нова концепція. Багатьма вченими та організаціями здійснюються дослідження у сфері *сталого розвитку*. Основні національні завдання, індикатори для моніторингу виконання завдань та цільові орієнтири для досягнення до 2030 р. відображено в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна». З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина визначено, що підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 р. № 70/1 [2] глобальні цілі сталого розвитку до 2030 р. та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, мають забезпечувати дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 р. [3].

Для цього потрібно адаптувати Цілі сталого розвитку з урахуванням української практики, тому кожна глобальна ціль була переглянута, беручи до уваги специфіку національного розвитку. Результатом цієї роботи стала національна система, яка складається із 86 завдань національного розвитку.

На сьогодні в Україні створена національна система завдань та показників Цілей сталого розвитку, яка забезпечує міцну основу для подальшого комплексного моніторингу їх виконання. Отож, 17 цілей та 86 національних завдань інкорпоровані у 145 нормативно-правових актів Уряду, на реалізацію цілей і завдань спрямовано 1052 завдання та 3465 заходів, закріплених у цих актах. Для встановлення стратегічних рамок сталого розвитку України на період до 2030 р. Мінекономрозвитку очолило інклюзивний процес національної локалізації Цілей сталого розвитку, який тривав протягом 2016 р. за участі профільних міністерств та відомств, агентств ООН в Україні, міжнародних організацій, бізнес-спільноти, експертного середовища, громадських організацій (насамперед, таких, які представляють інтереси найбільш вразливих груп

населення) та громадянського суспільства. Науковий супровід здійснювався Національною академією наук України [4].

Конкретні цілі на період до 2030 р. мають на меті:

- 1) подолання бідності;
- 2) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства;
- 3) забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці;
- 4) забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх;
- 5) забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат;
- 6) забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією;
- 7) забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх;
- 8) сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх;
- 9) створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям;
- 10) скорочення нерівності;
- 11) забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів;
- 12) забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва;
- 13) вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками;
- 14) збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку;
- 15) захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття;
- 16) сприяння побудові миролюбного та відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях;
- 17) зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.

Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р. є орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України.

Проте в науковій літературі та практичній діяльності органів влади застосовуються різні підходи та завдання для досягнення цілей і задач, які часто перекликаються з Цілями сталого розвитку. Досі не опрацьоване єдине узгоджене бачення щодо доцільності та основних засад удосконалення та трансформації механізмів публічного управління в контексті Цілей сталого розвитку, також існують різні тлумачення як суті названих дефініцій, так і їх складових елементів [5]. Так, здебільшого державну екологічну політику

розуміють як діяльність державних органів, спрямовану на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Основними документами екологічної політики України є:

- закони (наприклад, «Про природно-заповідний фонд України», «Про тваринний світ»);
- концепції (наприклад, Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.);
- програми (наприклад, Концепція Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 рр.);
- стратегії (наприклад, Національна стратегія поводження з відходами) та ін.

Стратегічні документи за ключовими напрямками діяльності Міндовкілля: Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII, Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази на період до 2030 року», Указ Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.11.2016 р. № 932-р, Стратегія поводження з радіоактивними відходами в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2009 р. № 990, Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2017 р. № 820, Стратегія зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 р. № 688-р, План заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 р., затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 1567, Добровільні зобов'язання України в рамках виконання Стратегічного плану ООН щодо лісів 2017–2030 рр. [6].

Реалізація екологічної політики України можливо з використанням певних інструментів (Рис.1). Тому основний масив нормативно-правового забезпечення спрямований на розробку, впровадження таких інструментів як на національному рівні, так і на місцевому. Для цього виникає необхідність розмежування повноважень між органами публічної влади, регулювання питань залучення та співпраці з громадськістю, бізнесом.

Рис. 1. Інструменти реалізації екологічної політики.

Джерело: за даними [7].

Компетенцію центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів розкрито в табл. 1.

Таблиця 1

Компетенція центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів.

<p>Компетенція центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ забезпечення формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів; ▪ організація моніторингу навколишнього природного середовища, створення і забезпечення роботи мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації, положення про яку затверджується Кабінетом Міністрів України; ▪ затвердження нормативів, правил щодо регулювання використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища від забруднення та інших шкідливих впливів; ▪ одержання безоплатно від центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій інформації, необхідної для виконання покладених на нього завдань; ▪ керівництво заповідною справою, ведення Червоної книги України; ▪ координація роботи інших спеціально уповноважених органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів; ▪ здійснення міжнародного співробітництва з питань охорони навколишнього природного середовища, вивчення, узагальнення і поширення міжнародного досвіду в цій галузі, організація виконання зобов'язань України відповідно до міжнародних угод з питань охорони навколишнього природного середовища; ▪ встановлення порядку надання інформації про стан навколишнього природного середовища; ▪ здійснення процедури попередньої обґрунтованої згоди відповідно до вимог Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття щодо можливості транскордонного переміщення генетично модифікованих організмів, призначених для умисного введення в навколишнє природне середовище; ▪ затвердження у межах своєї компетенції нормативно-методичних документів та здійснення методичного керівництва та методологічно-консультативного забезпечення з питань стратегічної екологічної оцінки; ▪ забезпечення формування державної політики у сфері моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів.
---	--

З 2022 р. додалися неочікувані та масштабні виклики щодо охорони довкілля. Україна зараз є найбільш замінованою країною у світі. В нашій країні заміновано понад 100 тис. кв. км території, зокрема сільськогосподарських угідь. Україна потребує збільшення потужностей для проведення гуманітарного розмінування, зокрема великої кількості відповідного обладнання та саперів. Наразі розмінуванням займаються близько 3 тис. саперів, що явно недостатньо. Згідно з підрахунками, підриг російськими окупантами греблі Каховської ГЕС завдав сільському господарству, енергетиці, житловому фонду, об'єктам транспортної інфраструктури та довікллю прямих збитків на близько 2 млрд дол. США.

Міністерством захисту довкілля зареєстровано понад 240 випадків екоциду. Стаття 441 ККУ трактує екоцид як масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу, – караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років [8].

На сайті «Екозагроза» на сьогодні зафіксовано 3877 наслідків воєнних дій та вплив на довкілля, які задокументовано працівниками Державної екологічної інспекції [9].

Майже 3 мільйони гектарів лісу в Україні були охоплені війною від початку повномасштабного вторгнення. Для порівняння – це майже територія Бельгії. Під окупацією залишається 567 тисяч гектарів лісів України. На даний момент окуповано 514 об'єктів природно-заповідного фонду. Усі вони перебувають під загрозою зникнення.

Після багатомісячних обговорень група з 12 експертів у галузі міжнародного права представила нове юридичне визначення «екоциду». Вони позначили цей термін як «незаконні або безглузді дії, вчинені з усвідомленням значної ймовірності серйозного і або широко поширеного, або довгострокового збитку навколишньому середовищу, заподіяного цими діями». Експерти пропонують додати термін у Римський статут Міжнародного кримінального суду, що зробить екоцид повноцінним злочином.

Щоб Міжнародний кримінальний суд виніс звинувачення в екоциді, збиток довкіллю повинен бути незворотним, або таким, що не підлягає природному усуненню в короткі терміни. При цьому розглядатиметься шкода, завдана біосфері, кріосфері, літосфері, гідросфері та атмосфері Землі, а також космічному простору. Для цього необхідно пройти певну процедуру фіксації та документування таких злочинів. Саму тому в Україні розпочала роботу Міжнародна робоча група високого рівня, яка планує зосередитися на трьох основних напрямках роботи:

- оцінюванні шкоди навколишньому середовищу від війни, безпосередніх, а також середньо- та довгострокових загроз здоров'ю людей і навколишньому середовищу загалом в Україні, регіоні та в усьому світі;
- притягненні росії до відповідальності за екологічні злочини, включно з обвинуваченнями в екоциді як у масовій шкоді навколишньому середовищу, і компенсація збитків;
- плануванні зеленого відновлення довкілля та відбудови України через перехід до зеленої економіки [10].

Висновки. У вересні 2015 р. було ухвалено Резолюцію Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року».

В Україні було розроблено національну систему цілей сталого розвитку, що має забезпечити підґрунтя для подальшого планування розвитку України, подолання дисбалансів, які існують в економічній, соціальній та екологічній сферах; забезпечити такий стан довкілля, що сприятиме якісному життю і благополуччю нинішніх та прийдешніх поколінь; створити необхідні умови для суспільного договору між владою, бізнесом і громадянським суспільством щодо підвищення якості життя громадян і гарантування соціально-економічної та екологічної стабільності; досягнути високого рівня освіти та охорони громадського здоров'я; упровадження регіональної політики, яка базуватиметься на гармонійному поєднанні загальнонаціональних і регіональних інтересів; збереження національних культурних цінностей і традицій.

Наслідком ефективної державної екологічної політики має стати досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне

довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем.

З 2022 р. в Україні потребують негайного вирішення екоцидні проблеми, масштабні виклики щодо охорони довкілля не лише на національному рівні, але й на міжнародному, що є поточним та майбутнім завданням державної екологічної політики.

Список використаних джерел:

1. Our Common Future : Report of the World Commission on Environment and Development / World Commission on Environment and Development. Oxford, New York: Oxford University Press, 1987. 400 p. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (дата звернення: 20.11.2023).
2. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 25 сентября 2015 года Генеральная Ассамблея ООН. URL: <https://unctad.org/system/files/official> (дата звернення: 2.12.2023).
3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України №722/2019 від 30 вересня 2019 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата звернення: 23.09.2023).
4. Прогрес у сфері екології, соціальної відповідальності та ефективного управління в Україні. Офіційний вебпортал Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/esg_performance-426 (дата звернення: 23.09.2023).
5. Ковалівська С.В. Обґрунтування трансформації механізмів публічного управління в контексті цілей сталого розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 3. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/3_2021/34.pdf (дата звернення: 13.11.2023).
6. Екологічні новини України. Офіційний вебпортал ecopolitic.com.ua. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekologichna-politika-ukraini-cili-napryami-ta-instrumenti-realizacii/> (дата звернення: 23.09.2023).
7. Офіційний вебсайт Міндовкілля. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/natsionalna-ekologichna-polityka/> (дата звернення: 23.09.2023).
8. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.09.2023).
9. Екозагроза. Офіційний вебсайт. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/> (дата звернення: 23.09.2023).
10. Про екологічні наслідки військової агресії росії та перспективи їх подолання. Офіційний вебпортал Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/> (дата звернення: 11.11.2023).
11. Карпа М., Збаровський Д. Компетенція органів публічної влади щодо формування державної політики у сфері екологічної безпеки України: нормативно-правовий аспект. *ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД*. 2023. № 14. С. 148–154. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.14.148>.

References:

1. *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development* (1987) / World Commission on Environment and Development. Oxford, New York: Oxford University Press. Retrieved from <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> [in English].
2. UN General Assembly (2015). *Preobrazovanye nasheho myra: Povestka dnia v oblasti ustoichyvoho razvytyia na peryod do 2030 hoda. Rezoliutsyia, pryniataia Heneralnoi Assambleei 25 sentiabria 2015 hoda [Transformation of our world: Agenda for sustainable development for the period up to 2030. Resolution adopted by the General Assembly on September 25, 2015]*. Retrieved from <https://unctad.org/system/files/official> [in Russian].

3. *Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy №722/2019 vid 30 veresnia 2019 roku [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030: Decree of the President of Ukraine № 722/2019 of September 30, 2019].* Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> [in Ukrainian].
4. *Prohres u sferi ekolohii, sotsialnoi vidpovidalnosti ta efektyvnoho upravlinnia v Ukraini. Ofitsiinyi veb-portal Ministerstva finansiv Ukrainy [Progress in the field of ecology, social responsibility and effective management in Ukraine. Official web portal of the Ministry of Finance of Ukraine].* Retrieved from https://mof.gov.ua/uk/esg_performance-426 [in Ukrainian].
5. Kovalivska, S.V. (2021). Obgruntuvannia transformatsii mekhanizmiv publicлноho upravlinnia v konteksti tsilei staloho rozvytku [Justification of the transformation of public management mechanisms in the context of the goals of sustainable development]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 3. Retrieved from http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/34.pdf [in Ukrainian].
6. *Ekolohichni novyny Ukrainy. Ofitsiinyi veb-portal ecopolitic.com.ua [Environmental news of Ukraine. The official web portal ecopolitic.com.ua].* Retrieved from <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekologichna-politika-ukraini-cili-napryami-ta-instrumenti-realizacii/> [in Ukrainian].
7. Ofitsiinyi veb-sait Mindovkillia [Official website of the Ministry of Environment]. *mepr.gov.ua*. Retrieved from <https://mepr.gov.ua/diyalnist/natsionalna-ekologichna-polityka/> [in Ukrainian].
8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine: Code of Ukraine]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
9. Ekozahroza. Ofitsiinyi veb-sait [Eco-threat. Official website]. *ecoagroza.gov.ua*. Retrieved from <https://ecoagroza.gov.ua/> [in Ukrainian].
10. Pro ekolohichni naslidky viiskovoi ahresii rosii ta perspektyvy yikh podolannia. Ofitsiinyi veb-portal Ukrinform [About the environmental consequences of Russia's military aggression and prospects for overcoming them. The official web portal of Ukrinform]. *www.ukrinform.ua*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/> [in Ukrainian].
11. Karpa, M. & Zbarovskyi, D. (2023). Kompetentsiia orhaniv publicлноi vlady shchodo formuvannia derzhavnoi polityky u sferi ekolohichnoi bezpeky Ukrainy: normatyvno-pravovyi aspekt [Competence of public authorities regarding the formation of state policy in the sphere of ecological security of Ukraine: regulatory and legal aspect]. *INVESTYTsII: PRAKTYKA TA DOSVID – INVESTMENTS: PRACTICE AND EXPERIENCE*, 14, 148–154. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.14.148> [in Ukrainian].

Подано до редакції 26.12.23 р.

Прийнято до друку 29.01.24 р.

УДК 351.82(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-66-73>**Карпа Марта,**

доктор наук з державного управління,
професор, професор кафедри публічного
управління та адміністрування
Університету Григорія Сковороди в
Переяславі

Karpa Marta,

Doctor of Science in Public Administration,
Professor, Professor of the Department of Public
Administration and Management at Hryhorii
Skovoroda University in Pereiaslav

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8141-4894>✉ marta.karpa@ukr.net**Левченко Андрій,**

аспірант кафедри публічного управління
та адміністрування Університету
Григорія Сковороди в Переяславі

Levchenko Andriy,

Postgraduate Student of Department of Public
administration and management at Hryhorii
Skovoroda University in Pereiaslav

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-7351-756X>✉ levchenko.port@gmail.com

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ

CURRENT STATE AND MAIN ISSUES IN THE DEVELOPMENT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN UKRAINE: REGULATORY AND INSTITUTIONAL ASPECTS

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан та основні проблеми здійснення державно-приватного партнерства в Україні. Зокрема, надано характеристики договорам на умовах державно-приватного партнерства за період 2022–2023 рр. Подано перелік сфер та форм здійснення державно-приватного партнерства, відповідно до яких відбувається фінансування державно-приватного партнерства. Зазначено основні причини уповільнення розвитку державно-приватного партнерства, зокрема через наявність проблематики, яка стосується особливостей статусу об'єктів, зокрема в частині визначення власності. Зазначено інституції та особливості їх діяльності у сфері реалізації проєктів державно-приватного партнерства. Виявлено, що впродовж тривалого часу в Україні зберігається ситуація, коли на центральному та місцевому рівнях одразу декілька органів державної влади відповідають за підтримку проєктів у межах державно-приватного партнерства, а саме мова йде про дублювання функцій Державного агентства з інвестицій та управління національними проєктами та Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Тому актуальними залишаються завдання органів влади у частині реалізації пілотних проєктів державно-приватного партнерства, що дозволять результативно вирішувати актуальні проблеми суспільного життя та наочно продемонструвати переваги застосування проєктів у межах державно-приватного партнерства. Зазначені у статті проблеми державно-приватного партнерства вказують на необхідність розробки та впровадження дієвої державної політики щодо їх вирішення, зокрема пріоритетом мають бути запровадження ефективного механізму надання державної підтримки у сфері державно-приватного партнерства, узгодженість нормативно-правової бази з питань державно-приватного партнерства, вдосконалення

механізму тарифного регулювання та економічна необґрунтованість тарифів. У статті здійснено дослідження сучасного стану та основних проблеми розвитку державно-приватного партнерства в Україні через призму нормативних та інституційних аспектів.

Ключові слова: публічне управління, органи публічної влади, державно-приватне партнерство, державна політика.

Abstract: The article analyzes the current state and main problems of implementing public-private partnerships in Ukraine. In particular, a description is given of contracts on public-private partnership terms for the period 2022-2023. A list of areas and forms of implementation of public-private partnerships is presented, by which public-private partnerships are financed. The main reasons for the slowdown in the development of public-private partnerships are indicated, in particular, due to the presence of problems relating to the peculiarities of the status of objects, in particular in terms of determining ownership. The institutions and features of their activities in the implementation of public-private partnership projects are indicated. It has been revealed that for a long time in Ukraine, a situation has persisted where at the central and local levels several government bodies are responsible for supporting projects within the framework of public-private partnerships, and we are talking about duplication of functions of the State Agency for Investments and Management of National Projects and the Ministry development of the economy, trade and agriculture of Ukraine. Therefore, the tasks of the authorities remain relevant in terms of implementing pilot public-private partnership projects, which will make it possible to effectively solve pressing problems of public life and demonstrate the advantages of using projects within the framework of public-private partnerships. The problems of public-private partnerships indicated in the article indicate the need to develop and implement effective public policies to solve them, in particular, the priority should be the introduction of an effective mechanism for providing state support in the field of public-private partnerships, the consistency of the regulatory framework on public-private issues partnerships, improvement of the tariff regulation mechanism and economic groundlessness of tariffs. The article achieved the goal, namely, research was carried out on the current state and main problems of the development of public-private partnerships in Ukraine through the prism of regulatory and institutional aspects.

Keywords: public administration, public authorities, public-private partnership, public policy.

Постановка проблеми. В умовах посткризового відновлення національної економіки і забезпечення конкурентоспроможного соціально-економічного розвитку держави упровадження такого прогресивного механізму співробітництва між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, приватним сектором та інститутами громадянського суспільства, як державно-приватне партнерство сприятиме виконанню поставлених завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти державно-приватного партнерства та його активізація в умовах розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності розглядають у своїх працях чимало вітчизняних та іноземних науковців, зокрема: Дж. Аббасі, О. Акіліна, Д. Амуц, А. Апаров, А. Баженов, М. Бусо, В. Варнавський, О. Головінов, М. Горожанкіна, С. Грищенко, І. Деменков, І. Дубок, М. Карпа [1–3].

Мета статті – дослідження сучасного стану та основних проблеми розвитку державно-приватного партнерства в Україні через призму нормативних та інституційних аспектів.

Виклад основного матеріалу. У 2010 р. в Україні було прийнято Закон «Про державно-приватне партнерство» [4], в ньому визначено поняття державно-приватного партнерства (далі – ДПП) як співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України «Про управління об'єктами

державної власності» [5] здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним цим Законом. Інше поняття розкриває зміст на напрям діяльності у цій сфері – суспільно значущі послуги визначені у Законі як послуги, спрямовані на забезпечення суспільних інтересів та потреб, що надаються необмеженому колу користувачів (споживачів) та/або надання яких має забезпечуватися органами державної влади, органами місцевого самоврядування або державними, комунальними підприємствами, установами, організаціями, господарськими товариствами, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать державі, територіальній громаді чи Автономній Республіці Крим.

Прийняття Закону України «Про державно-приватне партнерство» та відповідних підзаконних актів свідчить про прагнення до широкого впровадження ДПП. Закон регулює договірні відносини держави і приватного сектору у формі концесії, спільної діяльності та інших договорів. У подальшому механізм взаємодії держави і приватного сектору на засадах ДПП регулюватиметься законодавством, гармонізованим із законодавством ЄС.

Україна має досвід залучення приватного сектору до розвитку національної економіки. За даними Світового банку, упродовж 1990–2011 рр. за участю приватного сектору реалізовано 40 інфраструктурних проєктів, при цьому загальний обсяг інвестицій у зазначені проєкти становив 12,1 млрд. доларів США, з яких близько 90 відсотків були спрямовані на реалізацію проєктів у сфері телекомунікацій. В інших країнах з рівнем доходу на одну особу нижче середнього загальний обсяг інвестицій, залучених у 1990–2011 рр. для реалізації інфраструктурних проєктів за участю приватного сектору, становив 588,5 млрд. доларів США. Ураховуючи те, що до зазначеної категорії належать переважно країни Африки, найменш розвинені країни Південно-Східної Азії, рівень залучення приватного сектору до реалізації інфраструктурних проєктів в Україні є незадовільним.

За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні станом на 01.01.2023 р. на умовах ДПП укладено 193 договори (Рис. 1), з яких реалізується 18 договорів (9 – концесійних договорів, 5 – договорів про спільну діяльність, 4 – інші договори), 162 договори не реалізується (116 – не виконується, 46 – розірвані / закінчився термін дії), 13 призупинені у зв'язку зі збройною агресією російської федерації.

За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні станом на 01.01.2024 р. на умовах ДПП укладено 198 договорів (Рис. 2), з яких реалізується 22 договори (10 – концесійних договорів, 6 – договорів про спільну діяльність, 6 – інші договори), 166 договорів не реалізується (115 – не виконується, 51 – розірвані / закінчився термін дії), 10 призупинені у зв'язку зі збройною агресією російської федерації.

Рис. 1. Договори, укладені на умовах ДПП, які реалізуються станом на 01.01.2023 р.
Джерело: складено на підставі даних «Проекти державно-приватного партнерства. Міністерство економіки України» [6].

Рис. 2. Договори, укладені на умовах ДПП, які реалізуються станом на 01.01.2024 р.
Джерело: складено на підставі даних «Стан здійснення ДПП в Україні. Міністерство економіки України» [7].

Основними причинами уповільнення розвитку ДПП є:

- недостатній рівень уваги держави до реалізації політики у сфері державно-приватного партнерства і недосконалість системи управління розвитком такого партнерства;
- відсутність у сфері державно-приватного партнерства дієвих заходів із створення умов для його розвитку, а також чіткого розмежування повноважень між органами державної влади та координації їх діяльності;

- наявність галузевих особливостей провадження господарської діяльності і складність умов довгострокового та взаємовигідного співробітництва між державою і приватними партнерами;
- низький рівень інституційної спроможності органів державної влади і приватного сектору до впровадження державно-приватного партнерства;
- низький рівень довіри громадян до органів державної влади та обізнаності з питань переваг реалізації інвестиційних проєктів на засадах державно-приватного партнерства, недостатній рівень поінформованості населення про переваги і ризики застосування механізмів такого партнерства, неналежне кадрове забезпечення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування фахівцями у сфері державно-приватного партнерства, недостатній обсяг фінансування реального сектору економіки;
- несприятливий інвестиційний клімат і складність умов провадження підприємницької діяльності під час реалізації проєктів державно-приватного партнерства;
- наявність проблем у відносинах між органами державної влади і приватним сектором під час проведення погоджувальних процедур, захисту прав власності інвесторів, розв'язання господарських спорів;
- складність механізму надання державної підтримки для реалізації довгострокових інвестиційних проєктів за участю приватних партнерів;
- відсутність ефективного механізму надання державної підтримки у сфері державно-приватного партнерства;
- неузгодженість нормативно-правової бази з питань державно-приватного партнерства;
- недосконалість механізму тарифного регулювання та економічна необґрунтованість тарифів.

Виникають труднощі з однозначним трактуванням, зокрема іноземними партнерами, відповідно до нормативного визначення об'єктів державно-приватного партнерства, за яким це:

- існуючі, зокрема відтворювані (шляхом реконструкції, реставрації, капітального ремонту та технічного переоснащення) об'єкти, що перебувають у державній або комунальній власності чи належать Автономній Республіці Крим, або майно господарських товариств, 100 відсотків акцій (часток) якого належить державі, територіальній громаді чи Автономній Республіці Крим;
- створювані або новозбудовані об'єкти відповідно до договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства.

У табл. 1 подано перелік сфер та форм здійснення державно-приватного партнерства. Відповідно до зафіксованої форми здійснення державно-приватного партнерства відбувається його фінансування. Отже, фінансування ДПП може здійснюватися за рахунок:

- фінансових ресурсів приватного партнера;
- фінансових ресурсів, запозичених в установленому порядку;
- коштів державного та місцевих бюджетів;
- інших джерел, не заборонених законодавством.

Таблиця 1

Форми та сфери здійснення державно-приватного партнерства

Державно-приватне партнерство застосовується в таких сферах	Форми здійснення державно-приватного партнерства
<ul style="list-style-type: none"> ▪ виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу; ▪ будівництво та/або експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури; ▪ машинобудування; ▪ збір, очищення та розподілення води; ▪ охорона здоров'я; ▪ туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт; ▪ забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем; ▪ управління відходами, крім збирання та перевезення; ▪ виробництво, розподілення та постачання електричної енергії; ▪ надання соціальних послуг, управління соціальною установою, закладом; ▪ виробництво та впровадження енергозберігаючих технологій, будівництво та капітальний ремонт житлових будинків, повністю чи частково зруйнованих внаслідок бойових дій на території проведення антитерористичної операції; ▪ встановлення модульних будинків та будівництво тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб; ▪ надання освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я; ▪ управління пам'ятками архітектури та культурної спадщини; ▪ донорство крові та/або компонентів крові, заготівля, переробка, тестування, зберігання, розподіл і реалізація донорської крові та/або компонентів крові; ▪ електронні комунікації. 	<p>концесійний договір;</p> <p>договір про спільну діяльність;</p> <p>інші договори.</p> <p>Договір, укладений у рамках державно-приватного партнерства, може містити елементи різних договорів (змішаний договір), умови яких визначаються відповідно до цивільного законодавства України.</p>

Джерело: складено на підставі ЗУ «ДПП» [4].

Окрема проблематика стосується особливостей статусу об'єктів, зокрема в частині визначення власності. Об'єкт державно-приватного партнерства може складатися з майна, що перебуває на балансі кількох державних, комунальних підприємств, установ, організацій, майна господарських товариств, 100 відсотків акцій (часток) яких належать державі, територіальній громаді чи Автономній Республіці Крим. За нормативним визначенням об'єктами державно-приватного партнерства можуть бути існуючі, зокрема відтворювані шляхом виконання будівельних робіт (реконструкція, реставрація, капітальний ремонт), технічного переоснащення, об'єкти фізичної культури і спорту, що перебувають у державній або комунальній власності, а також створювані, новозбудовані об'єкти фізичної культури і спорту та/або їх окремі частини. Об'єктами державно-приватного партнерства не можуть бути об'єкти, щодо яких прийнято рішення про приватизацію. Об'єкти державно-приватного партнерства не можуть бути приватизовані протягом усього строку здійснення державно-приватного партнерства.

Варто зазначити, що впродовж тривалого часу в Україні зберігається ситуація, коли на центральному та місцевому рівнях одразу декілька органів державної влади відповідають за підтримку проектів у межах ДПП. Про дублювання функцій Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами та Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України неодноразово згадувалося в юридичних колах.

На сьогодні Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами ліквідовано, а виконання його функцій передано Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Однак Закон не виключає, що інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть контролювати реалізацію проектів у межах ДПП, якщо державний партнер підпорядкований зазначеному органу влади.

У 2011–2012 рр. в Україні були створені такі спеціалізовані органи, відповідальні за реалізацію ДПП:

- Департамент інвестиційно-інноваційної політики та розвитку державно-приватного партнерства Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (наразі це Департамент інвестицій Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України);
- Державна організація «Агенція з питань підтримки державно-приватного партнерства»;
- Український центр сприяння розвитку публічно-приватного партнерства;
- структурні підрозділи обласних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування;
- громадські організації, які надають підтримку розвитку ДПП.

Висновки. Отже, сучасний стан здійснення ДПП викристалізовує завдання органів влади у частині реалізації пілотних проектів державно-приватного партнерства, що дозволять результативно вирішувати актуальні проблеми суспільного життя та наочно продемонструвати переваги застосування проектів у межах ДПП. В іншому випадку визначення Урядом пріоритетних сфер для розвитку ДПП, на нашу думку, так і залишиться декларативним. Незважаючи на достатньо ґрунтовну наукову, практичну та правову розробленість окресленої проблематики, існує потреба здійснення подальшого законодавчого врегулювання та інституційних змін для впровадження державно-приватного партнерства, зокрема щодо питань інституційності, нормативно-правового забезпечення, забезпечення гарантій партнерам тощо.

Список використаних джерел:

1. Karpa M., Akimov O., Akimova L., Karpa M. Problems of public-private partnership implementation in Ukraine: position of public administration science and international experience. *Public Administration and Law Review*. 2022. №1. pp. 4–12. <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2022-1-4>.
2. Gupta S.K., Karpa M.I., Derhaliuk M.O., Tymkova V.A., Kumar R. Effectiveness vs Efficiency for Organisational Development: A Study. *Journal of Talent Development and Excellence*. 2020. Vol. 12. №3. pp. 2478 – 2486.
3. Karpa M., Akimov O., Kitsak T. Problems of stabilization of the system of public administration under the conditions of decentralizational changes and martial law in Ukraine / *Public Administration and Law Review*. 2020. №3. pp. 24–31. <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2022-3-24>.
4. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 12.12.2023).
5. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (дата звернення: 12.12.2023).

6. Проекти державно-приватного партнерства. *Міністерство економіки України*. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini&isSpecial=true> (дата звернення: 12.12.2023).
7. Стан здійснення ДПП в Україні. *Міністерство економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini> (дата звернення: 12.12.2023).

References:

1. Karpa, M., Akimov, O., & Akimova, L. (2022). Problems of public-private partnership implementation in Ukraine: position of public administration science and international experience. *Public Administration and Law Review*, (1), 4–12. <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2022-1-4> [in English].
2. Gupta, S.K., Karpa, M.I., Derhaliuk, M.O., Tymkova, V.A., Kumar, R., & Karpa, M. (2020). Effectiveness vs Efficiency for Organisational Development: A Study. *Journal of Talent Development and Excellence*, 12, 3s, 2478–2486 [in English].
3. Karpa, M., Akimov, O., & Kitsak, T. (2022). Problems of stabilization of the system of public administration under the conditions of decentralizational changes and martial law in Ukraine. *Public Administration and Law Review*, 3, 24–31. <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2022-3-24> [in English].
4. Pro derzhavno-pryvatne partnerstvo: Zakon Ukrainy vid 01.07.2010 roku № 2404-VI [On public-private partnership: Law of Ukraine from July 1, 2010 № 2404-VI]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> [in Ukrainian].
5. Pro upravlinnia ob'ektamy derzhavnoi vlasnosti: Zakon Ukrainy vid 21.09.2006 № 185-V [On the management of state-owned objects: Law of Ukraine from September 21, 2006 № 185-V]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> [in Ukrainian].
6. Proekty derzhavno-pryvatnoho partnerstva. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy [Public-private partnership projects. Ministry of Economy of Ukraine]. *me.gov.ua*. Retrieved from <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini&isSpecial=true> [in Ukrainian].
7. Stan zdiisnennia DPP v Ukraini. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy [Status of implementation of PPP in Ukraine. Ministry of Economy of Ukraine]. *www.me.gov.ua*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini> [in Ukrainian].

Подано до редакції 11.01.24. р.
Прийнято до друку 23.02.24 р.

УДК 354.53:354.61(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-74-82>

Карпа Марта,

доктор наук з державного управління,
професор, професор кафедри публічного
управління та адміністрування
Університету Григорія Сковороди в
Переяславі

Karpa Marta,

Doctor of Science in Public Administration,
Professor, Professor of the Department of Public
Administration and Management at Hryhorii
Skovoroda University in Pereiaslav

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8141-4894>

✉ marta.karpa@ukr.net

Паснок Андрій,

аспірант кафедри публічного управління
та адміністрування Університету
Григорія Сковороди в Переяславі

Payenok Andriy,

Postgraduate Student of Department of Public
administration and management at Hryhorii
Skovoroda University in Pereiaslav

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0007-1560-8034>

✉ a.stoma.lviv@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВETERANІВ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВETERАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

FEATURES OF REFORMING MEDICAL AND SOCIAL CARE OF WAR VETERANS IN THE CONTEXT OF IMPROVEMENT OF STATE VETERANS POLICY OF UKRAINE

Анотація. Система соціального захисту, охорони здоров'я, психологічної реабілітації та соціалізації ветеранів війни наразі потребує вдосконалення. Пільги та гарантії ветеранам війни надаються більш ніж 18 центральними, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, що призводить до питань підзвітності, ефективної організації, дублювання повноважень тощо. Пільги та гарантії військовослужбовців регулюються 156 законодавчими актами, деякі з яких не мають процедури імплементації та не підлягають виконанню. Це спричиняє обмеження прав та соціального забезпечення ветеранів війни, а дублювання нормативно-правових актів радше вносить плутанину, ніж сприяє досягненню цілей. Реформа підтримки ветеранів війни передбачає використання комплексної стратегії підвищення соціальної захищеності ветеранів війни та впровадження нових методів і практик для вирішення їх ключових проблем.

Актуальним на сьогодні є дослідження теоретичних і практичних особливостей реформування медико-соціального забезпечення ветеранів війни в контексті вдосконалення саме державної ветеранської політики підтримки ветеранів, яка спрямована на захист прав ветеранів війни, покращення їх соціального забезпечення, охорони здоров'я, психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, вшанування їх пам'яті та сприяння їх суспільному іміджу. Вагомим принципом реформування медико-соціального забезпечення ветеранів війни стане людиноцентричний підхід. Державна політика медико-соціального забезпечення учасників бойових дій формується та реалізується на принципах соціальної справедливості під час встановлення обсягу пільг та гарантій, комплексності під час формування та реалізації заходів адаптації ветеранів війни до мирного життя, належного

фінансового забезпечення передбачених законом пільг та гарантій зазначеній категорії громадян, відкритості та рівного доступу до інформації про державні пільги та гарантії, механізми їх реалізації, доступу до реалізації права на отримання всіх пільг та гарантій, прозорості та підзвітності діяльності органів державної влади, їх посадових осіб у сфері медико-соціального забезпечення учасників бойових дій. Тому актуальним залишається дослідження теоретичних і практичних особливостей реформування медико-соціального забезпечення ветеранів війни в контексті вдосконалення державної ветеранської політики.

Ключові слова: державне управління, медико-соціальне забезпечення, учасник бойових дій, ветеран війни.

Abstract. *The system of social protection, healthcare, psychological rehabilitation, and socialization of war veterans needs to be improved. Benefits and guarantees for war veterans are provided by more than 18 central, local executive authorities and local governments, which leads to a lack of accountability. Benefits and guarantees for military personnel are regulated by 156 legislative acts, some of which do not have an implementation procedure and are not enforceable. This entails restricting the rights and social security of war veterans, and duplication of legal acts is more likely to confuse than to help achieve goals. Reform of support for war veterans involves the use of a comprehensive strategy to increase the social security of war veterans and the introduction of new methods and practices to solve their key problems. Relevant today is the study of the theoretical and practical features of reforming the medical and social security of war veterans in the context of improving the state veteran policy of supporting veterans, aimed at protecting the rights of war veterans, improving their social security, healthcare, psychological rehabilitation, social and professional adaptation, honoring their memory and promoting their public image. A person-centric approach will be a significant principle in reforming the medical and social care of war veterans. The state policy of medical and social support for combatants is formed and implemented on the principles of social justice when establishing the scope of benefits and guarantees, comprehensiveness in the formation and implementation of measures for the adaptation of war veterans to peaceful life, adequate financial support for the benefits and guarantees provided for by law for this category of citizens, openness and equal access to information about government benefits and guarantees, mechanisms for their implementation, access to the exercise of the right to receive all benefits and guarantees, transparency and accountability of the activities of government bodies, their officials in the field of medical and social support for combatants. Therefore, the study of the theoretical and practical features of reforming the medical and social security of war veterans in the context of improving state veterans' policy remains relevant.*

Keywords: *public administration, medical and social security, a participant in hostilities, a war veteran.*

Постановка проблеми. Державна політика медико-соціального забезпечення учасників ветеранів війни – це цілеспрямована, системна діяльність органів державної влади щодо забезпечення медико-соціального забезпечення шляхом надання їм пільг і гарантій соціального захисту відповідно до законодавства. Та на сьогодні існують неврегульовані питання у зазначеній сфері як у нормативному напрямку, так і щодо питання реалізації на національному, регіональному чи локальних рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні проблеми соціального забезпечення та механізмів його реалізації досліджують у своїх роботах Л. Баранник, Н. Болотіна, В. Вакуленко, О. Лаврухіна, В. Скуратівський та ін. Дослідженню нормативно-правових засад соціального забезпечення, у тому числі медичного, учасників бойових дій присвятили роботи такі вчені, як І. Дацюк, О. Кондратенко, М. Кравченко, А. Кириченко, Д. Чижов та ін.

Мета статті – дослідження теоретичних і практичних особливостей реформування медико-соціального забезпечення ветеранів війни в контексті вдосконалення державної ветеранської політики.

Виклад основного матеріалу. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 р. № 137-р нова ветеранська політика визначена серед основних напрямків Плану пріоритетних дій Уряду на 2024 р. [1]. У держбюджеті на 2024 р. Уряд передбачив істотне переосмислення підходів до ветеранської політики та збільшив фінансування цього напрямку на 7,5 млрд грн (що удвічі більше, ніж у 2023 р.) – до понад 14 млрд гривень (рис. 1).

Рис. 1. Бюджетна підтримка ветеранів у 2024 р.

Джерело: складено на підставі [2].

Це дозволить якісно і комплексно надавати всеохоплюючу підтримку громадянам, які захищали незалежність нашої держави. А саме суттєве збільшення бюджетних асигнувань для реалізації ветеранської політики, що включає комплексні підходи до реабілітації, медичного обслуговування, житлового забезпечення та інших форм підтримки ветеранів та їхніх сімей, сприятиме швидшому й ефективнішому вирішенню їх проблем і потреб.

Зокрема, за рахунок цих коштів запроваджено інститут помічника ветерана. Це проєкт для ветеранів та членів їх родин, які готові допомогти іншими ветеранам легко та гідно пройти шлях переходу від військової служби до цивільного життя, отримати послуги та пільги, які заслужено гарантовані їм державою. Субвенція на надання таких послуг 15-ма тисячами помічників визначена у сумі майже 4 млрд гривень.

Для надання реабілітаційних і психологічних послуг ветеранам та членам їх сімей у бюджеті передбачено 2,6 млрд гривень [2]. Одним із ключових завдань Кабінету міністрів цього року стане формування цілісної та комплексної нової ветеранської політики. Кабмін розпочинає затвердження низки стратегій, нормативних документів та запуску програм, в основі яких лежить новий підхід у сфері ветеранської політики.

Серед урядових завдань адаптація військовослужбовців до громадянського життя. Стратегію вже напрацьовано. Перехід від військової служби до цивільного

життя має бути максимально комфортним для захисників. А очікуваним результатом вже у 2024 р. має стати створення умов для посилення спроможності інтегруватися до цивільного життя військовослужбовців, які звільняються або звільнених з військової служби, зокрема з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України.

Наступне завдання – медичні послуги та психологічна підтримка. Починається реформа медико-соціальних експертних комісій та військово-лікарських комісій. Кабмін робить проходження цих комісій максимально комфортним для військовослужбовців. А для цього будуть скорочені всі терміни щодо розслідування обставин поранення, а кількість штатних та гарнізонних ВЛК буде суттєво збільшена. Крім того, пройде максимальна цифровізація всіх погоджень. Пілотні проєкти вже запусчено. Оновлені підходи цього року мають запрацювати у всій Україні. Інше актуальне завдання на сьогодні – це реформа підтримки ветеранів, яка спрямована на захист прав ветеранів війни, покращення їх соціального забезпечення, охорони здоров'я, психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, вшанування їх пам'яті та сприяння їх суспільному іміджу. Вперше в новітній історії України тисячам людей, які ніколи не стикалися з війною і навіть уявити собі не могли, що це таке, довелося взяти до рук зброю і відстояти незалежність і територіальну цілісність своєї країни.

На сьогодні в Україні статус ветерана мають близько 1,2 мільйона осіб, у тому числі майже 400 тисяч ветеранів АТО/ООС. Україна отримала нових борців за свій суверенітет на 23-му році незалежності. Це Герої Небесної Сотні та люди, які постраждали під час Революції Гідності, які віддали своє життя та здоров'я, захищаючи європейський шлях розвитку країни. Вони відстояли право України на краще майбутнє ще 6 років тому, і настав час державі захистити їхні права. Питаннями ветеранів війни наразі опікується новостворене Міністерство у справах ветеранів України. Це був великий виклик для країни, на території якої не було війни. Сьогодні українське суспільство ще вчиться поважати та шанувати захисників країни, а держава буде систему захисту та соціалізації ветеранів.

У програмі Кабінету Міністрів України, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 471 [3], визначено ключові пріоритети Мінветеранів, серед яких:

- реабілітація та повернення ветеранів до нормального життя;
- пам'ять і повага;
- ресоціалізація.

Ці пріоритети дозволять забезпечити:

- надання санаторно-курортного лікування, психологічної реабілітації, відновлення фізичного та психічного здоров'я понад 70 тисячам ветеранів війни;
- виплата компенсацій за житло понад 4,5 тисячам ветеранів війни;
- надання послуг із соціальної та професійної адаптації, створення можливостей для особистісного розвитку, працевлаштування та започаткування бізнесу для понад 20 тисяч ветеранів війни;
- розроблення комплексної програми героїзації ветеранів війни в суспільстві та формування їх позитивного суспільного іміджу;
- залучення ветеранів війни до шкільної та позашкільної патріотичної підготовки молоді, зокрема, через програму підвищення кваліфікації вчителів відповідних шкільних дисциплін;

- створення та відкриття Національного військового меморіального кладовища – Меморіалу славної пам'яті захисників України з використанням єдиної церемонії поховання ветеранів війни;
- створення та запуск Єдиного державного реєстру ветеранів війни та сервісу «Е-ветеран».

Реформа потребує сильної вертикальної системи управління соціальним забезпеченням ветеранів, щоб з часом змінити ставлення до них суспільства та унеможливити порушення прав ветеранів без вагомих причин. Для впровадження цієї системи вертикального управління необхідно зробити наступні кроки:

- визначення засад державної політики у сфері соціального забезпечення ветеранів війни;
- удосконалення стратегічного планування у сфері соціального забезпечення ветеранів війни;
- належна координація роботи державних органів та органів місцевого самоврядування, пов'язаної з організацією та наданням пільг і послуг ветеранам війни.

Тому злагоджена робота органів державної влади, особливо на рівні ЦОБВ, дозволить комплексно координувати свої дії та масштабувати реформування державної ветеранської політики, у тому числі щодо медичного та соціального забезпечення по вертикалі, залучаючи також громади, громадський сектор. У табл. 1 наведено перелік суб'єктів публічної влади, які здійснюють реформу підтримки ветеранів в Україні.

Таблиця 1

Перелік суб'єктів публічної влади, які здійснюють реформу підтримки ветеранів в Україні

Суб'єкти, які беруть участь у впровадженні реформи:
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Міністерство у справах ветеранів України; ▪ Міністерство соціальної політики України; ▪ Міністерство охорони здоров'я України; ▪ Міністерство оборони України; ▪ Міністерство внутрішніх справ України; ▪ Міністерство фінансів України; ▪ Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України; ▪ Міністерство юстиції України; ▪ Міністерство освіти і науки України; ▪ Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб; ▪ Міністерство культури та інформаційної політики; ▪ Міністерство молоді та спорту України; ▪ Міністерство розвитку громад та територій України; ▪ Національна служба здоров'я України; ▪ Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення; ▪ Державне агентство України з питань кіно; ▪ Державна служба зайнятості України.

Джерело: складено на підставі [4].

Прийняття ветеранів на державну службу після того, як вони повернуться до мирного життя, відіграє важливу роль у їхній реабілітації, тому робота націлена на те, щоб:

- налагодити співпрацю з Державною службою зайнятості України щодо покращення працевлаштування ветеранів війни у різних галузях;
- побудувати національну систему реабілітації ветеранів;
- переглянути та впорядкувати присвоєння статусу та пільг ветеранам шляхом автоматизації окремих процесів;
- розробити програму реінтеграції ветеранів після звільнення з місць позбавлення волі. Для розробки цієї програми створена фокус-група, до складу якої увійшли представники Мінветеранів та Мінсоцполітики;
- шукати нові можливості та заохочувати створення робочих місць для ветеранів війни (підписати угоду зі спільним представницьким органом українських асоціацій роботодавців).

31 жовтня 2023 р. народні депутати України – члени Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів взяли участь в презентації Концепції політики щодо ветеранів та їхніх сімей, напрацьованої громадськими організаціями та ветеранськими просторами Принцип, Veteran Hub, Юридична сотня, Простір Можливостей та Жіночий Ветеранський Рух. Представники громадянського суспільства заявили про нагальну необхідність оновити державну політику щодо ветеранів, ветеранок та їхніх близьких відповідно до їх актуальних потреб та виразили готовність долучитися до її втілення своєю експертизою. Громадські організації знаходяться в безпосередній близькості до ветерана, вони найкраще розуміють їх потреби та мають право виступити експертами та ініціаторами змін.

Головні тези із презентованої Концепції нової ветеранської політики:

- боєздатні Сили оборони та престижність служби є пріоритетом для держави, влада якої мислить про майбутнє стратегічно і глобально – в термінах гарантованої безпеки та економічного зростання. Ветерани є складовою обороноздатності: вони становлять основу оперативних резервів різних черг. Водночас ефективна політика щодо ветеранів та їхніх сімей прямо впливає на підвищення престижності військової професії;
- державний статус «ветеран війни» потребує оновлення: його необхідно закріпити за тими військовими, які виконали свій обов'язок та здобули бойовий досвід (незалежно від тривалості служби). Пропоноване визначення статусу: «Ветеран/ка – це особа, який/яка брав/брала безпосередню участь у бойових діях із захисту Батьківщини, а також на території інших держав, якщо це є частиною міжнародних зобов'язань України»;
- внесок та потреби сімей ветеранів повинні стати невіддільною складовою політики щодо ветеранів та їхніх сімей;
- підтримка держави має ґрунтуватися на індивідуальному досвіді ветеранів. Це означає, що замість уніфікованих для усіх пільг держава має надавати релевантні можливості відповідно до реальних потреб кожного ветерана;
- координація за втіленням ветеранської політики має покладатися на Віце-Прем'єр-Міністра та Міністерство у справах ветеранів. Пряме завдання цього органу – стежити, щоб інтереси його бенефіціарів були

відображені у політиках інших відомств та забезпечувалися в усіх сферах.

У Комітеті неодноразово зазначалося про необхідність змінити філософію ветеранської політики в Україні. Наголошувалося, що процес переходу від військового до цивільного життя є системним та складним і потребує злагодженої роботи Кабінету Міністрів України, зокрема, Мінсоцполітики, Мінекономіки, Мінфіну, Мінвету, Мінгромад, Мінмолоді та спорту, Міноборони, МОЗ, Міносвіти, Мінкульту.

Громадські організації Принцип, Veteran Hub, Юридична сотня, Простір Можливостей та Жіночий Ветеранський Рух пропрацювали Концепцію державної ветеранської політики, яку презентували на засіданні Комітету 2 листопада 2023 р. для прийняття народними депутатами України відповідних рішень [5].

Варто зазначити, що 19 вересня 2023 р. Європейський економічний і соціальний комітет (ЄЕСК) прийняв рішення залучити представників громадянського суспільства країн-кандидатів на членство в Європейський Союз до своєї роботи, що було позитивно сприйнято Європейською Комісією, Європейською Радою та Європейським Парламентом. Від України обрано 15 представників сектору профспілок, сектору роботодавців та громадянського сектору.

На сьогодні людиноцентричний підхід стане основним принципом нової державної ветеранської політики, над впровадженням якої працює Міністерство у справах ветеранів України. Після військової перемоги України кількість осіб, якими опікується Мінветеранів – учасників бойових дій, членів їхніх сімей, осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів родин полеглих Захисників і Захисниць – збільшиться в рази. Наразі Міністерство у співпраці з іншими відомствами створює умови, щоб українські Воїни після повернення з війни та військовослужбовці після завершення служби мали дієві інструменти для успішної інтеграції в суспільство, економіку, родину. Мінветеранів має намір створити загальнодержавну систему ветеранського менторства. Планується, що у кожній громаді буде спеціально навчений фахівець, який опікуватиметься певною кількістю ветеранів задля їхньої якісної інтеграції до мирного життя. Крім того, фахівці Мінветеранів плідно працюють над цифровізацією ветеранських послуг. Зокрема, активно діє інформаційний ресурс «е-Ветеран» – сучасний цифровий інструмент інформування та надання кваліфікованих послуг українським ветеранам і ветеранкам, членам їхніх сімей і родин загиблих Воїнів [6].

Україна після перемоги стане країною, в якій особливої уваги та турботи потребуватимуть *орієнтовно 4 мільйона наших співгромадян*, які здобули досвід бойових дій, а також є членами сімей ветеранів та сімей загиблих воїнів. Пілотний проект стартував 1 липня 2023 р. у Львівській, Вінницькій, Дніпропетровській і Миколаївській областях. 10 жовтня 2023 р. до цих регіонів доєдналися Закарпатська, Київська, Сумська, Полтавська, Харківська області та місто Київ.

За результатами пілотного проекту, узагальненого Мінветеранів [6], у 2024 р. заплановано масштабування інституту помічника ветерана на усю територію України. Помічник ветерана – фахівець в громаді, який здійснює індивідуальний супровід ветеранів та сприяє ветеранам у реалізації їх можливостей, прав, гарантій, пільг. Його головним завданням є всебічна допомога і сприяння Захисникам та Захисницям у повноцінній адаптації до мирного життя.

Висновки. Медико-соціального забезпечення учасників бойових дій в Україні націлене на:

- створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття;
- організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів;
- виконання цільових програм соціального і правового захисту учасників бойових дій;
- надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я.

Медичне забезпечення ветеранів під час дії особливого періоду, надзвичайного стану, інших кризових ситуацій має проводитися в обсягах, що максимально відповідають основним вимогам мирного часу. Потрібно розуміти, що наприклад учасники бойових дій є діючі та ті, котрі не беруть безпосередньої участі у бойових діях. За таких умов змінюється лише організація медичного забезпечення відповідно до статусу учасника бойових дій, характеру збройного конфлікту та конкретних умов оперативної і бойової обстановки. Можливості системи медичного забезпечення мають бути адекватними чисельності військ, їх завданням, напруженості бойових дій, сучасним видам озброєння, очікуваним величині та структурі санітарних втрат. Загальні принципи, вимоги і стандарти медичної допомоги єдині для мирного та воєнного часу.

Одним із ключових завдань Кабінету Міністрів цього року є формування цілісної та комплексної ветеранської політики. Уряд визначив основні завдання реформи підтримки ветеранів. Виявлено, що система соціального захисту, охорони здоров'я, психологічної реабілітації та соціалізації ветеранів війни наразі потребує вдосконалення. У статті узагальнено, що реформа підтримки ветеранів війни передбачає використання комплексної стратегії підвищення соціальної захищеності ветеранів війни, розробки та впровадження політики медико-соціального забезпечення ветеранів війни та впровадження нових методів і практик для вирішення їх ключових проблем. Реформа потребує сильної вертикальної системи управління соціальним забезпеченням ветеранів, щоб з часом змінити ставлення до них суспільства та унеможливити порушення прав ветеранів без вагомих причин.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік: *Розпорядження Кабінету Міністрів України; План* від 16.02.2024 р. № 137-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-2024-%D1%80#n14> (дата звернення: 28.12.2023).
2. Бюджетна підтримка ветеранів зростає більше ніж удвічі у 2024 році. Офіційний вебпортал Міністерства фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/biudzhetna_pidtrimka_veteraniv_zroste_na_53_u_2024_rotsi-4217 (дата звернення: 28.12.2023).
3. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 471. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.12.2023).
4. Реформа підтримки ветеранів. Офіційний вебпортал Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/reformi/bezpeka-ta-oborona/veteran-support-reform> (дата звернення: 28.12.2023).

5. Концепція державної ветеранської політики. ГО: *Принцип, Veteran Hub, Юридична сотня, Простір Можливостей, Жіночий Ветеранський Рух*. URL: <https://bit.ly/45Qa7MJ> (дата звернення: 28.12.2023).
6. Інформаційний ресурс «e-Ветеран». Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://eveteran.gov.ua/> (дата звернення: 28.12.2023).

References:

1. Pro zatverdzhennia planu priorityetnykh dii Uriadu na 2024 rik: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy; Plan vid 16.02.2024 № 137-г. [On the approval of the Government's priority action plan for 2024: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Plan № 137 from February 16, 2024]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-2024-%D1%80#n14> [in Ukrainian].
2. Biudzhetna pidtrymka veteraniv zroste bilshе nizh udvichi u 2024 rotsi. Ofitsiyni veb-portal Ministerstva finansiv Ukrainy [Budget support for veterans will more than double in 2024. Official web portal of the Ministry of Finance of Ukraine]. *www.mof.gov.ua*. Retrieved from https://www.mof.gov.ua/uk/news/biudzhetna_pidtrimka_veteraniv_zroste_na_53_u_2024_rotsi-4217 [in Ukrainian].
3. Pro zatverdzhennia Prohramy diialnosti Kabinetu Ministriv Ukrainy: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 chervnia 2020 roku № 471 [On approval of the Program of Activities of the Cabinet of Ministers of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 471 of June 12, 2020]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
4. Reforma pidtrymky veteraniv. Ofitsiyni veb-portal Kabinetu Ministriv Ukrainy [Reform of support for veterans. Official web portal of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. *www.kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/en/reformi/bezpeka-ta-oborona/veteran-support-reform> [in Ukrainian].
5. Kontsepsiia derzhavnoi veteranskoï polityky. HO: Pryntsyp, Veteran Hub, Yurydychna sotnia, Prostir Mozhlyvostei, Zhinochyi Veteranskyi Rukh [The concept of state veteran policy. NGOs: Principle, Veteran Hub, Legal Hundred, Space of Opportunities, Women's Veteran Movement]. Retrieved from <https://bit.ly/45Qa7MJ> [in Ukrainian].
6. Informatsiyni resurs «e-Veteran». Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy [«E-Veteran» information resource. Ministry of Veterans Affairs of Ukraine]. *eveteran.gov.ua*. Retrieved from <https://eveteran.gov.ua/> [in Ukrainian].

*Подано до редакції 4.01.24 р.
Прийнято до друку 30.01.24 р.*

УДК 354.83(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-83-93>

Керничний Євген,
аспірант Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Kernychnyi Yevhen,
postgraduate student of Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-5815-3948>✉ yevhen.kernychnyi.23@pnu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

FEATURES OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE DEVELOPMENT OF THE EXPORT POTENTIAL OF THE AGRARIAN SECTOR OF THE UKRAINIAN ECONOMY

Анотація. Наразі аграрний сектор є важливим складником економіки України, забезпечуючи зростання валового внутрішнього продукту та зниження рівня безробіття. Розвиток цієї галузі визначається не лише внутрішнім попитом, а й можливостями експорту сільськогосподарської продукції на зовнішні ринки. Проте, для максимізації експортного потенціалу необхідне активне впровадження політики експорту. Зростаючий попит на українські сільськогосподарські товари на зовнішніх ринках створює можливості для розвитку аграрного сектору економіки та збільшення його прибутковості. Цей процес ускладнюється через зміни у міжнародних торговельних угодах, введення тарифних бар'єрів та зміни технічних стандартів, блокування експортних шляхів, наслідки та ризики військових дій, що обмежує доступ українських товарів на зовнішні ринки.

У такому контексті важливо приділити увагу розробці політики експорту, адаптації до змін в міжнародному торговельному середовищі, забезпеченню високих стандартів якості та безпеки продукції. Також необхідно вдосконалювати механізми підтримки експортерів та створювати сприятливі умови для їх діяльності на зовнішніх ринках, забезпечити захист та ефективно страхування від військових ризиків. У цілому, ефективно державне управління є важливим чинником успішного впровадження експортної стратегії та забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору економіки України в глобальному економічному середовищі.

Результати дослідження вказують на необхідність формування ефективної стратегії розвитку аграрного експорту України, враховуючи різноманітні виклики, що стоять перед аграрним сектором економіки країни. Важливими аспектами є пристосування до змін кліматичних умов, розвиток експортної інфраструктури та підтримка виробників у вигляді державної фінансової підтримки, заходів щодо розширення ринків збуту, післявоєнне відновлення. Аналіз інструментів та напрямків розвитку, представлених у стратегії розвитку аграрного експорту, свідчить про необхідність комплексного підходу до управління аграрним сектором економіки.

Ключові слова: державне управління, механізми державного управління, розвиток експортного потенціалу, аграрний сектор економіки, стимулювання експорту, конкурентоспроможність, державне регулювання, державна аграрна політика.

Abstract. Currently, the agricultural sector is a vital component of Ukraine's economy, contributing to the growth of gross domestic product and the reduction of unemployment. The development of this sector is determined not only by domestic demand but also by the opportunities for exporting agricultural products to external markets. However, to maximize the export potential, active implementation of export

policy is necessary. The increasing demand for Ukrainian agricultural products in foreign markets creates opportunities for the development of the agricultural sector and increases its profitability. This process is complicated by changes in international trade agreements, the introduction of tariff barriers and changes in technical standards, blockades of export routes, and the consequences and risks of military actions, which limit access to external markets for Ukrainian goods.

In this context, it is important to focus on developing export policy, adapting to changes in the international trade environment, ensuring high standards of quality and safety of products. It is also necessary to improve mechanisms to support exporters and create favorable conditions for their activities in external markets, ensure protection and effective insurance against military risks. Overall, effective public administration is an important factor in the successful implementation of the export strategy and ensuring sustainable development of the agricultural sector of Ukraine's economy in the global economic environment.

The research results indicate the need to form an effective strategy for the development of Ukraine's agricultural exports, taking into account the various challenges facing the agricultural sector of the country's economy. Important aspects include adaptation to climate change, development of export infrastructure, and support for producers in the form of state financial support, measures to expand markets, and post-war recovery. The analysis of instruments and directions of development presented in the strategy for the development of agricultural exports indicates the need for a comprehensive approach to managing the agricultural sector of the economy.

Keywords: *public administration, mechanisms of public administration, development of export potential, agricultural sector of the economy, export stimulation, competitiveness, public regulation, state agricultural policy.*

Постановка проблеми. Впродовж останнього десятиліття спостерігається стійке збільшення частки продукції аграрного сектору економіки України у загальній структурі експорту країни. Так, за даними Державної служби статистики України у 2013 р. цей показник складав лише 27% загального обсягу експорту, а за результатами 2021 р. він зріс до 41%. Впродовж 2022–2023 рр. ця частка продовжувала зростати до 53% та 61%, відповідно (*розраховано автором на основі [1-4]*). Стрімке зростання частки експорту продукції аграрного сектору економіки передусім обумовлене зменшенням обсягів експорту товарів інших секторів економіки, які значно постраждали внаслідок знищення та пошкодження чи були захоплені під час військових дій [5], а також підтримкою закордонних партнерів, шляхом лібералізації торгівлі та відміною торговельних обмежень, що сприяло стабілізації української економіки, зокрема, за допомогою експортних ініціатив. Однак, наразі необхідно враховувати постійні зміни та наявні обмеження у ситуації з експортом продукції аграрного сектору економіки, та, як наслідок, активно вдосконалювати стратегію для вирішення нових викликів. У такому контексті забезпечення ефективного функціонування та постійного розвитку експортного потенціалу аграрного сектору економіки вимагає належного розуміння та впровадження спеціальних механізмів державного управління. Важливість перегляду функцій держави щодо аграрного сектору економіки зумовлено необхідністю відмови від застарілих та неефективних підходів та пошуком нових можливостей для розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці обґрунтовують необхідність оновлення тактики та стратегії державної аграрної політики, пропонуючи консолідацію законодавства та узгодження дій органів влади різних рівнів. Крім того, все частіше зустрічаються тези щодо підвищення наукової експертизи, впровадження партнерства між державою та приватним сектором та сприяння механізмам саморегулювання для ефективного управління ринковими

процесами. Зокрема, у своїх пропозиціях щодо оптимізації механізму управління аграрним сектором економіки України, Я. Гадзало, Ю. Лузан [6], Л. Свистун, Ю. Попова, К. Штепенко [7], В. Коваль, Н. Вдовенко, М. Зось-Кіор [8] подають власний алгоритм, який містить конкретні практичні рекомендації для органів управління та всіх зацікавлених сторін. Пропонований алгоритм враховує не лише поточні проблеми, а й потенціал для подальшого розвитку аграрного сектору економіки, ставлячи перед собою завдання максимально ефективно використовувати наявні ресурси та сприяти стійкому зростанню сільського господарства України.

Мета статті – висвітлити особливості механізмів державного управління розвитком експортного потенціалу аграрного сектору економіки України.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах глобалізації експорт визначає конкурентоспроможність національної економіки та її здатність до сталого розвитку. Враховуючи сучасний стан військової економіки України, вагомий вплив у цьому контексті відіграє аграрний сектор економіки. Відповідно, завдяки ефективному державному управлінню, шляхом впровадження відповідних реформ, розробки та впровадження актуальних стратегій розвитку, держава створює передумови для стабільності та ефективності виробництва сільськогосподарської продукції і підвищення рівня її конкурентоспроможності на зовнішньому ринку, що є необхідною складовою сталого розвитку аграрного сектору економіки та економіки України в цілому.

Погоджуємося з І. Сурай, що державне управління аграрним сектором економіки – це цілеспрямований, організуючий і регулюючий вплив держави на діяльність підприємств та організацій, що утворюють аграрний сектор економіки, через організацію суспільних відносин для забезпечення державної аграрної політики в інтересах громадян держави [9]. Водночас зауважимо, що сьогодні, в умовах інтеграції України у європейську спільноту, посилюється демократизація та менеджерізація державного управління і, як наслідок, перехід від адміністрування до регулювання, що зумовлює й посилює регулюючі впливи держави на усі сектори, зокрема, на аграрний сектор економіки України.

Поряд зі збільшенням можливостей в частині впровадження європейських практик управління, розширення доступу до міжнародного донорського фінансування, виходу на нові ринки тощо, посилюються і вимоги до забезпечення ефективності функціонування механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки, як способу дій суб'єкта регулювання, який ґрунтується на базових принципах і функціях, забезпечуючи за допомогою форм, методів і засобів ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення поставленої мети та розв'язання протиріч [10].

В залежності від ступеню впливу на об'єкт, особливостей сфери та діючих механізмів державного управління, державне регулювання аграрного сектору економіки має проявлятися, як через непрямі економічні важелі впливу за допомогою нормативно-правового забезпечення господарських процесів в аграрному секторі економіки [9; 10], так і через різноманітні прямі механізми та інструменти, які охоплюють фінансові стимули, регулювання цін, а також заходи підтримки, шляхом надання субсидій, кредитів під вигідні відсоткові ставки, грантів для модернізації та розвитку сільськогосподарських підприємств.

Таким чином, враховуючі наявні та потенційні виклики та обмеження, такі як зміна клімату, втрата земельних ресурсів, нестабільність цін на продукцію та інші фактори, що потребують комплексних та ефективних регулятивних заходів, держава активно втручається в розвиток аграрного сектору економіки, сприяючи

прогресивним тенденціям у трансформації аграрного господарства та адаптації сільськогосподарських підприємств до змін у зовнішньому середовищі.

Для вирішення зазначених проблем, варто застосовувати відповідні функції державного регулювання аграрного сектору економіки, які можна розділити за такими основними напрямками (табл. 1).

Таблиця 1
Функції державного регулювання аграрного сектору економіки України

Напрямки регулювання	Функції регулювання
Забезпечення розвитку конкурентного середовища та політика антимонопольного регулювання	Формування відповідного правового регулювання та антимонопольного законодавства
Забезпечення стійкого попиту та створення дієвої системи державних замовлень для фермерів і сільськогосподарських виробників	Управління системою замовлень для аграрних виробників
Реалізація розумного протекціонізму та встановлення розумних митних тарифів	Впровадження розумних митних тарифів
Формування сприятливого бізнес-середовища та впровадження концесійних ініціатив в агропромисловому секторі	Розробка концесійних проєктів для аграрного виробництва
Реалізація політики фінансової підтримки	Забезпечення доступу до ресурсів для аграрного бізнесу
Здійснення ефективного контролю та керівництва, застосування спеціалізованих засобів та методів	Використання спеціальних механізмів у рамках існуючої інституційної структури та застосування преференційних інструментів

Джерело: складено автором на основі [11].

Відповідно, одним із важливих завдань державного регулювання є створення умов для сталого розвитку аграрного сектору економіки, що включає не лише економічні аспекти, наприклад, забезпечення прибутку для сільськогосподарських виробників та ефективність сільськогосподарських підприємств, але й організаційні, правові та соціальні особливості.

Організаційне регулювання спрямоване на встановлення правил і стандартів для діяльності сільськогосподарських підприємств та забезпечення взаємодії між ними. Антимонопольна політика, яка обмежує концентрацію власності у аграрному секторі економіки, є одним з інструментів цього регулювання. Фінансові механізми, такі як кредитування та інвестиційна підтримка, відіграють важливу роль у забезпеченні стійкого розвитку аграрного сектору економіки. Крім того, регулювання зовнішньоекономічних зв'язків, включаючи експортні та імпорتنі механізми, також впливає на конкурентоспроможність сільськогосподарських товарів на міжнародних ринках. З іншого боку, податкова система та цінова політика щодо сільськогосподарської продукції також є важливими складовими державного регулювання. Вони впливають на фінансове становище сільськогосподарських підприємств та їхню конкурентоспроможність на ринках. Реалізація спеціальних програм, спрямованих на підтримку окремих напрямків аграрного сектору економіки або регіонів, також є важливим елементом державного регулювання. Такі програми можуть містити пільги, субсидії або інші види допомоги для сільськогосподарських виробників.

У сфері правового регулювання аграрного сектору економіки, його функціонування та розвитку, використовуються різноманітні нормативні акти. Визначені документи охоплюють загальні принципи, які регулюють діяльність не лише самих агропідприємств, а й інших учасників ринку, а також спеціалізовані правові акти, які враховують особливості та потреби аграрного сектору економіки,

його специфіку та вимоги. Варто зауважити, що визначальне місце серед цих актів належить Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», який регулює основні аспекти державного управління, спрямовані на підтримку аграрного сектору економіки, включаючи регуляторні, бюджетні, кредитні, цінні та інші сфери [12].

Внаслідок бойових дій було примусово переміщено значну кількість людей, що працювали в аграрному секторі економіки. Приблизно 150 тис. фермерів та працівників аграрного сектору економіки стали безпосередніми жертвами війни та були змушені залишити свої місця проживання, що призвело до серйозних викликів для їхньої економічної стабільності та може вплинути на подальші перспективи розвитку аграрного бізнесу в цих регіонах. Невизначеність щодо можливостей відновлення економічної активності у своїх регіонах залишає фермерів і працівників аграрного сектору економіки в ситуації, де вони змушені шукати нові способи заробітку чи навіть змінити сферу діяльності. Особливо складна ситуація склалася для дрібних виробників, які культивували сезонні культури, проте відігравали важливу роль у створенні робочих місць та забезпеченні доходів місцевого сільського населення [13].

Поточний стан експорту аграрного сектору економіки відображає складні економічні та політичні умови, а також величезні зусилля, які прикладаються як бізнесом, так і державою для його розвитку. Оптимальне використання переваг, пов'язаних з розширенням присутності України на світових ринках, стає надзвичайно важливим. Впровадження актуалізованої стратегії повоєнного розвитку аграрного експорту та оцінка його економічного та товарного потенціалу вимагає наукового підходу та аналітичного методу дослідження.

За розрахунками фахівців Інституту аграрної економіки у 2022 р. обсяги експорту продукції аграрного сектору економіки могли перевершити всі попередні рекорди незалежності України [14]. Однак через повномасштабне вторгнення російських військ на територію України, яке призвело до втрат у логістиці та виробництві, обсяг експорту продукції аграрного сектору економіки скоротився на 35% в порівнянні з 2021 р. Поряд з цим, згідно з даними Української асоціації аграрного експорту, позитивні тенденції спостерігалися у секторі продуктів з високою доданою вартістю, зокрема у виробництві молочних продуктів, яєць, борошна, макаронних виробів та кондитерської продукції [15], проте зернові та олійні культури та олія досі є найбільш актуальними напрямками експорту в аграрному секторі економіки. Також, значно змінилася географія експорту продукції аграрного сектору економіки з України. Так, поставки до країн – членів ЄС у 2022 р. збільшилися на 66% та склали 55,5% від усього українського аграрного експорту [16].

Структура та географія експорту сільськогосподарської продукції з України у 2023 р. наведені на рис. 1.

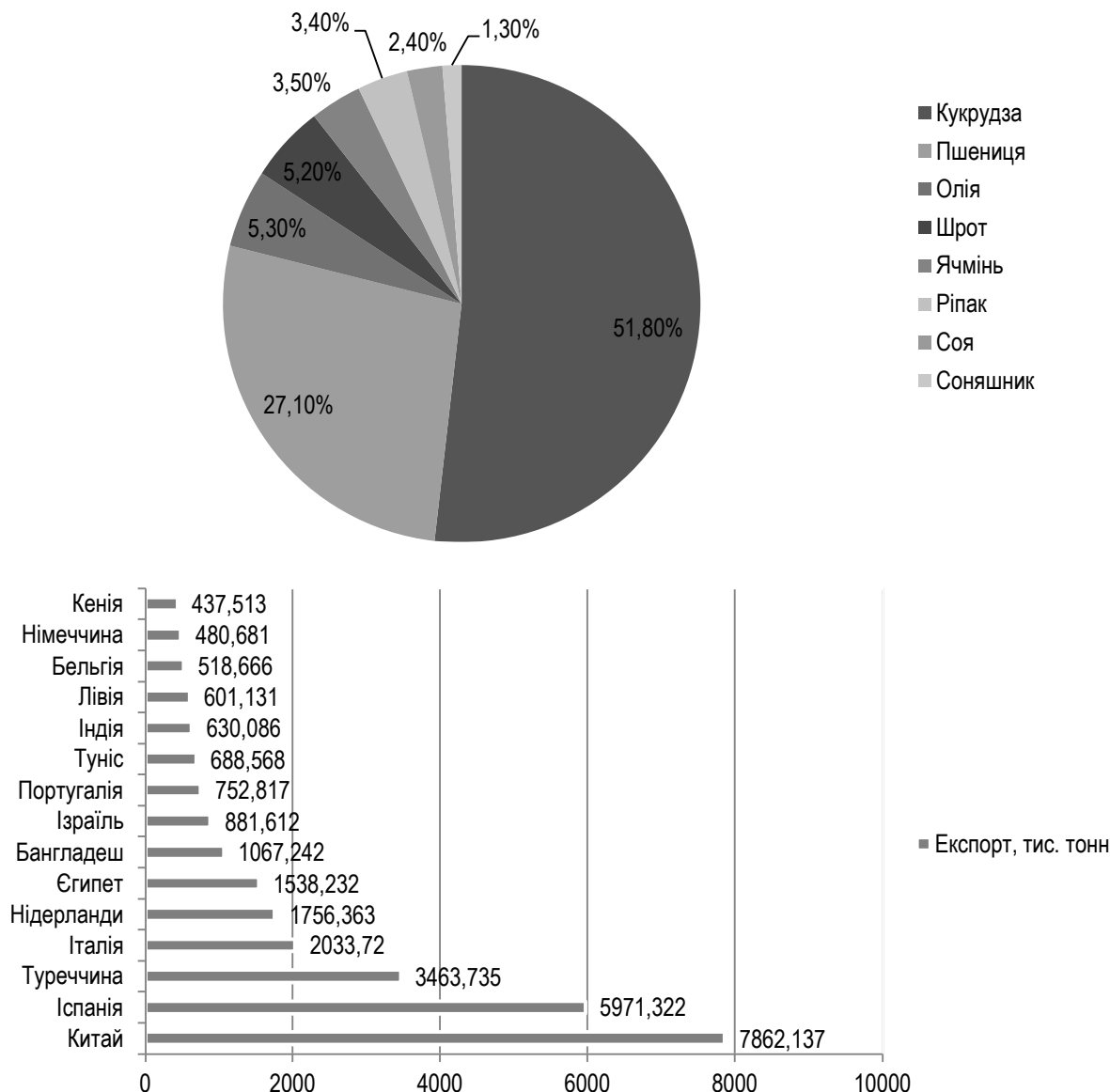

Рис. 1. Структура та географія експорту сільськогосподарської продукції з України у 2023 р.

Джерело: складено автором на основі [16].

Активна участь в глобалізаційних процесах, невпинне зближення з європейськими партнерами та внутрішня нестабільність відображаються в постійних змінах у сфері аграрного сектору економіки України. Наслідком цього є посилення вимог до конкурентоспроможності аграрних виробників та потреба в ефективному державному регулюванні, спрямованому на забезпечення гармонії між державою і бізнесом. У такому контексті інструменти регулювання зовнішньої торгівлі, такі як експортне відшкодування, тарифні та нетарифні бар'єри, митні обмеження, квотування та система ліцензування, відіграють важливу роль у захисті аграрного сектору економіки від зовнішньої конкуренції.

Крім того, державна аграрна політика та національне законодавство України відіграють ключову роль у регулюванні аграрного сектору економіки та виробництві продуктів харчування. Перш за все, це обумовлено вагомою роллю аграрного сектору економіки у національній економіці, який забезпечує суттєву

частку експортних доходів та має вирішальне значення у забезпеченні продовольчої безпеки на міжнародному рівні. Крім того, спільна аграрна політика історично відіграла ключову роль у формуванні єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу і залишається одним із важливих аспектів стабільності європейського ринку. Успіх євроінтеграції України та перспектива отримання членства в ЄС в значній мірі залежать від швидкості та якості гармонізації аграрних політик України та ЄС та відповідності національного законодавства вимогам та принципам, що регулюються цими політиками [17].

У сучасній Стратегії аграрного експорту висвітлені основні виклики, що стоять перед агропромисловим сектором України у зростанні обсягів експорту. Серед викликів варто виокремити адаптацію до змін клімату, стимулювання виробництва при обмеженому внутрішньому попиті, забезпечення продукції безпекою, розвиток державного контролю. Важливо також трансформувати структуру експорту, поліпшити умови доступу до зовнішнього ринку та розширити асортимент експортованих товарів. Крім того, Стратегія потребує врахування виробничих, логістичних та регуляторних аспектів [18]. Окремі напрями розвитку експортної стратегії аграрного сектору України у контексті повоєнного конфлікту, визначені у цій Стратегії, представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Напрями розвитку експортної стратегії аграрного сектору економіки України в рамках повоєнного відновлення економіки

Напрямки	Шляхи реалізації заходів
Розширення товарного асортименту експорту та підвищення його конкурентоспроможності	
Реалізація інструментів для оцінки експортного потенціалу	Розробка комплексної методики оцінки за основними категоріями продукції, здійснення системного моніторингу ринку сільськогосподарської продукції, проведення комплексних процедур кількісного та якісного обліку з урахуванням міжнародного досвіду, а також організацію регулярних консультацій з професійними асоціаціями галузі.
Впровадження заходів щодо державної підтримки вітчизняного експорту	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Удосконалення програми компенсації вартості техніки та устаткування для агропромислового комплексу шляхом включення обладнання для харчової та переробної промисловості сприятиме розвитку виробництва та підвищенню якості продукції; ▪ Підтримка часткової компенсації відсоткової ставки за національною валютою впродовж модернізації виробництва продуктів харчування та переробної промисловості, що спрямована на активізацію інвестицій та стимулювання інноваційного розвитку; ▪ Створення механізму фінансової підтримки виробників сільськогосподарської продукції у формуванні кооперативів для експортних операцій сприятиме розширенню географії зовнішніх ринків збуту та сприятиме їхній успішній реалізації; ▪ Розробка механізму державної фінансової підтримки для суб'єктів господарювання, що спрямована на стимулювання їхнього виробництва та активно підтримує їхні попередньо нехарактерні для внутрішнього ринку експортні зусилля; ▪ Аналіз і переоцінка постанови Кабінету Міністрів України, яка стосується визначення ступеня локалізації під час виробництва агротехніки та обладнання, має на меті не лише підтримку виробників у процесі модернізації, але й сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності та оптимізації продуктивності.
Розширення ринків збуту, підтримка та розвиток наявних ринків	
Використання методів для аналізу привабливості зовнішнього ринку	Систематичний моніторинг міжнародного ринку продовольства з урахуванням різних країн, товарів та послуг для ідентифікації нових, потенційно привабливих сегментів та напрямків.

Джерело: складено автором на основі [19].

Таким чином, формування ефективної стратегії розвитку аграрного експорту потребує комплексного підходу та активної ролі держави. Важливими

напрямами державного управління щодо розвитку експортного потенціалу аграрного сектору економіки України є удосконалення законодавства, створення належної експортної інфраструктури та залучення міжнародних донорів для підтримки вітчизняної економіки. Крім того, необхідно підтримувати взаємозв'язок процесів зовнішньоекономічної діяльності та постійно вдосконалювати систему управління аграрним сектором. Наразі виключно комплексний підхід дозволяє забезпечити стійкий розвиток аграрного експорту України та збільшення його присутності на міжнародних ринках.

У такому контексті, коли аграрний сектор економіки стоїть перед низкою викликів, варто виокремити потребу в ефективному та комплексному підході до механізмів державного управління розвитком експортного потенціалу аграрного сектору економіки України. Одним із таких викликів є забезпечення стабільного доходу для сільськогосподарських виробників, особливо в умовах змінних цін на ринках та наявних та потенційних ризиків військового характеру.

Висновки. З урахуванням складних економічних та політичних умов, а також потужних зусиль, спрямованих як бізнесом, так і державою, на розвиток аграрного експорту України, стає очевидним необхідність застосування ефективних механізмів у процесі здійснення державного управління розвитком експортного потенціалу аграрного сектору економіки.

Оптимальне використання переваг, пов'язаних з розширенням присутності на світових ринках, вимагає систематичного та комплексного підходу. Основні пріоритети державного регулювання включають забезпечення прибутку для сільськогосподарських виробників та збереження стійкої ефективності сільськогосподарських підприємств.

Створення ефективної стратегії розвитку аграрного експорту передбачає вдосконалення законодавства, розвиток експортної інфраструктури та активне залучення міжнародних донорів. Важливими напрямками державного управління є також постійне підтримання взаємозв'язку зовнішньоекономічної діяльності та постійне вдосконалення системи управління аграрним сектором економіки.

У такому контексті необхідно забезпечувати комплексний підхід до управління аграрним сектором економіки для стабільного розвитку експортного потенціалу та зміцнення позицій України на міжнародних ринках.

Список використаних джерел:

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2013 рік. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1213_u.htm (дата звернення: 07.01.2024).
2. Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2021 році. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1221_ue.xls (дата звернення: 07.01.2024).
3. Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2022 році. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/tsztt/tsztt1222_ue.xls (дата звернення: 07.01.2024).
4. Товарна структура зовнішньої торгівлі в 2023 році. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/tsztt/tsztt1223_ue.xls (дата звернення: 07.01.2024).
5. Сурай І.Г., Керничний Є.В. Вплив чинника війни на експортний потенціал аграрного сектору економіки України. *Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні*: Зб. тез XII Всеукр. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 07 грудня 2023 р. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 120–122.

6. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. Удосконалення державного управління розвитком аграрного сектору економіки та сільських територій України. *Економіка АПК*. 2020. № 11. С. 6–18. URL: <https://eapk.com.ua/en/journals/vipusk-11-2020/udoskonalennya-derzhavnogo-upravlinnya-rozvitkom-agrarnogo-sektoru-ekonomiki-ta-silskikh-teritoriy-ukrayini> (дата звернення: 07.01.2024).
7. Свистун Л.А., Попова Ю.М., Штепенко К.П. Державне регулювання аграрного сектору економіки в контексті забезпечення завдань сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2020/95.pdf (дата звернення: 07.01.2024).
8. Коваль В., Вдовенко Н., Зось-Кіор М. Регулювання сільського розвитку для експорту органічної аграрної продукції в нових умовах розвитку міжнародної торгівлі та децентралізації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2023. № 38. С. 331–337. URL: <https://nzlubl.org.ua/index.php/journal/article/view/934> (дата звернення: 07.01.2024).
9. Сурай І.Г. Державне управління аграрним сектором економіки України: функціонально-структурний аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ: Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України, 2005. 18 с.
10. Латинін М.А., Харченко Т.О. Теоретичні підходи до формування механізмів державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору економіки України. *Теорія і практика державного управління*. 2020. № 4(71). С. 73–80. URL: <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/view/20701> (дата звернення: 07.01.2024).
11. Грей В.Ю. Напрями та методи системи державного регулювання аграрного сектору економіки. *Державне будівництво*. 2023. № 1(33). С. 84–90. URL: <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/22953> (дата звернення: 07.01.2024).
12. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV, в редакції за 31 грудня 2023 р. Офіційний вебпортал парламенту України «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 07.01.2024).
13. Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023 рік. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahrarynyy-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik> (дата звернення: 17.01.2024).
14. Пугачов М. 2022 року Україна суттєво посилила європейський вектор аграрного експорту. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки». 2023. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3516-2022-roku-ukrayina-suttyevo-posylyla-yevropeyskyy-vektor-ahrarynoho-eksportu-mykola-puhachov.html> (дата звернення: 17.01.2024).
15. Агропродовольчий експорт України в січні-червні 2023 року. Українська Асоціація Аграрного Експорту. 2023. URL: <https://uaexport.org/2023/07/26/agroprodovolchij-eksport-ukrayini-v-sichni-chervni-2023-roku/> (дата звернення: 17.01.2024).
16. Обсяги експорту агропродукції зерновим коридором. Українська зернова асоціація. 2024. URL: <https://uga.ua/statistika-zernovogo-koridoru/> (дата звернення: 17.01.2024).
17. Старікова Л. Спільна аграрна політика ЄС і завдання України в контексті євроінтеграції. *Аграрний союз України: Аналітичний центр*. 2022. URL: http://www.aau.org.ua/media/publications/1894/files/CAP_2023_02_10_12_36_02_818740.pdf (дата звернення: 07.01.2024).
18. Гуменюк Я.М. Аграрний експорт України: аналіз та стратегічне планування. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2712> (дата звернення: 07.01.2024).
19. Про схвалення Стратегії розвитку експорту сільськогосподарської продукції, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 588-р, в редакції за 12 травня 2023 р. Офіційний вебпортал парламенту України «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.01.2024).

References:

1. Tovarna struktura zovnishnoi torhivli za 2013 rik [Commodity structure of foreign trade for the year 2013]. *State Statistics Service of Ukraine / Official website*. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1213_u.htm [in Ukrainian].
2. Tovarna struktura zovnishnoi torhivli u 2021 rotsi [Commodity structure of foreign trade in 2021]. *State Statistics Service of Ukraine / Official website*. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1221_ue.xls [in Ukrainian].
3. Tovarna struktura zovnishnoi torhivli u 2022 rotsi [Commodity structure of foreign trade in 2022]. *State Statistics Service of Ukraine / Official website*. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/tsztt/tsztt1222_ue.xls [in Ukrainian].
4. Tovarna struktura zovnishnoi torhivli v 2023 rotsi [Commodity structure of foreign trade in 2023]. *State Statistics Service of Ukraine / Official website*. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/tsztt/tsztt1223_ue.xls [in Ukrainian].
5. Surai, I.H., & Kernychnyi, Ye.V. (2023). Vplyv chynnyka viiny na eksportnyi potentsial aharnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [The impact of the war factor on the export potential of the agricultural sector of the Ukrainian economy]. Proceedings from SRMS'23: *Stanovlennia ta rozvytok mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini – Formation and development of local self-government in Ukraine*: Zb. tez XII Vseukr. Nauk.-prakt. Konf., m. Khmelnytskyi, 07 hrudnia 2023 r. (pp. 120–122). Khmelnytskyi: Khmelnytskyi universytet upravlinnia ta prava imeni Leonida Yuzkova [in Ukrainian].
6. Hadzalo, Ya.M., & Luzan, Yu.Ia. (2020). Udoshkonalennia derzhavnogo upravlinnia rozvytkom aharnoho sektoru ekonomiky ta silskykh terytorii Ukrainy [Improvement of state management for development of the agricultural sector of the economy and rural territories of Ukraine]. *Ekonomika APK – APK economy*, 6, 6–18. Retrieved from <https://eapk.com.ua/en/journals/vipusk-11-2020/udoshkonalennia-derzhavnogo-upravlinnia-rozvytkom-aharnoho-sektoru-ekonomiky-ta-silskykh-teritoriy-ukrayini> [in Ukrainian].
7. Svystun, L.A., Popova, Yu.M., & Shtepenko, K.P. (2020). Derzhavne rehuliuвання aharnoho sektoru ekonomiky v konteksti zabezpechennia zavdan staloho rozvytku [State regulation of the agricultural sector in the context of ensuring sustainable development]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 11. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/95.pdf [in Ukrainian].
8. Koval, V., Vdovenko, N., & Zos-Kior, M. (2023). Rehuliuвання silskoho rozvytku dlia eksportu orhanichnoi aharnoi produktsii v novykh umovakh rozvytku mizhnarodnoi torhivli ta detsentralizatsii [Regulation of rural development for the export of organic agricultural products in the new conditions of development of international trade and decentralization]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava – Scientific notes of Lviv University of Business and Law*, 38, 331–337. Retrieved from <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/934> [in Ukrainian].
9. Surai, I.H. (2005). Derzhavne upravlinnia aharnym sektorom ekonomiky Ukrainy: funktsionalno-strukturnyi aspekt [Public administration of the agricultural sector of the economy of Ukraine: functional-structural aspect]. *Candidate's thesis*. Kyiv: Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy [in Ukrainian].
10. Latynin, M.A., & Kharchenko, T.O. (2020). Teoretychni pidkhody do formuvannia mekhanizmiv derzhavnogo rehuliuвання staloho rozvytku aharnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Theoretical approaches to form of the mechanisms of the state regulation of the sustainable development of the agrarian sector of Ukrainian economy]. *Teoriia i praktyka derzhavnogo upravlinnia – Theory and practice of public administration*, 4(71), 73–80. Retrieved from <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/view/20701> [in Ukrainian].
11. Hrei, V.Yu. (2023). Napriamy ta metody systemy derzhavnogo rehuliuвання aharnoho sektoru ekonomiky [Directions and methods of the system of state regulation of the agricultural sector of the economy]. *Derzhavne budivnytstvo – State building*, 1(33), 84–90. Retrieved from <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/22953> [in Ukrainian].

12. Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 24.06.2004 № 1877- IV, v redaktsii za 31 hrudnia 2023 r. [On state support for agriculture in Ukraine: Law of Ukraine dated June 24, 2004, № 1877-IV, as amended on December 31, 2023]. *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy – Official web portal of the Parliament of Ukraine «Legislation of Ukraine» / Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> [in Ukrainian].
13. Ahrarnyi sektor ekonomiky: pidsumky 2022 ta prohnoz na 2023 rik [Agricultural sector of the economy: results for 2022 and forecast for 2023]. (2023). *niss.gov.ua*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahraryny-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik> [in Ukrainian].
14. Puhachov, M. (2023). 2022 roku Ukraina suttievo posylyla yevropeyskyi vektor ahrarnoho eksportu [In 2022, Ukraine significantly strengthened its European vector of agricultural exports]. *Natsionalnyi naukovyi tsentr «Instytut ahrarnoi ekonomiky» – National Research Center «Institute of Agrarian Economics»*. Retrieved from <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3516-2022-roku-ukrayina-suttyevo-posylyla-yevropeyskyi-vektor-ahraryny-eksportu-mykola-puhachov.html> [in Ukrainian].
15. Ahroprodovolchyi eksport Ukrainy v sichni-chervni 2023 roku [Agricultural and food exports of Ukraine in January-June 2023]. (2023). *Ukrainska Asotsiatsiia Ahrarnoho Eksportu – Ukrainian Agrarian Export Association*. Retrieved from <https://uaexport.org/2023/07/26/agroprodovolchij-eksport-ukrayini-v-sichni-chervni-2023-roku/> [in Ukrainian].
16. Obsiahy eksportu ahroproduksii zernovym korydorom, t. [Volumes of grain corridor agricultural exports, tons.]. (2024). *Ukrainska zernova asotsiatsiia – Ukrainian Grain Association*. Retrieved from <https://uga.ua/statistika-zernovogo-koridoru/> [in Ukrainian].
17. Starikova, L. (2022). Spilna ahrarna polityka YeS i zavdannia Ukrainy v konteksti yevrointehratsii [Common Agricultural Policy of the EU and Ukraine's tasks in the context of European integration]. *Ahrarnyi soiuz Ukrainy: Analitychnyi tsentr – Agrarian Union of Ukraine*. Retrieved from http://www.aau.org.ua/media/publications/1894/files/CAP_2023_02_10_12_36_02_818740.pdf [in Ukrainian].
18. Humeniuk, Ya.M. (2023). Ahrarnyi eksport Ukrainy: analiz ta stratehichne planuvannia [Agricultural exports of Ukraine: analysis and strategic planning]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 53. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2712> [in Ukrainian].
19. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku eksportu silskohospodarskoi produktsii, kharchovoi ta pererobnoi promyslovosti Ukrainy na period do 2026 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.07.2019 № 588-r, v redaktsii za 12 travnia 2023 r. [On approval of the Strategy for the development of exports of agricultural products, food and processing industry of Ukraine for the period until 2026: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 10.07.2019 №588-p, as amended on May 12, 2023]. *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy – Official web portal of the Parliament of Ukraine «Legislation of Ukraine» / Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

Подано до редакції 02.02.24 р.
Прийнято до друку 06.03.24 р.

УДК 354.73:629.78(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-94-105>

Кошова Світлана,
кандидат з державного управління,
доцент, директор навчально-методичного центру Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика

Koshova Svitlana,
Candidate of State Administration, Associate Professor, Director of the Educational and Methodological Center at P.L. Shupyk National University of Health Care of Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7637-4311>✉ svet.lana.koshova@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕЦІЇ СТВОРЕННЯ РАКЕТНО-КОСМІЧНОЇ ТЕХНІКИ: АСПЕКТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

INNOVATIVE TENDENCIES IN THE CREATION OF ROCKET AND SPACE TECHNOLOGY: THE ASPECT OF PUBLIC MANAGEMENT

Анотація. За останні шість десятиліть космічна галузь значно зростає та еволюціонує. Експлуатація космосу під егідою декількох космічних держав перетворилась на вид діяльності у понад 60 країнах по всьому світу. Для її фінансування окрім державного капіталу активно почав залучатись і приватний у вигляді інвестиційних ресурсів, що дозволило збільшити темпи її розвитку в декілька разів. Останнім роками інтерес до дослідження космосу та переваг, які можна отримати в його результаті значно зріс. Це стало можливим за рахунок значного спрощення подорожей за межі Землі під впливом інноваційних тенденцій. Відтак, у науковому дослідженні визначено поточні тенденції у світовій космічній галузі. Встановлено роль космічної сфери у загальному розвитку країни та формуванні її конкурентних переваг.

Окреслено ключові напрямки спрямування космічних подорожей у наш час і роль багаторазових систем запуску для орбітальних транспортних засобів у їх актуалізації. Охарактеризовано багаторазову систему запуск SN20, розроблену компанією SpaceX, як основу для створення можливостей подорожей на Марс. Визначено її технічні характеристики та послідовність проходження нею процедури її ліцензування на перший запуск. Досліджено динаміку зміни вартості ракетних запусків під впливом інновацій.

Встановлено причини відновлення подорожей на Місяць та проведено паралель між впливом таких подорожей на подальшу колонізацію Марсу. Визначено поточні тенденції у сфері супутникових запусків, проаналізовано кількість спроб орбітальних запусків у розрізі країн світу, а також визначено прогноз зміни кількості супутників до 2030 р. Досліджено проблему боротьби із космічним сміттям, яке залишилось із минулих місій і залишатиметься від майбутніх. Визначено напрямки використання космічних технологій для боротьби із глобальним потеплінням. Проаналізовано шляхи використання 3D-друку для потреб майбутніх космічних місій. Досліджено структуру спрямування венчурного капіталу в космічні технології у розрізі країн світу, а також у розрізі стадій реалізації космічних проєктів у вартісному та кількісному вимірі.

Ключові слова: інновації, орбітальні ракети, венчурний капітал, ракети багаторазового використання, супутники.

Abstract. The space industry has grown and evolved significantly over the past six decades. Exploitation of space under the auspices of several space states has become an activity in more than 60 countries around the world. For its financing, in addition to state capital, the private sector began to be

actively involved in the form of investment resources, which made it possible to increase the pace of its development several times. In recent years, interest in space exploration and the benefits that can be derived from it has grown significantly. This became possible due to the significant simplification of travel beyond the borders of the Earth under the influence of innovative trends. Therefore, the current trends in the global space industry are defined in the scientific study. The role of the space sphere in the general development of the country and the formation of its competitive advantages has been established.

The key directions of the direction of space travel in our time are outlined, and the role of reusable launch systems for orbital vehicles in their actualization. Described the SN20 reusable launch system developed by SpaceX as a basis for creating opportunities for travel to Mars. Its technical characteristics and the sequence of its first launch licensing procedure are defined. The dynamics of changes in the cost of rocket launches under the influence of innovations were studied.

The reasons for the resumption of trips to the Moon are established and a parallel is drawn between the impact of such trips on the further colonization of Mars. The current trends in the field of satellite launches have been determined, the number of orbital launch attempts by countries of the world has been analyzed, and the forecast for changes in the number of satellites until 2030 has been determined. The problem of combating space debris, which remained from past missions and will remain from future missions, was studied. Directions for using space technologies to fight global warming are defined. Ways of using 3D printing for the needs of future space missions are analyzed. The structure of the direction of venture capital in space technologies was studied in terms of the countries of the world, as well as in terms of the stages of the implementation of space projects in terms of value and quantity.

Keywords: innovation, orbital rockets, venture capital, reusable rockets, satellites

Постановка проблеми. Космічний сектор на даний момент переживає серйозні зміни. З моменту як п'ятдесят років тому Сполучені Штати Америки (США) і Радянський Союз впроваджували єдині масштабні національні космічні програми, і на ринку було присутня лише невелика кількість комерційних структур, космічний сектор виріс, диверсифікувався і почав інтегрувати у свою діяльність технології та інновації з інших секторів. Приватне фінансування космічних підприємств різко зросло за останнє десятиліття. Найбільш яскравими представниками приватних космічних підприємств є SpaceX і Blue Origin, а також менш знайомі, але однаково інноваційні, Planet Labs, Mapbox, Spire тощо. У результаті цих подій, основні елементи космічного сектору починають змінюватися: від керування урядом і декількома великими підприємствами сектор починає бути більш сегментованим, а отже – більш відкритим для учасників та глобально інтегрованим. Ці зміни надихають багато людей, породжуючи сподівання на те, що включення сонячної системи в економічну сферу нарешті може бути здійснено. Але, в той же час, ці зміни є важкими для «старої гвардії», яка створила та виховала першу урядову хвилю космічного підприємства. Пояснення описаних тенденцій було проведено з боку Інституту науково-технічної політики США на запит Національного управління з аеронавтики та дослідження космічного простору (НАСА) і Офісу директорів національної розвідки. У роз'ясненні зазначається, що космічне підприємство не є відособленим, а отже більшість подій, які його стосуються, зумовлюються зовнішніми факторами [1].

У перші роки розвитку космічної ери технології розроблялись в космічному секторі та адаптувались під його потреби, а в подальшому поширювались на інші сектори. Основними прикладами цього процесу є фотоелектричні технології та технології термоелектронного перетворення. Проте, останніми роками відбувається зворотній процес переходу технологій, в основному інноваційних, у космічний сектор із інших секторів, і досить часто це відбувається у формі

готових комерційних продуктів. Зменшення витрат і суттєве вдосконалення таких технологій як обчислювальна потужність, зберігання даних, камерне спостереження, сонячні батареї та мікродвигуни, вплинуло на різноманітні сфери, пов'язані з космосом, включно із спостереженням за Землею, телекомунікацією, космічною наукою та технікою, а також розвідкою.

Оскільки технологічний прогрес поза межами космічного сектору поширюється безпосереднього і на нього, з'являються інноваційні бізнес-моделі управління діяльністю космічних підприємств, створюються нові та дешевші програми використання космосу, що робить інвестиції у космічний сектор більш вигідними та прибутковими. У таких умовах, надзвичайно важливо відстежувати нові тенденції, які розгортаються у космічному секторі для оперативного їх використання, що, в свою чергу, формує актуальність наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий вклад у розкриття тематики дослідження, у зв'язку із високою актуальністю, здійснили багато зарубіжних та вітчизняних вчених. Зокрема, протягом останніх років значна увагу інноваційних тенденціям у створення ракетно-космічної техніки, була приділена з боку Bhavya L., Marc M., Nixon B., Roy S., Di Pippo S., Marr B., Lu M., Jamshed P., Bharkar P. та ін. Серед вітчизняних вчених найбільший науковий вклад був здійснений Шемшученко Ю., Семенякою В., Маліцьким Б., Маліцьким Е., Жилінською О., Соловйовим В., Болтенком О., Кошовою С., Радченко Ю., Анисенко О., Бабіною Д. тощо. Проте, не применшуючи вклад зазначених авторів, вважаємо, що динамічність процесів у космічному секторі формують вимоги для безперервного аналізу та узагальнення тенденцій, які в ньому відбуваються.

Постановка завдання. З урахуванням вищенаведеного, метою наукового дослідження є визначення впливу інноваційних технологій на розвиток космічної галузі загалом та розробки ракетно-космічної техніки зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах космічна діяльність та її науково-виробнича база вже перетворились на природно функціонуючу галузь світової економіки, що керується універсальними закономірностями та загальними тенденціями розвитку.

Світовий економічний сектор є потужним сегментом глобального ринку, який стрімко розвивається. У той же час, однією із основних рушійних сил економічного прогресу є інноваційні технології, зокрема у сфері інформаційно-комунікаційного програмного забезпечення, цифрових систем та зв'язку. Ці розробки є результатом діяльності різних сфер космічної індустрії і в подальшому впливають на всі інші галузі життєдіяльності. Статистичні дослідження у більшості країн, які активно розвивають космічну галузь, показують, що вона є однією із найбільш конкурентоздатних та провідних напрямків у економіці. Так, саме космічні технології виступають гарантією технологічних, військових, наукових, політичних та економічних переваг, забезпечують можливість віддаленого зондування Землі, дозволяють діяти на випередження у надзвичайних ситуаціях, підвищують результативність розвідувальної діяльності, видобування природних ресурсів, є джерелом інновацій у сільське господарство, забезпечують комунікацію та навігацію, охорону навколишнього середовища та моніторинг кліматичних змін. Тому, беззаперечно, відстеження всіх інноваційних змін у космічній галузі є запорукою високотехнологічного розвитку цього сегменту, який в умовах глобалізації є джерелом забезпечення передумов для стратегічного зростання та технологічного лідерства у довгостроковій перспективі [2, с. 82].

За останнє десятиліття було відроджено інтерес до космічних подорожей та технологічних інновацій, які їх супроводжують. Більше того, Ілон Маск анонсував колонізацію Марсу [3]. І це далеко не межа. У 2022 р. планується розпочати запуск ракет багаторазового використання. Це так званий «святий Грааль» космічний для набуття поширення космічних подорожей, так як використання багаторазових систем запуску для орбітальних транспортних засобів дозволить значно знизити вартість вильоту з атмосфери Землі, відкриє двері для багатьох захоплюючих космічних ініціатив, які в теоретичному контексті є можливими, проте не реалізуються через високу вартість. Окрім того, ця система дозволить здешевити вартість стандартних космічних місії, таких як запуск супутників та підтримка Міжнародних Космічних Станцій. SpaceX планував запустити перший орбітальний рейс із використання ракети багаторазового запуску SN20 на початку 2021 р., через очікування схвалення від Федерального управління цивільної авіації США. Розробники зазначають, що SN20 найпотужніша ракета, з поміж всіх коли-небудь побудованих. Проте, компанія SpaceX зіткнулась із технічними складнощами у створенні ракети, а також із складною процедурою ліцензування, тому запуск було перенесено на липень 2022 р.

Зокрема, Федеральне управління цивільної авіації США, яке відповідає за оцінку екологічності та безпечності запуску для навколишнього середовища, оприлюднило список вимог до компанії SpaceX для подання нею заявки на отримання ліцензії для першого польоту, який включає 75 пунктів. В оприлюдненій заяві відомства, після оцінки ступеня виконання умов SpaceX, зазначили, що анонсовані компанією заходи не спричинять значних наслідків для довкілля, проте управління продовжуватиме спостереження для повного виконання компанією умов, і лише суцільне їх впровадження дозволить завершити процес ліцензування.

Згідно інформації, опублікованої SpaceX багаторазова ракетна система складатиметься із космічного корабля SN20 та носія Super Heavy. Повна її висота складатиме 120 метрів, що робить її найвищою із усіх коли-небудь створених ракет. Ракетний Носій Super Heavy вдвічі потужніший, ніж створювана NASA для пілотованих польотів на Місяць важка ракета Space Launch System. Перший запуск планується здійснити із стартового майданчика компанії у Бока-Чіка на південному сході штату Техас. Під час першого польоту планується, що ракета виконає один орбітальний облік Землі, після чого SN20 здійснить посадку у Тихому океані біля Гавайських островів [4].

Пізніше, в цьому році, також планується запуск двоступеневої ракети New Glenn компанією Blue Origin, на низьку Орбіту Землі. Ця ракета призначена для використання до 25 разів, і в підсумку планується переміщення на ній не лише людей, а й вантажів [3].

Багаторазове використання ракет дозволить компаніям економічно ефективно запускати тисячі супутників на низьку навколоземну орбіту (Low Earth Orbital (LEO)), яка розташовується на висоті від 160 до 2000 км, на відміну від ракет, які запускались на геостаційну орбіту (GEO) на висоту близько 35000 км. Основна перевага LEO супутників полягає в тому, що вона мають найнижчу затримку в мілісекундах, на відміну від GEO супутників. Недоліком LEO є те, що кожен супутник має можливість охопити набагато меншу площу Землі. Нівелюється цей недолік тим, що формується можливість запускати велику кількість таких супутників за відносно низьку вартість. Дослідимо динаміку зміни вартості запуску ракет під впливом інноваційних технологій на основі табл. 1.

Таблиця 1

Зміна вартості ракетних запусків під впливом інновацій

Ракета	Виробник	Вартість (дол./кг)
2016 Atlas V	United Launch Alliance (ULA)*	14100
2014 Ariane 5	Airbus	6900
2015 Falcon 9	SpaceX	4700
2020 Багаторазовий Falcon 9	SpaceX	1800
Швидкий багаторазовий корабель Starship	Теоретична модель на основі оцінок ARK	200

Джерело: розроблено авторами на основі [5].

Як бачимо із табл. 1, вартість запуску багаторазових ракет значно нижча ніж стаціонарних, що дозволить найближчим часом здійснити значний прорив як у дослідженні космосу так і в використанні даних з нього для земних потреб.

У той же час, зменшення вартості ракетних запусків стане поштовхом для зростання повітряної мобільності, підвищення якості супутникових зображень та зв'язку, що в подальшому втілиться у розробку автономних дронів, які якраз і керуватимуться супутниковими даними GPS. Ці безпілотні літаючі апарати можуть стати цінністю для компаній сфери електронної комерції, зменшивши вартість доставки.

З іншого боку, планується актуалізація подорожей на Місяць. Хоча протягом останніх десятиліть подорожі на Місяць не були на порядку денному у дослідженнях космосу, це змінилось через визначення низки стратегічних причин для відновлення посадки на цю зірку за останні декілька років. Проте, на відміну від подорожей на Марс, висадка на Місяць проводитиметься окремими землянами та розвідувальними транспортними засобами. Ключовим фактором, який спонукає оновлення інтересу є те, що це стане хорошим тестовим фактором для багатьох технологій, які у підсумку допоможуть швидше дістатися Марсу.

Основна увага місії на Місяць буде зосереджена на пересиланні «невеликих корисних навантажень» у вигляді автономних інструментів, призначених для пошуку, витягування та обробки елементів з поверхні Місяця. Такі подорожі будуть відбуватися під керівництвом США. Окрім того, у результаті тісної співпраці між NASA та Astrobotic Technology, росією, Японією та Індією планується доставити роботу технічні земельні ділянки на місячну поверхню протягом 2022 р. Перший запуск планується на серпень 2022 р. Проте, фахівці NASA зазначають, що вони продовжують ремонтні роботи космічного корабля Orion і вже добились значного успіху по підготовці його до повноцінного запуску. Блок для навігації та управління вже замінено з урахуванням результатів тестування. На поточний момент відбувається перевірка тимчасової стадії криогенного руху космічного корабля для забезпечення його успішного виходу на орбіту Місяця [6].

Переважну більшість комерційних космічних активів складають супутникові запуски, і у 2022 р. така тенденція зберігатиметься. Рушійною силою посиленої активності у цій галузі є постійне зменшення вартості введення супутників на орбіту та зростаюча кількість випадків використання даних, які вони надають, адже GPS та супутникові знімки є важливим інструментом для багатьох аспектів повсякденного життя, і нові напрямки їх використання, як от, наприклад, вирішення проблем, спричинених пандемією, отримання актуальних даних щодо воєнної ситуації в Україні, виникають весь час.

Супутники з кожним роком стають меншими та легшими. Це означає, що навіть стартапи тепер можуть скористатися перевагами технологічних

можливостей. Насправді, звіти опубліковані в останні роки виявили, що вартість бізнесу по запуску супутника стає порівнянною із запуском програми. Китайський галактичний простір розробив та запустив у космосі 1000 невеликих супутників для своїх клієнтів у галузях, включаючи авіацію, морські та виробничі транспортних засобів. Тим часом, інша китайська компанія, ADA Space, планує мережу з 192 супутників, які використовуватимуть технологію штучного інтелекту для забезпечення потокових супутникових зображень Землі [7].

Загальну кількість спроб орбітальних запусків у розрізі країн-лідерів космічної сфери за 2020 р. відобразимо на рис. 1.

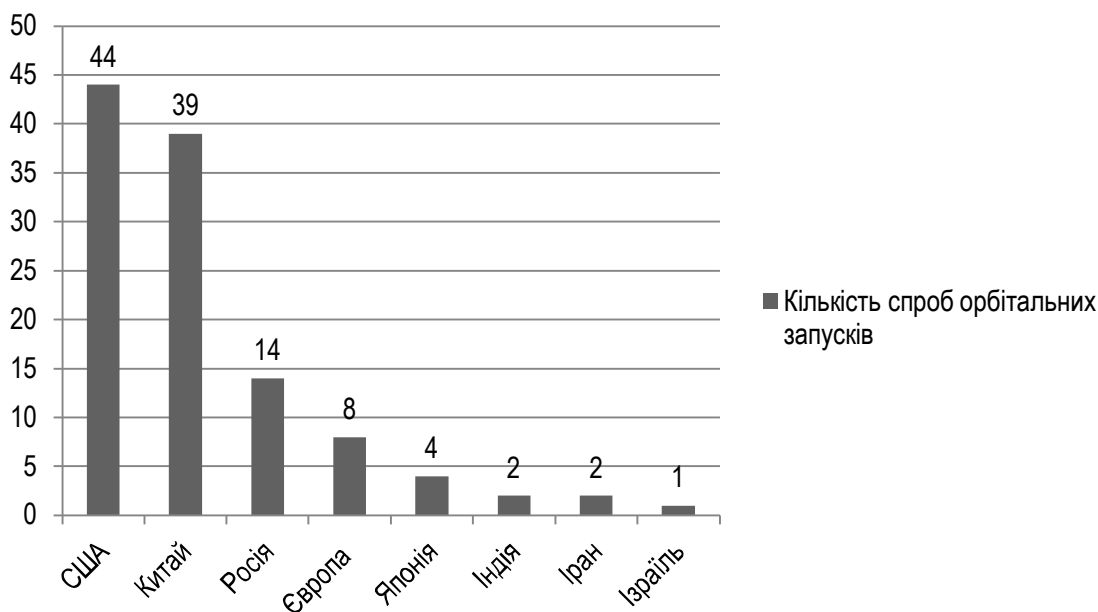

Рис. 1. Кількість спроб орбітальних запусків у розрізі країн за 2020 р.

Джерело: розроблено авторами на основі [8].

За оцінкою аналітиків Pitchbook, станом на 2020 р. лідером за кількістю спроб орбітальних запусків були США та Китай. Значно відстають від них росія та Європа, у яких було 14 та 8 спроб відповідно. Найменше спроб орбітальних запусків було здійснено Індією, Іраном та Ізраїлем.

Ще однією ознакою того, що супутники стають дешевшими та доступнішими, можна побачити з перших у світі повністю надрукованих за 3D супутників, які за оцінкою Австралійських виробників Fleet Space Technologies будуть запущені на орбіту в цьому році [7]. Ці супутники в першу чергу розроблені для надання комутаційних та зв'язкових рішень для пристроїв Інтернету речей (IoT), які все більше використовуються для приватних будинків та бізнесу у всьому світі. Розглянемо динаміку зростання кількості активних супутників за допомогою рис. 2:

Згідно даних, зображених на рис. 2, отримуємо підтвердження описаної тенденції щодо збільшення кількості запусків через зменшення їх вартості та доступності. Так, до 2030 р. планується, що кількість активних супутників зросте більше ніж на 2000% і складатиме більше 75000.

У той же час, одним із тривожних побічних ефектів від дослідження космосу є те, що ми можемо в кінцевому підсумку наробити стільки ж безладу в решті Всесвіту, як наробили на власній планеті. За приблизними підрахунками, на поточний момент з попередніх космічних місій існує близько 8000 тонн сміття

включно з не функціонуючими супутниками, які залишились на орбіті. Вони становлять потенційну небезпеку для майбутніх космічних місій, адже наслідки зіткнення з ними можуть бути катастрофічними, так як і їх вплив на дані з космосу, такі як прогнози погоди та GPS.

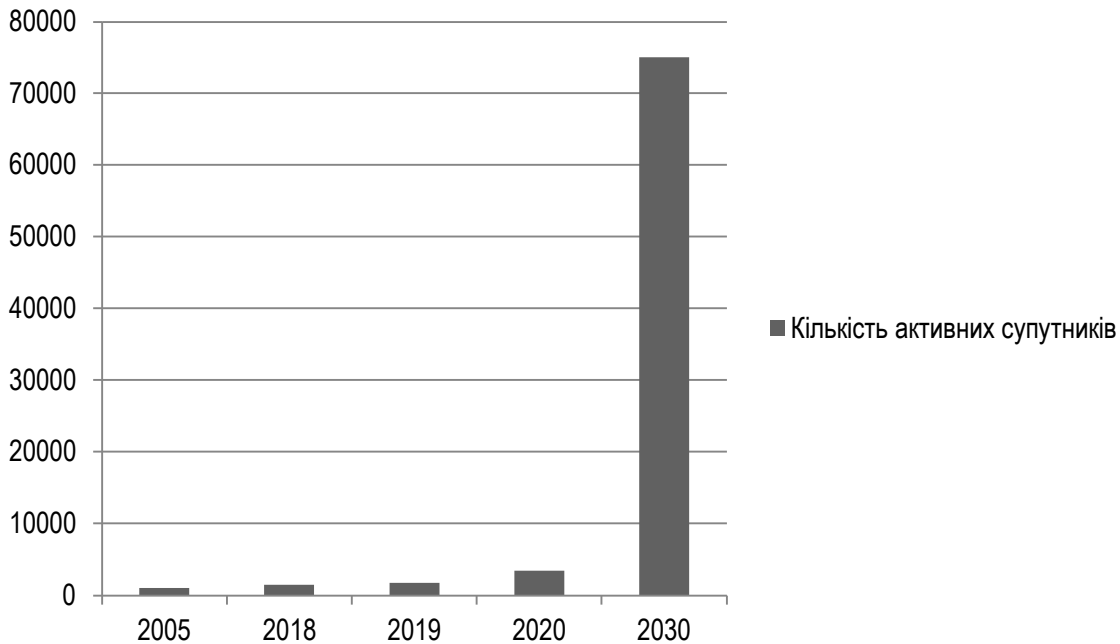

Рис. 2. Кількість активних супутників за 2005–2020 рр. та прогноз до 2030 р.

Джерело: розроблено авторами на основі [5].

Зважаючи на це, гостро постає питання очищення космосу після себе. Запущена в цьому році місія ELSA-D має на меті очистити сміття, яке залишиться в космосі після місій, здійснених у майбутньому. Це стало можливим шляхом використання магнітів, які повинні захоплювати плаваюче сміття та підштовхувати його до Землі, де в кінцевому підсумку воно повинне згоріти у зовнішніх шарах атмосфери. Ще один космічний корабель по утилізації відходів, який називається *RemovedEbris*, використовуватиме сітки для захоплення плаваючого мотлоху. Європейське космічне агентство наразі перебуває на стадії розробки плану по запуску «робота, який самостійно знищується», заклавши програмно в нього мету знищення 100-кілограмового шматка космічного сміття, яке залишається позаду від місії, яка на той момент здійснюється.

Космічні технології спеціально визнані одним із ключів до досягнення 17 цілей сталого розвитку на 2030 р., викладених Організацією Об'єднаних Націй (ООН). Яскравим прикладом цього є світловідбиваючі матеріали, які спочатку були розроблені для збереження тепла в космічних кораблях, а зараз популяризовані для ізоляції будівель на Землі. Це означає, що світові уряди все частіше інвестують у космічні інновації з основною метою вирішення проблем, спричинених змінами клімату на Землі.

Із зростанням усвідомлення важливості декарбонізації та обмеження глобального потепління серед підприємств це також стає активним фокусом діяльності підприємства. Однією із ініціатив у цьому напрямку є програма *Methanesat*, яка націлена на виявлення та відстеження джерел викидів метану на Землю. Ця програма є надзвичайно важливою, так як викиди метану приблизно

на половину відповідальні за підвищення глобальної температури від початку промислової епохи.

Нещодавно британське космічне агентство оголосило про фінансування низки проєктів, які розпочнуться в наступному році. Найбільший інтерес викликає проєкт, очолюваний Глобальним супутником. Цей проєкт буде спрямований на використання інфрачервоних камер на супутниках для моніторингу рівня термічних викидів з будинків та підприємств. Ще один проєкт під назвою TreeView, створений Open University за фінансуванням Британським космічним агентством, використовуватиме супутникові знімки для картографування посадки дерев та відстеження вирубки лісів, у співвідношенні з оцінкою дерев секвеструвати викиди вуглецю.

Реаліями 2022 р. є зародження адаптивного виробництва у космосі (відомого як 3D-друк). Це нова технологія, яка буде життєво важливою для майбутніх поселень людей у космосі. Якщо будь-який інструмент чи деталь зламається або взагалі буде відсутня, можливість їх відтворення в разі збільшує життєздатність постійного поселення. Окрім того, вчені припускають, що предмети, виготовлені в космосі зможуть бути корисними і на Землі, враховуючи унікальний вплив на формування їх структури мікрогравітації [6].

Згідно дослідження ARK Investment Management кількість надрукованих за допомогою 3D принтера деталей у двигунах літака зросла від 19 у 2015 р., до 304 у 2019 р. Крім того, очікується, що до 2024 р. у разі реалізації оптимістичного прогнозу, кількість таких деталей зросте до 4000 [5].

З урахуванням вищенаведеного, закономірно зростають і інвестиції у космічний сектор, і зокрема його напрямок – «SpaceTech» (космічні польоти, супутники та дослідницькі технології). За оцінками Savills, «SpaceTech» вже став глобальним підприємством, інвестиції в яке протягом останніх трьох років зростають по 67% щорічно. Згідно оцінки інвестування венчурного капіталу у космічні технології у 2021 р. отримуємо наступні результати (рис. 3):

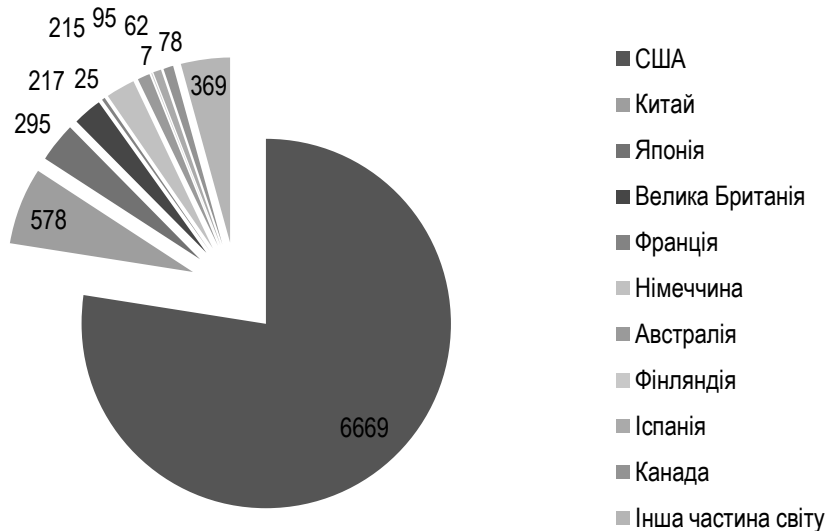

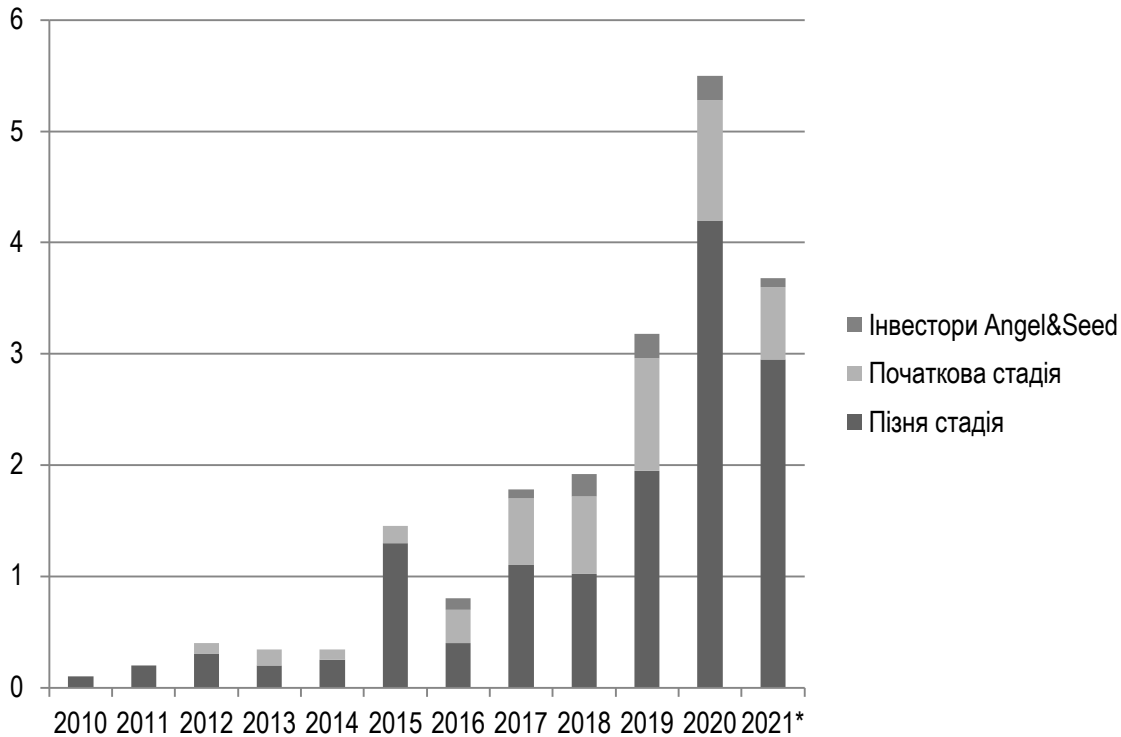
Рис. 3. Спрямування венчурного капіталу в космічні технології в розрізі країн світу у 2021 р. (млн.дол.)

Джерело: розроблено авторами на основі [8].

З наведеного рисунку можемо побачити, що лідируючі позиції у розвитку сфери космічних технологій займає США, де спрямовується близько 77% всього

венчурного капіталу. За ними слідує Китай (7%), Японія (3%), Велика Британія (3%) та Німеччина (3%). Найменше венчурний капітал спрямовувався у розвиток космічних технологій у Франції (0%), Австралії (1%), Іспанії (1%) та Канаді (1%). У всіх інших країнах сукупний % спрямування венчурного капіталу в космічні технології склав 4%.

У вартісному виразі обсяги інвестованого венчурного капіталу за 2010–2021 рр. значно відрізнялись. Проаналізуємо тенденції у сфері фінансування проєктів у космічній сфері згідно стадій їх реалізації на основі рис. 4.

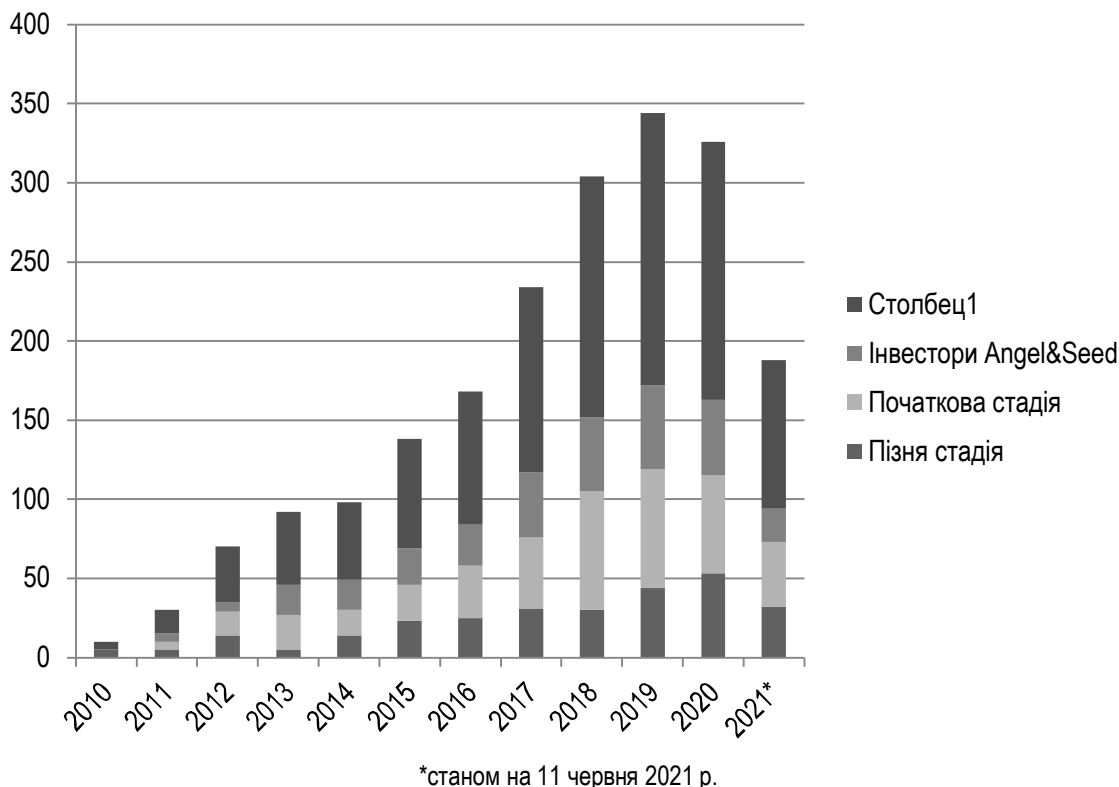
*станом на 11 червня 2021 р.

Рис. 4. Угоди по спрямуванню венчурного капіталу в космічну сферу за стадіями реалізації (млрд.дол.)

Джерело: розроблено авторами на основі [8].

Згідно рис. 4 можемо побачити, що за останні 5 років обсяги венчурного капіталу, який спрямовується у космічну сферу стрімко зростали. Найбільший ріст відстежувався у 2020 р., де у проєкти на пізній стадії реалізації було спрямовано більше 4 млрд.дол. За 5 місяців 2021 р. обсяги фінансування космічної сфери вже перевищили рівень 2019 р., і якщо темпи спрямування ресурсів залишатимуться сталими, то за підсумками 2021 р. очікуємо значне перевищення і показників 2020 р. Кількість проєктів на початковій стадії була сталою протягом 2019–2020 рр., і за 5 місяців 2021 р. тенденції практично не змінилися. За незмінної тенденції обсяги фінансування за 12 місяців 2021 р. вирівнюються із показниками за 2020 р. або незначно відхиляться. Пік використання венчурного капіталу Інвесторів Angel&Seed припадає на 2018–2020 рр. У 2021 р. відстежуємо незначне зниження обсягів фінансування. Проте, на фоні загального зростання обсягів фінансування Spacetech проєктів, таке зниження не матиме значного впливу на космічну сферу.

Для повноти відображення тенденцій по фінансуванню космічної сфери, розглянемо динаміку зміни кількості проєктів за 2010–2021 рр. залежно від стадії їх реалізації (рис.5).

*станом на 11 червня 2021 р.
Рис. 5. Кількість угод по спрямуванню венчурного капіталу в космічну сферу за стадіями реалізації

Джерело: розроблено авторами на основі [8].

У кількісному вираженні найбільша кількість проєктів припадає на 2019–2020 рр. За перші 5 місяців 2021 р. вже було проінвестовано близько 94 проєктів, що становить 57% від показників попереднього року. Таким чином, можемо стверджувати, що за підсумками 12 місяців 2021 р. кількість проінвестованих проєктів буде найвищою за весь досліджуваний період. Постійне зростання обсягів фінансових ресурсів у сфері Spacetech виступатиме основою для зростання ступеня використання інноваційних технологій в процесі реалізації проєктів.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, можемо стверджувати, що використання інноваційних досягнень стало рушійною силою для активного розвитку космічної сфери за минулі декілька років і на найближчу перспективу. Статистичні дослідження у більшості країн, які активно розвивають космічну галузь, показують, що вона є однією із найбільш конкурентоздатних та провідних напрямків у економіці. З урахуванням цього, відбувається активний приріст інвестицій у розвиток космічних технологій. Так, очільником компанії SpaceX анонсовано колонізацію Марсу в найближчі десятиліття. Це стане можливим за рахунок використання багаторазових систем запуску для орбітальних транспортних засобів, які значно знизять вартість подорожей у космос. SpaceX є першою компанією, яка планує запустити в космос багаторазову ракету. Проте, технічна складність її розробки та складність процедури ліцензування, яка включає більше 70 вимог, є стримуючим фактором для запуску. Компанія наголосила, що всі перепони практично подолано і вже в цьому році запуск багаторазової ракети таки відбудеться.

Поруч із цим, останніми роками зростає зацікавленість відновлення подорожей на Місяць для тестування нових технологій, які в подальшому дозволять швидше дістатися Марсу.

Використання інноваційних технологій при будівництві супутників дозволило зробити їх легшими та меншими. Це впливає на зниження вартості запуску супутника і, як наслідок, активізацію їх запуску. Вже до 2030 р. планується, що активних супутників буде більше 75000.

Зростання кількості запусків у космос є каталізатором для виникнення масштабної проблеми його забруднення. Для вирішення проблеми планується здійснювати запуск місії ELSA-D, яка буде проводити очищення сміття після майбутніх місій шляхом його захоплення та підштовхування у напрямку до атмосфери Землі, в якій воно згоратиме.

У той же час, космічні технології є інструментом боротьби із глобальним потеплінням, так як вони дозволяють виявити джерела масштабних викидів метану, які на 50% є причиною температурних змін. Використання інновацій дозволило розробникам розробити механізм 3D друку необхідних інструментів та деталей безпосередньо в космосі, що стане важливим джерелом поповнення необхідними деталями без повернення на Землю. В подальшому, надруковані в космосі під впливом мікрогравітації деталі нестимуть користь і на Землі.

Список використаних джерел:

1. Bhavya L. Reshaping Space Policies to Meet Global Trends. *National Academies of Sciences, Engineering and Medicine, Arizona State University*. Vol. 32 № 4. 2016. URL: <https://issues.org/reshaping-space-policies-to-meet-global-trends/> (дата звернення: 20.12.2023).
2. Кошова С. Розвиток космічної галузі в Україні. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 3. С. 82–87.
3. Marr B. Trends for 2022. *Bernard Marr & Co. Future-Business-Success*. 2022. URL: <https://bernardmarr.com/the-five-biggest-space-technology-trends-for-2022/> (дата звернення: 20.12.2023).
4. Ракета Starship буде готова до першого запуску в липні. *Interfax-Україна*. 2022. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/839148.html> (дата звернення: 22.12.2023).
5. Lu M., Jamshed P. Three Emerging Trends in the Space Industry. *Visual Capitalist*. 2022. URL: <https://www.visualcapitalist.com/sp/three-emerging-trends-in-the-space-industry/> (дата звернення: 23.12.2023).
6. Guilfoil K. NASA prepares return to the moon with new mission set for August launch. *ABC News*. 2022. URL: <https://abcnews.go.com/Technology/nasa-prepares-return-moon-mission-set-august-launch/story?id=87181234> (дата звернення: 28.12.2023).
7. Martin M., Nixon, B., Roy S. 2022 Emerging Technology Trends. *Perkins coie*. 2022. URL: <https://www.perkinscoie.com/images/content/2/5/250570/10-ETT-Chapter-10-Spacetech.pdf> (дата звернення: 28.12.2023).
8. Russel L. Savills reveals rocketing 'Spacetech' VC investment follows life sciences real estate takeover. *Satellite Evolution Group*. 2022. URL: <https://www.satelliteevolution.com/post/savills-reveals-rocketing-spacetech-vc-investment-follows-life-sciences-real-estate-takeup> (дата звернення: 23.12.2023).

References:

1. Bhavya, L. (2016). Reshaping Space Policies to Meet Global Trends. *National Academies of Sciences, Engineering and Medicine, Arizona State University*, 32, 4. Retrieved from <https://issues.org/reshaping-space-policies-to-meet-global-trends/> [in English].
2. Koshova, S. (2022). Rozvytok kosmichnoi haluzi v Ukraini [Development of the space industry in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid Governance – Investments: practice and experience*, 3, 82–87 [in Ukrainian].

3. Marr, B. (2022). Trends for 2022. *Bernard Marr & Co. Future-Business-Success*. Retrieved from <https://bernardmarr.com/the-five-biggest-space-technology-trends-for-2022/> [in English].
4. Raketa Starship bude hotova do persoho zapusku v lypni [The Starship rocket will be ready for its first launch in July]. *Interfax-Ukraina – Interfax-Ukraine*, 2022. Retrieved from <https://ua.interfax.com.ua/news/general/839148.html> [in Ukrainian].
5. Lu, M. & Jamshed, P. (2022). Three Emerging Trends in the Space Industry. *Visual Capitalist*. Retrieved from <https://www.visualcapitalist.com/sp/three-emerging-trends-in-the-space-industry/> [in English].
6. Guilfoil, K. (2022). NASA prepares return to the moon with new mission set for August launch. *ABC News*. Retrieved from <https://abcnews.go.com/Technology/nasa-prepares-return-moon-mission-set-august-launch/story?id=87181234> [in English].
7. Martin, M. & Nixon, B. & Roy, S. (2022). Emerging Technology Trends. *Perkins coie*. Retrieved from <https://www.perkinscoie.com/images/content/2/5/250570/10-ETT-Chapter-10-Spacetech.pdf> [in English].
8. Russel, L. (2022). Savills reveals rocketing ‘Spacetech’ VC investment follows life sciences real estate takeup. *Satellite Evolution Group*. Retrieved from <https://www.satelliteevolution.com/post/savills-reveals-rocketing-spacetech-vc-investment-follows-life-sciences-real-estate-takeup> [in English].

*Подано до редакції 15.01.24 р.
Прийнято до друку 19.02.24р.*

УДК 330.3+351

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-106-115>

Сташишин Андрій,

кандидат економічних наук, доцент, декан факультету управління фінансами та бізнесу, доцент кафедри економіки та публічного управління Львівського національного університету імені Івана Франка

Stasyshyn Andrii,

PhD (Economics), Associate Professor, Dean of Faculty of Financial Management and Business, Associate Professor at Department of Economics and Public Management at Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3061-0788>

✉ astasyshyn@gmail.com

Оліскевич Маркіян,

аспірант кафедри економіки та публічного управління Львівського національного університету імені Івана Франка

Oliskevych Markiyan,

PhD Student at Department of Economics and Public Management at Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-5465-880X>

✉ olisk@ukr.net

Кравчук Мирослав,

магістр, кафедра математичної економіки, економетрії, фінансової та страхової математики Львівського національного університету імені Івана Франка

Kravchuk Myroslav,

master Student at Department of Mathematical Economics, Econometrics, Financial and Insurance Mathematics at Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-4881-0210>

✉ mkravchuk@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО Е-УРЯДУВАННЯ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

INNOVATIVE APPROACHES TO E-GOVERNMENT UNDER UNCERTAINTY

Анотація. У статті розглядаються інноваційні підходи до провадження публічного управління в умовах невизначеності.

Акцентовано увагу на інноваціях та інноваційній діяльності в системі публічного управління та адміністрування в Україні, країнах ЄС та США.

Здійснено огляд інноваційних підходів до публічного управління, що застосовуються в умовах невизначеності: цільове публічне управління, об'єктне публічне управління, інтелектуальне саморегулювання тощо. Окремим кластером відзначено Е-урядування як аспект інноватики публічно-управлінської діяльності та визначено аспекти його застосування в Україні та деяких розвинених державах світу (країни-члени ЄС, США) та здійснено огляд інноваційно-електронного формату публічного управління як відповіді на тенденції удосконалення галузі в епоху глобалізації.

Означено сегмент інноваційного розвитку як складову публічного управління та адміністрування безпосередньо в Україні. Розглянуто контексти впровадження публічно-управлінських інновацій у контексті виконання Україною положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС від 21.03.2014 р.

Досліджено інноваційні механізми видозміни організаційно-структурних стандартів публічної влади. Виокремлення ланцюг «організаційні публічно-владні структури – управлінська стратегізація – мобілізація людського ресурсу – інноваційно-креативна система публічного управління (влади)».

Визначено особливості впровадження інновацій та інноваційної діяльності в системі публічного управління з теоретичної, логічної та понятійної теорій. Розглянуто ключові теорії публічного управління та окреслено найбільш ефективно-актуальні на думку автора методології інноваційної публічно-управлінської діяльності.

Визначено цілі трансформацій публічного управління в Україні та специфіку провадження вітчизняного Е-урядування в умовах геополітичної нестабільності та національно-державних викликів.

Ключові слова : публічне управління, інновації, інновації в публічному управлінні, Е-урядування, цифровізація публічного управління, орієнтири публічно-управлінського розвитку, державна служба.

Abstract. The article considers innovative approaches to the implementation of public administration in conditions of uncertainty.

Attention is focused on innovations and innovative activities in the system of public management and administration in Ukraine, EU countries, and the USA.

An overview of innovative approaches to public administration that have been applied in conditions of uncertainty was carried out: target public administration, object-oriented public administration, intellectual self-regulation, etc. E-government has been emphasized as a separate cluster related to innovation in public management activity and the aspects of its application in Ukraine and some developed countries of the world (EU member states have been identified, the USA) have been identified. The review of the innovative electronic format for public management as a response to the globalization trends in the industry improvement has been provided.

The segment of innovative development has been identified as a component of public management and administration directly in Ukraine. The contexts of the implementation of public management innovations in the context of Ukraine's implementation of the provisions of the Association Agreement between Ukraine and the EU dated March 21, 2014, have been considered.

Innovative mechanisms for changing the organizational and structural standards of public authorities have been studied highlighting the chain «organizational public-authority structures – managerial strategizing – mobilization of human resources – innovative and creative system of public administration (authority)».

The peculiarities of the introduction of innovations and innovative activities in the system of public administration have been determined from theoretical, logical, and conceptual theories. The key theories of public management have been considered and the most effective and relevant methodologies of innovative public management activity, in the opinion of the author, have been outlined.

The goals of public administration transformations in Ukraine and the specifics of the domestic E-governance implementation in conditions of geopolitical instability and national-state challenges have been determined.

Keywords: public administration, innovations, innovations in public administration, E-governance, digitalization of public administration, guidelines of public administration development, public service.

Постановка проблеми. Публічне управління та державна служба історично покликані забезпечувати представництво громадян на засадах гласності,

відкритості, прозорості та ін. загальноправових принципів демократичного суспільства.

В умовах глобальних політичних та геоглобальних викликів питання довіри населення до влади набуває видозмінених форм. Зокрема, використання Е-урядування є відповіддю на інформаційно-суспільні та політичні трансформації, а теорія інноваційного публічного управління формує спрощені моделі взаємодії влади з громадою та безпосереднього провадження владою на муніципальному та загальнодержавному рівнях власної профільної діяльності.

Водночас, специфіка трансформацій публічного управління та адміністрування в Україні передбачає перехід від пострадянської моделі технократичного урядування до західноєвропейської моделі інноваційно-інформаційної відкритості [1], що вимагає видозмін специфіки провадження даного виду діяльності. З цією метою, зокрема, доцільно здійснювати рецепцію Е-урядових підходів до публічної служби в ЄС/США, котрі є нашими стратегічними партнерами.

Специфіка даного дослідження окремо вимагає аналітико-дефініційного дослідження пов'язаних термінів, як-от «публічна служба», «інноваційне публічне управління», «публічно-управлінські інновації» та ін. Подібна глосарна сукупність спрямована на, по-перше, дослідження організації публічного управління та, по-друге, на пошук оптимальних варіацій імплементації публічно-управлінських Е-інновацій у систему державного апарату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями інноваційної складової публічного управління на сучасному етапі займалися вітчизняні та закордонні науковці.

Серед представників вітчизняної публічно-управлінської доктрини доцільно виділити праці О. Кудріної та М. Масляка (питання інновацій в публічно-управлінській системі); В. Залізнюк (визначення інноваційних публічно-управлінських чинників); Л. Федулової (механізми інноваційної публічно-управлінської модернізації); М. Грузда (питання використання менеджмент-інноваційних підходів до публічного управління); І. Москалець (специфіка підвищення ефективності публічного управління крізь призму інноваційного розвитку) та ін.

Іноземна доктрина інноваційно-аналітичного аналізу публічного управління та адміністрування представлена напрацюваннями Дж.А. Вебера (кореляція між теорією невизначеності та інноваційною складовою публічного управління); М. Гесса та Д. Адамса (визначення ролі інновацій в системі публічного управління та адміністрування); К. Гебхардта (витоки формування інноваційного проєктного менеджменту в різних, включно із державно-управлінською та публічно-адміністративною, сферах); К. Судзукі (поєднання складових інноваційної державно-розробницької діяльності та технологізації адміністративних сфер публічної влади) та ін.

Мета статті – дослідити, проаналізувати та виокремити складові інноваційного публічного управління в умовах невизначеності.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж переходити до дослідження ключових стандартів інноваційного публічного управління крізь призму теорії та доктрини публічного управління та адміністрування, вбачаємо за доцільне проаналізувати понятійно-категоріальний апарат даного аналізу.

Першочергово окреслимо теоретичні рамки терміну «інновація». За даними онлайн-ресурсу Encyclopaedia Britannica [2], під інновацією варто розуміти новостворений підхід до створення певного продукту або спрямування

(координації) певної діяльності за принципом альтернативного прийняття рішень та видозміни існуючого порядку діяльності. У праці А. Штенберг [3] зазначено, що поняття «інновація» не має чіткої категоріальної межі, адже може стосуватися сфер науки, техніки, соціальної сфери та сфери державної діяльності. Виходячи з цього, генеральним визначенням терміну «інновація» авторка пропонує вважати «пропозицію зміни поточної реалізації певної дії з метою її ефективізації та підвищення рівня конкурентності».

Дійсний формат інноваційної діяльності, відтак, нерозривно пов'язаний із техніко-технологічним розвитком. Враховуючи зазначене, для цілей інновацій у сфері публічної служби доцільно застосовувати термінологію «новий підхід до державного управління». На співмірних наукових позиціях надалі і буде сконцентровано дослідження.

Поняття нового підходу до публічного управління, власне, є симбіозом інформаційних та інноваційних нововведень в урядуванні. Реформування системи публічного управління наразі координується із використанням інформаційних технологій [4]. Цифровізація публічного управління, водночас, має різні форми аплікації – хмарні техносервіси; послуги Інтернету речей (IoT – Internet of Things); технології штучного інтелекту (AI Technologies). Цілями подібної інформатизації публічної служби можна називати пришвидшення сервісного забезпечення громадян та бізнесу, нівелювання бюрократичних та корупціогенних ризиків, перехід в Е-документообіг задля полегшення контрольної-наглядової діяльності за діяльністю державних службовців та представників публічно-управлінського апарату тощо.

Інформаційно-цифровий розвиток публічного управління, водночас, має певні негативні проєкційні прояви [5], що в умовах невизначеності може виступати чинником дестабілізації апарату публічної служби. До них доцільно віднести конфлікт Е-урядування та безпеки персональних даних особистості, дискоординацію між індивідуальними потребами громадян та переходом до автоматизованого Е-управління, розвитком «цифрового бюрократизму» тощо [6]. Проявами цифрової бюрократії, зокрема, варто називати інтеграцію Міністерством цифрової трансформації COVID-сертифікатів у застосунку «Дія», під час котрої виникали питання як до апаратної складової (підвантаження е-паспорту вакцинації, адекватність відображених даних), так і до ступеню зловживання службовим становищем посадовцями, котрі використовували доступ до Електронної системи охорони здоров'я (ЕСОЗ) з метою індивідуального збагачення. Якщо у даному випадку встановити причетних до зловживань можна за допомогою кіберполіції [7], то у випадку аналогічних дій від представників органів влади (ОДА, РДА, ЦНАПи) визначити порушників законодавства складніше, адже працівники даних органів використовують профільні кодовані системи входу, ідентифікації та верифікації особистості.

Вищеозначений конфлікт підводить до необхідності створення вдосконаленої інноваційної парадигми публічного управління як відповіді на наявні ризики глобалізації [8].

Підвалини концепцій державного реагування на нові виклики крізь призму теорії невизначеності ще у 1999 р. заклав американський дослідник Дж.А. Вебер [9]. На його переконання, політико-адміністративна дихотомія публічної служби є причиною його постмодерністської перебудови: якщо раніше публічне управління на різних рівнях, включно із найвищим (президентство Р. Ніксона та Вотергейтський скандал 1972–1974 рр. як приклад владного зловживання), являло собою закритий процес використання правових та позаправових

механізмів управління та урядової сегментації, то трансформації демократичного представництва і підвищення ролі громадянського суспільства у координації політико-соціальної дійсності безпосередньо або через засоби індивідуального волевиявлення, як-от виборчий процес (таємне голосування).

Реалізація усіх вищезазначених видозмін об'єктивної політико-урядової дійсності, на думку Дж. А. Вебера [9], зумовила необхідність інформатизації публічного управління з наступних причин: по-перше, аспекту збереження координації «влада-суспільство» та удосконалення демократичного механізму їхньої взаємодії; по-друге, питання виділення публічного управління у незалежну від політико-адміністративної діяльності площину гласної взаємодії із громадянським суспільством; по-третє, практичного застосування Е-урядової доктрини в межах різних моделей публічно-адміністративного забезпечення.

Враховуючи означені проблеми, інструментом вирішення проблемних аспектів інформаційної державно-управлінської та публічно-адміністративної інтеграції є також інтелектуальний розвиток суспільства.

Так, питання інформаційно-технологічного розвитку публічного управління та громадянського суспільства мають відбуватися синхронно. Даний підхід органічно виходить із концепції впливу суспільного активу на державну політику, котрий можливий за умови всебічної компетентності першого. Така компетентність, зокрема, включає політичну, юридичну (правову), соціальну, економічну та інформаційну культуру [10], адже остання є відповіддю на глобальну діджиталізацію та інформаційно-потокове збагачення світовлаштування. Як і у випадку з роллю громадянського суспільства у стимулюванні проактивних, гласних та відкритих політичних рішень шляхом використання активних та пасивних інструментів представницької демократії (вибори, референдуми, опитування, акції, мітинги), розбудова інформаційної державно-інституційної гігієни органів публічного управління визначається, насамперед, попитовою здатністю суспільства, особливо – його активно-соціальної частки [11; 12].

Питома вага інформаційної забезпеченості потенціалу публічно-управлінського розвитку також розкривається через загальний діджитал-потенціал державно-інституційної сфери. Як зазначає К. Судзукі [13], «наявність стійкої асоціації між адміністративним потенціалом держави та рівнем національної інноваційної активності є кроскультуральним означенням здатності державного апарату до переходу в простір інформатизованого Е-управління та Е-комунікації формату держава-громада». Існування міжнародних рейтингів (як-от щорічні звіти SIGMA щодо кваліфікації державних службовців) [14] також включають в себе індикатори загальної інформаційної відкритості органів державної влади та їхньої Е-урядової компетентності водночас, що дозволяє зробити висновок про наявність стійкого взаємозв'язку між зазначеними профільними публічно-компетентнісними управлінськими категоріями та враховувати ризики різних видів [15].

Надалі пропонуємо сконцентрувати увагу на особливостях впровадження інноваційних категорій публічного управління на практиці – в США, ЄС та Україні відповідно.

Тенденції та особливості технологічного Е-урядування в США, наприклад, координуються Держдепартаментом. У 2002 р. Конгресом було схвалено Закон про Е-урядування (E-Government Act of 2002) [16], котрим вперше було поставлено питання створення прозорої державно-управлінської системи на рівні загальнонаціональної системи та системи штатів із їхнім правом на автономію.

На реалізацію означених стандартів Держдепартаментом США було створено програмну ініціативу Е-уряд 2009–2017 рр. (E-Government 2009-2017), що визначив завданням подальшої владно-суспільної комунікації налагодження ефективного механізму забезпечення прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

Паралельно із означеними нововведеннями, у США напрацювали створення єдиного нормативно-правового акту – регулятора цифрового публічно-управлінського простору – Стратегії цифрового уряду від 23 травня 2012 р. (Digital Government Strategy from 23.05.2012) [17]. Документом визначено впровадження концепції Політики інформаційної відкритості (Open Data Policy), що передбачає збирання та обробку інформації незалежними цифровими агрегатами із офіційних вебсайтів державних структур США муніципального та загальнодержавного значення задля визначення наявності/відсутності у їхніх діях зловживань та узурпації влади. Здійснення контактів між представництвами державних структур та між державними структурами та громадянським суспільством в режимі Інтернет-комунікації виступає елементом сприяння прозорості даного процесу.

Крім того, Стратегія цифрового уряду від 23 травня 2012 р. (Digital Government Strategy from 23.05.2012) [17] передбачає формування цифрової освіти нації. На виконання даного напрямку створено сервісний Проект «Відкриті дані» (Project Open Data), що наводить категоріальні адукаційні переваги відкритості Е-урядування для громадян та проводить кореляційні межі між активністю громадянського суспільства та юридичною сконцентрованістю діяльності уряду.

Аспекти Е-урядування та технологізації публічного управління в ЄС, в свою чергу, регулюються Європейським актом про управління даними 2020 р. (European Data Governance Act 2020 або DGA 2020) [18] та скеровуються Єврокомісією. Мета нормативно-правового акту та даної ініціативи загалом – розбудова єдиного Європейського інформаційного простору відкритого типу, доступного для представників державної служби, бізнесу, органів управління екопростором ЄС (Європейське екологічне бюро – ЕЕБ) в органічній сукупності. Обмін даними спрямований на діяльність 27 країн-членів Союзу та їхніх інституційних представництв за гармонізованою структурою вирішення поточних викликів: так, від 23.02.2022 р. на розгляді Європарламенту знаходиться пропозиція Положення про гармонізовані правила справедливого доступу до даних та їх використання – Закону про дані (Regulation on harmonized rules on fair access to and use of data (Data Act)) [19], котра у доповнення до DGA 2020 запроваджує синхронізовану діяльність державних органів із різних галузей щодо досягнення відповідної мети (як приклад – реалізація Єврокомісією та Європейським екологічним бюро (ЕЕБ) номенклатурного положення про забезпечення нульових викидів в атмосферу до 2050 р. за Зеленим пактом для Європи 2019 р. (EU Green Deal 2019) на засадах відкритості даної діяльності для громадянського суспільства країн-членів Європейського Союзу.

Україна, в свою чергу, наразі знаходиться виключно на етапі становлення власного Е-урядового профілю. Національне профільне законодавство, як-от доопрацьований та трансформований Закон України «Про державну службу» № 889-VII від 10.12.2015 р. (ред. від 24.12.2023 р.), визначає єдиним інструментом технологізації публічної служби обмін даними (інформацією) із використанням електронної пошти (ст. 9-1, ст. 25 Закону) [20]. Натомість, профільної концептуальної парадигми Е-урядування в Україні на часі немає.

Нормативно-правовим документом, що є дотичним до трансформацій публічного управління в Україні у цифровий формат, можна називати Розпорядження КМУ № 797-р від 08.11.2017 р. (ред. від 26.09.2020 р.) Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації [21], котрим передбачено необхідність формування цифрового уряду із використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в рамках відповідності стандартам E-Governance від ООН. Ціль означеної ініціативи – зменшення контактного розриву між органами державної влади, представництвами публічної служби та представниками громадянського суспільства (проактивної соціальної парадигми).

Шляхами перепрофілювання власної системи Е-урядування та Е-демократії для України, відтак, можна вважати вибіркочу рецепцію трансформаційних контекстів E-Governance в ЄС/США, як-от прийняття профільного нормативно-правового документу щодо Е-урядування (на прикладі США та Government Act of 2002) та побудови кореляційного інформаційного зв'язку між органами публічного управління за прикладом ЄС (Єврокомісія та ЕЕВ та вирішення екологічних завдань відповідно EU Green Deal 2019).

Висновки. Аналіз інноваційних складових публічного управління в умовах невизначеності дозволив дійти наступних умовиводів.

По-перше, для цілей інновацій у сфері публічної служби доцільно застосовувати термінологію «новий підхід до державного управління». Поняття нового підходу до публічного управління, власне, є симбіозом інформаційних та інноваційних нововведень в урядуванні. Реформування системи публічного управління наразі координується із використанням інформаційних технологій. Цифровізація публічного управління, водночас, має різні форми аплікації – хмарні техносервіси; послуги Інтернету речей (IoT – Internet of Things); технології штучного інтелекту (AI Technologies).

По-друге, питання Е-урядування в Україні на часі знаходиться на стадії розвитку. Закон України «Про державну службу» № 889-VII від 10.12.2015 р. (ред. від 24.12.2023 р.), визначає єдиним інструментом технологізації публічної служби обмін даними (інформацією) із використанням електронної пошти (ст. 9-1, ст. 25 Закону), в той час як Розпорядження КМУ № 797-р від 08.11.2017 р. (ред. від 26.09.2020 р.) Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації визначає виключно процедурно-теоретичні підходи до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сферу публічного управління. Шляхами інституційних перепрофілювань організації Е-урядування в Україні можна вважати підходи США та ЄС до відкритості публічної служби (профільний нормативно-правовий акт, обмін Е-даними між органами державної служби).

Список використаних джерел :

1. Zomchak L., Nehrey M., Olishevych M., Voronenko I., Rogoza N. Economic Growth and Environmental Degradation: Data Intelligence for Sustainable Environment. *Journal of Information Technology Management*. 2023. Vol. 15(1). pp. 163–177.
2. Encyclopedia Britannica. Innovation: Science&Tech, Creativity. Офіційний вебсайт EB. URL: <https://www.britannica.com/topic/innovation-creativity> (дата звернення: 24.12.2023).
3. Stenberg A. (2017) What does Innovation mean – a term without a clear definition. Department of Business, Economics and Law, University of Halmstad, Sweden, 2017. 14 p.
4. Guryanova L., Bolotova O., Gvozdytskyi V., Sergienko O. Long-term financial sustainability: An evaluation methodology with threats considerations. *Rivista di Studi sulla Sostenibilita*, 2020. Vol. (1), pp. 47–69.

5. Olishevych M., Beregova G., Tokarchuk V. Fuel Consumption in Ukraine: Evidence from Vector Error Correction Model, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 2019. Vol. 8(5), pp. 58–63.
6. Марутян Р. Використання інформаційних технологій у державно-управлінській практиці: сучасні виклики та загрози. Міжнародний форум «Публічне управління та інновації»: тези доповідей, 20-21 травня 2021 р. НУ «Львівська політехніка», Ін-т адміністрування та післядипломної освіти. С. 22–26.
7. Ganguli C., Shandilya S.K., Nehrey M., Havryliuk M. Adaptive Artificial Bee Colony Algorithm for Nature-Inspired Cyber Defense. *Systems*. 2023. Vol. 11(1), 27, pp. 1–19.
8. Kozytskyi V., Olishevych M., Beregova G., Pabyrivska N. Output and Energy Prices Fluctuations in Response to Market Shocks: System Dynamic Modeling. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 2023. Vol. 13(2), pp. 462–466.
9. Weber J.A. A Response to Public Administration's Lack of a General Theory of Uncertainty: A Theoretical Vision of Uncertainty. *Public Administration Quarterly*, 1999. Vol. 23 (1). pp. 18–45.
10. Olishevych M., Lukianenko I. European unemployment nonlinear dynamics over the business cycles: Markov switching approach. *Global Business and Economics Review*, 2020. Inderscience Publishers, Vol. 22, Issue 4, pp. 375–401.
11. Якобчук В. та ін. Інноваційні підходи до публічного управління в контексті інтелектуалізації суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*, № 6. Секція: Державне управління. 2018. С. 83–87.
12. Lukianenko I., Olishevych M. Labor Force Participation in Eastern European Countries: Nonlinear Modeling. *Journal of Economic Studies*. Emerald Publishing. Melbourne. 2019. Vol. 46. № 6, pp. 1258–1279.
13. Suzuki K. The Association Between Administrative Characteristics and National Level Innovative Activity: Findings from a Cross-National Study. *Public Performance & Management Review*, 2019. Vol. 42 (4), pp. 755–782.
14. OECD. Sigma: Creating Change Together. Офіційний вебсайт Sigma. URL: <https://www.sigmaxweb.org/> (дата звернення: 4.12.2023).
15. Kaminskyi A., Nehrey M., Komar M. Complex Risk Analysis of Investing in Agriculture ETFs. *International Journal of Industrial Engineering & Production Research*, 2020. Vol. 31 (4), pp. 579–586.
16. US Department of State Archive. E-Government Act of 2002. Офіційний вебсайт архіву Держдепартаменту США. URL: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/wm/egov/index.htm> (дата звернення: 24.12.2023).
17. US Department of State. Digital Government Strategy of 23.05.2012. Офіційний вебсайт Держдепартаменту США. URL: <https://www.state.gov/digital-government-strategy/> (дата звернення: 24.02.2023).
18. EDGA. European Data Governance Act 2020. Офіційний вебсайт EDGA. URL: <https://www.european-data-governance-act.com/> (дата звернення: 24.12.2023).
19. EUDA. Proposal of The European Data Act 2022. Офіційний вебсайт EUDA. URL: <https://www.eu-data-act.com/> (дата звернення: 24.02.2023).
20. Закон України «Про державну службу» № 889-VII від 10.12.2015 р. (ред. від 24.12.2023 р. Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 20.12.2023).
21. Розпорядження КМУ № 797-р від 08.11.2017 р. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації (ред. від 26.09.2020 р.). Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-р#Text> (дата звернення: 4.12.2023).

References:

1. Zomchak, L., Nehrey, M., Olishevych, M., Voronenko, I., & Rogoza, N. (2023). Economic Growth and Environmental Degradation: Data Intelligence for Sustainable Environment. *Journal of Information Technology Management*, 15(1), 163–177 [in English].

2. Encyclopedia Britannica. Innovation: Science & Tech, Creativity. Official website of EB. www.britannica.com. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/innovation-creativity> [in English].
3. Stenberg, A. (2017). *What does Innovation mean – a term without a clear definition*. Department of Business, Economics and Law, University of Halmstad, Sweden. [in English].
4. Guryanova, L., Bolotova, O., Gvozdytskyi, V., & Sergienko, O. (2020). Long-term financial sustainability: An evaluation methodology with threats considerations. *Rivista di Studi sulla Sostenibilita*, 1, 47–69 [in English].
5. Olishevych, M., Beregova, G., & Tokarchuk, V. (2019). Fuel Consumption in Ukraine: Evidence from Vector Error Correction Model, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 8(5), 58–63 [in English].
6. Marutyan, R. (2021). *Vykorystannia informacijnyh tehnologij u derzavno-upravlinskij praktyzi: sychasni vyklyky ta sahrosy [Use of information technologies in state management practice: modern challenges and threats]*. International Forum «Public Administration and Innovations»: Procedia, May 20-21, 2021. Lviv Polytechnic University, Institute of Administration and Postgraduate Education. (pp. 22–26) [in Ukrainian].
7. Ganguli, C., Shandilya, S.K., Nehrey, M., Havryliuk, M. (2023). Adaptive Artificial Bee Colony Algorithm for Nature-Inspired Cyber Defense. *Systems*, 11(1), 27, 1–19 [in English].
8. Kozytskyy, V., Olishevych, M., Beregova, G., & Pabyrivska, N. (2023). Output and Energy Prices Fluctuations in Response to Market Shocks: System Dynamic Modeling. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 13(2), 462–466 [in English].
9. Weber, J.A. (1999). A Response to Public Administration's Lack of a General Theory of Uncertainty: A Theoretical Vision of Uncertainty. *Public Administration Quarterly*, 23 (1), 18–45 [in English].
10. Olishevych, M., & Lukianenko, I. (2020). European unemployment nonlinear dynamics over the business cycles: Markov switching approach. *Global Business and Economics Review, Inderscience Publishers*, 22, 4, 375–401 [in English].
11. Yakobchuk, V. (etc.) (2018). Innovatsiyni pidkhody do publichnoho upravlinnya v konteksti intelektualizatsiyi suspil'stva [Innovative approaches to public administration in the context of intellectualization of society]. *Investments: practice and experience*, 6, 83–87 [in Ukrainian].
12. Lukianenko, I., & Olishevych, M. (2019). Labor Force Participation in Eastern European Countries: Nonlinear Modeling. *Journal of Economic Studies*, 46, 6, 1258–1279 [in English].
13. Suzuki, K. (2019). The Association Between Administrative Characteristics and National Level Innovative Activity: Findings from a Cross-National Study. *Public Performance & Management Review*, 42 (4), 755–782 [in English].
14. OECD. Sigma: Creating Change Together. Офіційний вебсайт Sigma. Retrieved from <https://www.sigmaxweb.org/> [in English].
15. Kaminskyi, A., Nehrey, M., & Komar, M. (2020). Complex Risk Analysis of Investing in Agriculture ETFs. *International Journal of Industrial Engineering & Production Research*, 31 (4), 579–586 [in English].
16. US Department of State Archive. E-Government Act of 2002. Official website of the US Department of State. Archives. Retrieved from <https://2009-2017.state.gov/r/pa/wm/egov/index.htm> [in English].
17. US Department of State. Digital Government Strategy of 23.05.2012. Official website of the US Department of State. Archives. Retrieved from <https://www.state.gov/digital-government-strategy/> [in English].
18. EDGA. European Data Governance Act 2020. Official website EDGA. Retrieved from <https://www.european-data-governance-act.com/> [in English].
19. EUDA. Proposal of The European Data Act 2022. Official website EUDA. Retrieved from <https://www.eu-data-act.com/> [in English].
20. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnu sluzhbu» № 889-VII vid 10.12.2015 r. (red. vid 24.12.2023 r.) [Law of Ukraine on Civil Service from December 10 2015, № 889-VII]. (2023, December 24). Vidomosti

- Verkhovnyi Rady – Bulletin of the Verkhovna Rada. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> [in Ukrainian].
21. Rozporyadzhennya KМУ № 797-r vid 08.11.2017 r. Pro skhvalennya Kontseptsii rozvytku elektronnoi demokratiyi v Ukrayini ta planu zakhodiv shchodo yiy realizatsiyi (red. vid 26.09.2020 r.) [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine on Approval of the Concept for the Development of Electronic Democracy in Ukraine and the Action Plan for its Implementation from November 8 2017]. Vidomosti Verkhovnoi Rady – Bulletin of the Verkhovna Rada. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-p#Text> [in Ukrainian].

Подано до редакції 25.12.23 р.

Прийнято до друку 1.02.24 р.

УДК 35:005.591(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-116-124>

Сурай Артем,
аспірант кафедри публічного управління
та адміністрування Університету
Григорія Сковороди в Переяславі

Surai Artem,
Postgraduate Student of Department of Public
administration and management at Hryhoriy
Skovoroda University in Pereyaslav

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7182-1207>

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

DIGITALIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN UKRAINE: ORGANIZATIONAL ASPECT

Анотація. У статті висвітлено організаційний аспект цифровізації публічного управління в Україні, зокрема функції його основного суб'єкта – Міністерства цифрової трансформації України (Мінцифри). Проведений нами аналіз вказує на недослідженість організаційного аспекту цифровізації публічного управління в Україні. З'ясовано, що Міністерство цифрової трансформації України є основним суб'єктом публічного управління, який здійснює організацію усього процесу цифровізації публічного управління в Україні. При цьому, Мінцифри здійснює не тільки формування, а також реалізацію державної політики у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, робототехніки та роботизації, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації та інших дотичних сферах.

Розглянуто усі функції Мінцифри і згруповано їх під таким кутом зору: функції формування політики та функції реалізації політики. Установлено, що саме функції формування політики є основними для Мінцифри, як міністерства відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади». При цьому, з огляду на те, що міністр Мінцифри, як член Уряду, особисто відповідає за формування та реалізацію державної політики у сферах, що визначені законодавством, з'ясована потреба у деконцентрації функцій міністерства як інституції публічного управління (функції формування політики) та переданні іншим інституціям публічного управління функцій реалізації політики. Така деконцентрація функцій сприятиме посиленню демократичних основ публічного управління.

Ключові слова: публічне управління, цифровізація, цифровізація публічного управління, організаційний аспект, суб'єкт публічного управління, Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри), функції, функції формування політики, функції реалізації політики.

Abstract. The article highlights the organizational aspect of the digitalization of public administration in Ukraine, in particular, the functions of its main subject – the Ministry of Digital Transformation of Ukraine. Our analysis indicates that the organizational aspect of the digitalization of public administration in Ukraine has not been studied. It was found that the Ministry of Digital Transformation of Ukraine is the main subject of public administration, which organizes the entire process of digitalization of public administration in Ukraine. At the same time, the Ministry of Digital Transformation of Ukraine carries out not only the formation but also the implementation of state policy in the areas of digitization, digital development, digital economy, digital innovations and technologies, robotics and robotics, electronic government and electronic democracy, development of the information society, informatization and other related areas.

All the functions of the Ministry of Digital Transformation of Ukraine were considered and grouped under the following perspective: policy-making functions and policy implementation functions. It was established that the functions of policy formation are the main ones for the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, as a ministry by the Law of Ukraine "On Central Bodies of Executive Power". At the same time, given the fact that the Minister of Digital Transformation of Ukraine, as a member of the Government, is personally responsible for the formation and implementation of state policy in the areas defined by legislation, the need for deconcentration of the functions of the Ministry as an institution of public administration (policy-making functions) and transfer other institutions of public management of policy implementation functions. This deconcentration of functions will contribute to the strengthening of the democratic foundations of public administration.

Keywords: public administration, digitalization, digitalization of public administration, organizational aspect, subject of public administration, Ministry of Digital Transformation of Ukraine, functions, functions of policy formation, functions of policy implementation.

Постановка проблеми. Аналіз цифрового потенціалу України [1] виявив, що країна має значні ресурси для цифровізації. Підвищення позицій у світових рейтингах цифровізації можливе не через локальне покращання окремих напрямів і показників, а завдяки реалізації комплексної державної політики, яка має охоплювати різні сфери діяльності, що у результаті надасть поштовх до створення цифрової екосистеми [1, с. 12].

Цифровізація – процес впровадження цифрових технологій для вдосконалення життєдіяльності людини, суспільства і держави [2, с. 9].

Цифровізація публічного управління – це цілеспрямований процес розробки й застосування цифрових технологій для вдосконалення публічного управління життєдіяльністю суспільства. Саме цілеспрямованість цього процесу та особливості публічного управління, зокрема в Україні, зумовлюють необхідність правильної організації та відповідного нормативно-правового забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо цифровізації публічного управління, проведений нами та висвітлений у статті [3], охопив наукові публікації за останні роки, зокрема: С. Дяченко [4]; І. Макарової, Ю. Пігарєва, Л. Сметанкіної [5], С. Квітки, Н. Новіченко, Н. Гусаревич, Н. Піскоха, О. Бардаха, Г. Демошенка [6]; І. Сурай, Н. Гражевської, Л. Яковенко, С. Супруненко, Г. Сабадош, В. Геращенко [7]; М. Павлова [8]; І. Печенкіна [9]; М. Лахижи [10]; Ю. Пігарєва, Н. Костенюка [11]; Я. Сандул [12]; А. Мельниченка, І. Шабаш [13]. Ці та інші проаналізовані нами публікації не висвітлюють організаційного аспекту цифровізації публічного управління в Україні, що вказує на недослідженість зазначеного питання.

Мета статті – висвітлити організаційний аспект цифровізації публічного управління, зокрема функції його основного суб'єкта – Міністерства цифрової трансформації України (Мінцифри).

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, публічне управління охоплює усі сфери життєдіяльності суспільства. Основними суб'єктами публічного управління в Україні, поза сумнівом, є органи державної влади та місцевого самоврядування. Щодо цифровізації публічного управління в Україні основним суб'єктом сьогодні слід вважати Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри), яке визначено Постановою Кабінету Міністрів України [14] центральним органом виконавчої влади та діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Мінцифри визначено [14] головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує *формування та реалізацію державної політики*

у сферах: цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, робототехніки та роботизації, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; впровадження електронного документообігу; розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; відкритих даних, публічних електронних реєстрів, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтегрованості, електронних комунікацій та радіочастотного спектра, розвитку інфраструктури широкопasmового доступу до Інтернету, електронної комерції та бізнесу; надання електронних та адміністративних послуг; електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації; розвитку ІТ-індустрії; розвитку та функціонування правового режиму Дія Сіті; хмарних послуг. Також Мінцифри забезпечує виконання функцій центрального засвідчувального органу.

Як бачимо із наведеного переліку сфер впливу Мінцифри і є тим суб'єктом публічного управління, який здійснює організацію усього процесу цифровізації публічного управління в Україні. При цьому, звертаємо увагу не так на велику кількість сфер, як на те, що Мінцифри здійснює не тільки формування, а також реалізацію державної політики у цих сферах.

Відповідно до визначених нормативно-правовими актами завдань [14] Мінцифри здійснює функції, які, на нашу думку, прямо або опосередковано мають організаційний характер щодо цифровізації публічного управління. Пропонуємо, усі функції (27 пунктів [14]) Мінцифри розглянути під таким кутом зору: функції формування політики та функції реалізації політики. Нами виокремлено:

- 1) функції формування політики (табл. 1):
 - організація нормативно-правового забезпечення цифровізації публічного управління;
 - цифрова експертиза та підготовка відповідних висновків до проєктів нормативно-правових актів;
 - визначення цілей і завдань державної політики (розробка пропозицій щодо: визначення цілей і завдань державної політики тощо);
 - участь у формуванні державної політики;
 - координація діяльності інституцій публічного управління;
 - затвердження методик щодо цифровізації публічного управління;
 - інформування та надання роз'яснень щодо визначених сфер;
 - погодження призначення керівника з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій або цифровізації органу виконавчої влади (CDTO).

Таблиця 1

Мінцифри: функції формування політики

Група функцій	Опис функцій
організація нормативно-правового забезпечення цифровізації публічного управління	узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку вносить їх Кабінетові Міністрів України; розробляє проєкти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції; здійснює підготовку та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо застосування, скасування та внесення змін до спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), що вносяться Кабінетом Міністрів України на розгляд Ради національної безпеки і оборони України відповідно до Закону України «Про санкції», та бере участь у формуванні, реалізації та моніторингу ефективності державної санкційної політики з питань, що належать до його компетенції; розробляє нормативно-технічну документацію щодо цифрових трансформацій; розробляє акти з метою забезпечення виконання завдань, пов'язаних з участю України у Програмі ЄС «Цифрова Європа» (Digital Europe Programme), зокрема щодо процедури визначення кандидатур для включення у мережу Європейських цифрових інноваційних хабів (European Digital

	Innovation Hubs); сприяє залученню інвестицій, впровадженню новітніх технологій та використанню управлінського досвіду з питань, що належать до компетенції Мінцифри; сприяє розвитку галузі робототехніки в Україні; <i>державне регулювання</i> у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення щодо постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів;
<i>цифрова експертиза</i>	цифрова експертиза та підготовка відповідних висновків до проєктів актів Кабінету Міністрів України, міністерств та інших органів виконавчої влади;
<i>визначення цілей і завдань державної політики</i>	щодо: визначення цілей і завдань державної інформаційної політики, інтелектуальної власності та шляхів її реалізації; встановлення стандартів, норм, правил, порядків, класифікаторів у сферах, що належить до його компетенції; визначення порядку функціонування офіційних вебсайтів органів виконавчої влади, державних інформаційно-аналітичних систем, державних інформаційних ресурсів, електронних реєстрів та баз даних; прийняття або внесення змін до нормативно-правових актів з питань захисту персональних даних, охорони інтелектуальної власності; прийняття або внесення змін до нормативно-правових актів щодо впровадження та використання роботів і роботизованих механізмів;
<i>участь у формуванні державної політики</i>	у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах і на об'єктах інформаційної діяльності, а також у сферах використання державних інформаційних ресурсів в частині захисту інформації, протидії технічним розвідкам, функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку; розробленні норм, стандартів у сферах електронних довірчих послуг, електронної ідентифікації та автентифікації; розробленні критеріїв і порядку проведення оцінки стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційно-комунікаційних системах; організації та проведенні оцінки стану захищеності державних інформаційних ресурсів, наданні відповідних рекомендацій; формуванні і реалізації державної тарифної політики та політики публічних закупівель у сферах електронних комунікацій та радіочастотного спектра; розробленні та погодженні проєкту порядку користування радіочастотним спектром в Україні в особливий період та в умовах надзвичайного або воєнного стану, порядку користування радіочастотним спектром в Україні для потреб дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні та військових формувань іноземних держав, які тимчасово перебувають на території України; <i>цифровізації освіти</i> та розробленні професійних стандартів з питань цифрової грамотності; у розробленні та організації виконання державних програм з питань захисту інформації та кіберзахисту; організує навчання державних службовців з питань, що належать до компетенції Мінцифри; організує навчання та готує пропозиції щодо вдосконалення системи розвитку цифрових навичок громадян, підготовки та перепідготовки фахівців з питань, що належать до компетенції Мінцифри;
<i>координація діяльності інституцій публічного управління</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих держадміністрацій, а також державних підприємств, установ, організацій та державних господарських об'єднань, навчальних закладів з питань, що належать до компетенції Мінцифри, надання їм необхідної методичної допомоги; організує та координує діяльність органів виконавчої влади, пов'язану з інтеграцією України до Єдиного цифрового ринку ЄС (EU Digital Single Market), а також участю України у програмах ЄС щодо цифрового співробітництва, зокрема у Програмі ЄС «Цифрова Європа» (Digital Europe Programme); ▪ діяльності органів, що утворили центри надання адміністративних послуг, з питань підвищення рівня якості надання електронних та адміністративних послуг, розвитку електронної інформаційної взаємодії таких центрів із суб'єктами надання адміністративних послуг, розширення функцій центрів та переліку послуг, які надаються через них; ▪ роботи, що пов'язана із забезпеченням розвитку системи електронної взаємодії електронних ресурсів; проєктів з вітчизняного виробництва безпілотних систем (в межах повноважень Мінцифри);
<i>затвердження методик</i>	визначення належності бюджетних програм, завдань, проєктів, робіт до сфери інформатизації, типові завдання, проєкти, роботи з інформатизації, типові проєкти галузевої, регіональної програм інформатизації, програм інформатизації органів місцевого самоврядування; методики формування індикаторів розвитку інформаційного суспільства; порядок обробки інформації в інтегрованій системі електронної ідентифікації, інтеграції інформаційно-комунікаційних систем до

	<p>цієї системи, регламент роботи інтегрованої системи електронної ідентифікації та примірний договір про приєднання до цієї системи; примірного договору про інформаційну взаємодію та примірну угоду про підключення до системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів; форматів електронних повідомлень та обміну даними системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів; вимоги до засобів електронної ідентифікації, рівнів довіри до засобів електронної ідентифікації для їх використання у сфері електронного урядування; методичних рекомендацій щодо дотримання засад реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку, розроблення положення про структурний підрозділ (спеціаліста) з питань цифрового розвитку та щодо визначення повноважень заступників керівників центральних органів виконавчої влади, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації (CDTO); форми висновку за результатами проведення цифрової експертизи проекту акта; вимоги до дизайну та порядок погодження проєктів дизайну офіційних вебсайтів (вебпорталів) органів виконавчої влади та офіційних вебресурсів, що пов'язані з діяльністю органів виконавчої влади, та Єдиного вебпорталу Кабінету Міністрів України; примірного договору про приєднання до системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта»; національного плану нумерації; відповідно до закону технічні вимоги (технічні специфікації) до електронних комунікаційних мереж, засобів електронних комунікацій, а також <i>погоджує</i> державні будівельні норми в частині, що стосуються інфраструктури електронних комунікаційних мереж; методики здійснення розрахунків електромагнітної сумісності з урахуванням документів Міжнародного союзу електрозв'язку; порядку спрощення постачальниками електронних комунікаційних послуг доступу до електронних комунікаційних послуг для осіб з інвалідністю; типового договору про взаємодію постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг з національним центром оперативного-технічного управління електронними комунікаційними мережами України; порядку резервування смуг або групи смуг радіочастотного спектра для надання прав користування новим учасникам ринку; норми частотно-територіального рознесення щодо забезпечення електромагнітної сумісності радіобладнання або випромінювальних пристроїв для спільного використання різними радіотехнологіями та радіослужбами загальних та спеціальних користувачів за погодженням з регуляторним органом та Генеральним штабом Збройних Сил; <i>погодження</i> розмірів плати за приєднання до інтегрованої системи електронної ідентифікації та використання ресурсів цієї системи; <i>погодження</i> проєктів дизайну офіційних вебсайтів (вебпорталів) органів виконавчої влади та офіційних вебресурсів, що пов'язані з діяльністю органів виконавчої влади, та Єдиного вебпорталу Кабінету Міністрів України; <i>погодження планів</i> припинення діяльності кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг; <i>погодження</i> розроблених надавачами електронних довірчих послуг порядку синхронізації часу із Всесвітнім координованим часом (UTC);</p>
<p><i>Інформування та надання роз'яснень щодо визначених сфер</i></p>	<p>інформує та надає роз'яснення щодо реалізації державної політики у визначених сферах діяльності; здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Мінцифри, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, а також стосовно актів, які видаються Мінцифри;</p>
<p><i>погодження призначення керівника (CDTO)</i></p>	<p><i>погодження призначення керівника</i> з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій або цифровізації органу виконавчої влади (CDTO); організовує роботу з підготовки та підвищення кваліфікації представників держателів і технічних адміністраторів публічних електронних реєстрів з питань технічної та інформаційної взаємодії публічних електронних реєстрів, користування Реєстром публічних електронних реєстрів.</p>

Джерело: Таблиця складена автором на основі [14].

2) функції реалізації політики:

- *здійснення заходів щодо створення та забезпечення функціонування окремих електронних систем* (підпункт 3 п. 4 [14]);
- *здійснення організаційних заходів* щодо оптимізації процедур надання публічних (електронних публічних) послуг (зокрема, пп. 7*, 9, 14 п. 4 [14]);
- *надання адміністративних послуг* (зокрема, пп. 20 п. 4 [14]);
- *участь у розробленні та впровадженні вимог* (зокрема, пп. 14 п. 4 [14]);
- *моніторинг та нагляд* згідно повноважень (зокрема, пп. 18 п. 4 [14]).

Порівняймо зі ст. 7 чинного Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [15, ст. 7], де визначено, що основними завданнями міністерства є:

- 1) забезпечення нормативно-правового регулювання;
 - 2) визначення пріоритетних напрямів розвитку;
 - 3) інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики;
 - 4) узагальнення практики застосування законодавства, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Президентів України та Кабінету Міністрів України;
- 4-1) забезпечення здійснення соціального діалогу на галузевому рівні.

Отже, відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [15, ст. 7] саме функції формування політики для Мінцифри [14]) мають бути основними.

Варто зауважити, що міністр Мінцифри, як член Уряду, особисто відповідає [14, ст. 10] за формування та реалізацію державної політики в усіх озвучених в цій статті сферах [14, п. 3], проте міністерство як інституція публічного управління має, насамперед, здійснювати функції щодо формування політики, а функції реалізації політики, що наразі покладені на Мінцифри, на нашу думку, можуть бути передані іншим інституціям публічного управління (роботу яких також має координувати міністр). Така деконцентрація функцій сприятиме посиленню демократичних основ публічного управління. Водночас, варто уточнити, що службовці міністерства не мають безпосередньо здійснювати реалізацію політики, а лише мають розробляти заходи з реалізації політики й координувати їх здійснення іншими інституціями публічного управління.

Підтвердження цієї думки знаходимо у Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади [16, р. 4], де визначено, що «основними завданнями міністерств є стратегічне планування діяльності, забезпечення формування державної політики, координація та проведення моніторингу її реалізації. Діяльність міністерств повинна бути зосереджена насамперед на розробленні документів у відповідних сферах державної політики та проектів актів законодавства, інші центральні органи виконавчої влади можуть надавати міністерствам пропозиції щодо коригування державної політики та удосконалення законодавства у відповідних сферах. Обсяг функцій з реалізації державної політики в міністерствах повинен бути мінімальним. Міністерства поступово позбавлятимуться функцій з надання адміністративних послуг, інспекційно-наглядових функцій та функцій з управління об'єктами державної власності (крім управління об'єктами державної власності, діяльність яких спрямована на забезпечення господарського обслуговування міністерств, а також об'єктами державної власності, які використовуються для розміщення закордонних дипломатичних установ України)».

Висновки. Проведений нами аналіз вказує на недослідженість організаційного аспекту цифровізації публічного управління в Україні. З'ясовано, що Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри) є основним суб'єктом публічного управління, який здійснює організацію усього процесу цифровізації публічного управління в Україні. При цьому, сьогодні Мінцифри здійснює не тільки формування, а також реалізацію державної політики у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та

технологій, робототехніки та роботизації, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації та інших дотичних сферах.

Розглянуто усі функції Мінцифри [14] і згруповано їх під таким кутом зору: функції формування політики та функції реалізації політики. Установлено, що саме функції формування політики є основними для Мінцифри, як міністерства, відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [15, ст. 7]. При цьому, з огляду на те, що міністр Мінцифри особисто відповідає [14, ст. 10] за формування та реалізацію державної політики у сферах, що визначені законодавством [14, п. 3], з'ясована потреба у деконцентрації функцій міністерства як інституції публічного управління (функції формування політики) та переданні іншим інституціям публічного управління функцій реалізації політики. Така деконцентрація функцій сприятиме посиленню демократичних основ публічного управління.

Список використаних джерел:

1. Novikova N., Diachenko O., Holovnia Yu. Global trends of digitalization: potential of Ukraine. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu*. 2020. № 6. S. 4–15. [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(134\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(134)01)
2. Куйбіда В.С., Карпенко О.В., Наместник В.В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісн. НАДУ. Серія «Державне управління»*. 2018. № 1. С. 5–10.
3. Сурай А.В. Цифровізації публічного управління: огляд наукових джерел. *Наукові перспективи*. 2023. №1 (31). С. 169–179.
4. Дяченко С. Діджиталізація у сфері місцевих фінансів України як механізм демократизації публічного управління. *Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього*. Монографія. За заг. ред. Л.Г. Комахи, І.В. Алексеєнко. Київ: «Київський університет», 2022. 976 с.
5. Макарова І., Пігарєв Ю., Сметанкіна Л. Цифровізація публічного управління на регіональному та міському рівнях. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Т. 2. № 83. С. 86–91.
6. Квітка С., Новіченко Н., Гусаревич Н., Піскоха Н., Бардах О., Демошенко Г. Перспективні напрямки цифрової трансформації публічного управління. *Public Administration Aspects*. 8 (4) 2020 С. 129–146.
7. Suray I., Hrazhevskya N., Yakovenko L., Suprunenko S., Sabadosh H, Gerashchenko V. Transformation of Public administration in a Network Economy. *International Journal of Management (IJM)*. Vol. 11, Is. 5, May 2020, pp. 108–119. <https://doi.org/10.34218/IJM.11.5.2020.011>
8. Павлов М.М. Особливості процесу цифровізації публічного управління в розвинутих країнах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 140–144.
9. Печенкін І.В. Вдосконалення правового регулювання оскарження сервісної діяльності органів публічної влади: міжнародний досвід для України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. № 5(17). С. 40–56.
10. Лахижа М.І. Діджиталізація в Україні: поняття, проблеми, перспективи та завдання публічного управління. *Науковий вісник: Державне управління*. 2020. № 2 (24). [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-2\(4\)-202-213](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-2(4)-202-213)
11. Пігарєв Ю., Костенюк Н. Діджиталізація публічного управління як чинник цифрової трансформації України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 2(83). С. 92–96.
12. Сандул Я. Цифровізація публічного адміністрування: зміст цифрової термінології. С. 76–79. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19470> (дата звернення: 03.12.2023).
13. Мельниченко А.А., Шабаш І.Р. Професійна готовність державних службовців до діяльності в умовах цифрової трансформації управлінських відносин. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022. № 4(22). С. 156–172.

14. Питання Міністерства цифрової трансформації. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856 (зі змінами, станом на 05.01.2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#n12> (дата звернення: 03.12.2023).
15. Про центральні органи виконавчої влади. Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 03.12.2023).
16. Про схвалення Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1013-р (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 03.12.2023).

References:

1. Novikova, N., Diachenko, O., & Holovnia, Yu. (2020). Global trends of digitalization: potential of Ukraine. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu – Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics*, 6, 4–15. [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(134\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(134)01) [in Ukrainian].
2. Kuybida, V.S., Karpenko, O.V., & Namestnik, V.V. (2018). Tsyfrove vriaduvannia v Ukraini: bazovi definitsii poniatiino-katehorialnogo aparatu [Digital governance in Ukraine: basic definitions of the conceptual categorial apparatus]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Seriya: Derzhavne upravlinnia – Bulletin of the National Academy of State Administration under the President of Ukraine. Series: Public administration*, 1, 5–10. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2018_1_3 [in Ukrainian].
3. Surai, A.V. (2023). Tsyfrovizatsiia publichnogo upravlinnia: ohliad naukovykh dzherel [Digitalization of public administration: review of scientific sources]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives*, 1 (31), 169–179 [in Ukrainian].
4. Djachenko, S. (2022). Didzhitalizacija u sferi miscevih finansiv Ukraini jak mehanizm demokratizacii publichnogo upravlinnja. *Globalizacijni vikliki: urjaduvannja majbut'nogo [Digitalization in the sphere of local finances of Ukraine as a mechanism of democratization of public administration. Globalization challenges: governance of the future]*. Kyiv: VPC «Kyivs'kij universitet» [in Ukrainian].
5. Makarova, I., Pigarev, Ju., & Smetankina, L. (2021). Cifrovizacija publichnogo upravlinnja na regional'nomu ta mis'komu rivnjah [Digitization of public administration at the regional and city levels]. *Aktual'ni problemi derzhavnoho upravlinnja – Actual problems of public administration*, 2, 83, 86–91 [in Ukrainian].
6. Kvitka, S., Novichenko, N., Gusarevich, N., Piskoha, N., Bardah, O., & Demoshenko, G. (2020). Perspektivni naprjamki cifrovoi transformacii publichnogo upravlinnja [Promising directions of digital transformation of public administration]. *Public Administrartion Aspects*, 8 (4), 129–146 [in Ukrainian].
7. Suray, I., Hrazhevskaja, N., Yakovenko, L., Suprunenko, S., Sabadosh, H., & Gerashcenko, V. (2020). Transformation of Public administration in a Network Economy. *International Journal of Management (IJM)*, 11, 5, 108–119. DOI: 10.34218/IJM.11.5.2020.011 [in English].
8. Pavlov, M.M. (2021). Osoblivosti procesu cifrovizacii publichnogo upravlinnja v rozvinutih kraïnah [Peculiarities of the process of digitization of public administration in developed countries]. *Investicii: praktika ta dosvid – Investments: practice and experience*, 15, 140–144 [in Ukrainian].
9. Pechenkin, I.V. (2021). Vdoskonalennja pravovogo reguljuvannja oskarzhennja servisnoi dijial'nosti organiv publichnoï vladi: mizhnarodnij dosvid dlja Ukraini [Improvement of legal regulation of appeals of service activities of public authorities: international experience for Ukraine]. *Ekspert: paradigmni juridichnih nauk i derzhavnoho upravlinnja – Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, 5(17), 40–56. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-5\(17\)-40-56](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-5(17)-40-56) [in Ukrainian].
10. Lahizha, M.I. (2020). Didzhitalizacija v Ukraini: ponjattja, problemi, perspektivi ta zavdannja publichnogo upravlinnja [Digitization in Ukraine: concepts, problems, prospects and tasks of public administration]. *Naukovij visnik: Derzhavne upravlinnja – Scientific Bulletin: Public Administration*, 2(24). [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-2\(4\)-202-213](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-2(4)-202-213) [in Ukrainian].
11. Pigarev, Ju., & Kostenjuk, N. (2021). Didzhitalizacija publichnogo upravlinnja jak chinnik cifrovoi transformacii Ukraini [Digitalization of public administration as a factor of digital transformation of

- Ukraine]. *Aktual'ni problemi derzhavnogo upravlinnja – Actual problems of public administration*, 2(83), 92–96 [in Ukrainian].
12. Sandul, Ja. Cifrovizacija publichnogo administruvannja: zmist cifrovoi terminologii [Digitization of public administration: content of digital terminology]. *dspace.onua.edu.ua*. Retrieved from <https://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19470> [in Ukrainian].
 13. Mel'nichenko, A.A., & Shabash, I.R. (2022). Profesijna gotovnist' derzhavnih sluzhbovciv do dijalnosti v umovah cifrovoi transformacii upravlins'kih vidnosin [Professional readiness of civil servants for activities in conditions of digital transformation of managerial relations]. *Ekspert: paradigmi juridichnih nauk i derzhavnogo upravlinnja – Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, 4(22), 156–172. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4\(22\)-156-172](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4(22)-156-172) [in Ukrainian].
 14. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019), Resolution «Issues of the Ministry of Digital Transformation» (18.09.2019. № 856). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#n12> [in Ukrainian].
 15. Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine «About central bodies of executive power» (17.03.2011. № 3166-VI). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> [in Ukrainian].
 16. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Resolution «On the approval of the Concept of optimization of the system of central executive bodies» (27.12.2017. № 1013-p). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

Подано до редакції 31.01.24 р.
Прийнято до друку 1.03.24 р.

УДК 354.85(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-125-132>

Тимочко Іван,
аспірант кафедри публічного управління
та публічної служби Національного
університету «Львівська політехніка»

Tymochko Ivan,
postgraduate student at the Department of
Public Administration and Public Service at Lviv
Polytechnic National University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7821-0740>✉ tymochkoivan1@gmail.com

Кіцак Тарас,
кандидат з державного управління,
доцент, заступник директора з науково-
педагогічної роботи Навчально-наукового
інституту адміністрування, державного
управління та професійного розвитку;
доцент кафедри публічного управління
та публічної служби Національного
університету «Львівська політехніка»

Kitsak Taras,
PhD in Public Administration, Associate
Professor, Deputy Director for Scientific and
Pedagogical Work of Institute of Public
Administration, Governance and Professional
Development; Associate Professor at the
Department of Public Administration and Public
Service at Lviv Polytechnic National University

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6710-8521>✉ taras.m.kitsak@lpnu.ua

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

STATE POLICY IN THE FIELD OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF COMBAT PARTICIPANTS IN UKRAINE

Анотація. У статті розкрито особливості здійснення державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні. На сьогодні потребують врегулювання низка питань, пов'язаних з психологічним та соціальним захистом осіб, яким встановлено один з таких статусів: учасника бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни; учасника війни; постраждалого учасника Революції Гідності; члена сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни; члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України. Розкрито основні поняття сфери соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні відповідно до законодавства України. Охарактеризовано організаційно-правові засади державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні. Актуальним залишається діяльність суб'єктів державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні. Зокрема, проаналізовано діяльність Міністерства у справах ветеранів України, яке є центральним органом виконавчої влади, забезпечує формування державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні. Розкрито основну його діяльність за напрямками у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій. Проаналізовано динаміку діяльності центрів соціально-психологічної реабілітації населення та проєкту MARTA (Mental Adaptation and Rehabilitation Tools and Analysis з англ. – Інструменти психологічної адаптації та реабілітації та їх аналіз).

Ключові слова: державна політика, державне управління, учасник бойових дій, соціальний захист, соціально-психологічна адаптація.

Abstract. *The article reveals the features of the mental health of combatants as an object of state policy in the field of socio-psychological adaptation of combatants in Ukraine. Psychological and social protection is provided to persons who have one of the following statuses: participant in hostilities, persons with disabilities as a result of war; participant in the war; injured participant in the Revolution of Dignity; a family member of a deceased war veteran; a family member of the deceased (deceased) Defender or Defender of Ukraine. The basic concepts of the sphere of socio-psychological adaptation of participants in combat operations in Ukraine are revealed by the legislation of Ukraine. The organizational and legal foundations of state policy in the field of socio-psychological adaptation of combatants in Ukraine are characterized. The activities of subjects of state policy in the field of socio-psychological adaptation of combatants in Ukraine remain relevant. In particular, the activities of the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine, which is the central executive body ensuring the formation of state policy in the field of socio-psychological adaptation of combatants in Ukraine, are analyzed. His main activities in the areas of socio-psychological adaptation of combatants are revealed. The dynamics of the activities of centers for socio-psychological rehabilitation of the population and the MARTA project (Mental Adaptation and Rehabilitation Tools and Analysis from English – Tools for psychological adaptation and rehabilitation and their analysis) are analyzed.*

Keywords: *public policy, public administration, combatant, social protection, socio-psychological adaptation.*

Постановка проблеми. Враховуючи тенденції останніх двох років війни Україна невдовзі стане країною, в якій близько 4 мільйонів наших співгромадян, які здобули досвід бойових дій або є членами сімей ветеранів та сімей загиблих воїнів, потребуватимуть певного соціального захисту, медичного, реабілітаційного забезпечення, у тому числі у сфері психологічної реабілітації. Складні військові дії створили цілий прошарок населення, яке кардинально змінило цінності, адже згубило домівку, роботу, здоров'я, втратило рідних та близьких. Тобто, люди зазнали нищівного удару не лише у матеріальному світі, але й в ментальному. Державна політика має бути націлена на створення таких умов, аби хоча б частково створити умови для повернення постраждалих до повноцінного цивільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних та зарубіжних дослідників питання, що пов'язані з різними аспектами соціальної адаптації та реабілітації учасників бойових дій, розглядали С. Горбенко, А. Кириченко, В. Ковтун, А. Мельник, В. Мисюра та ін. (аспекти медичної, психологічної реабілітації та соціальної адаптації учасників бойових дій); А. Гриб, Г. Ломакін, Б. Михайлов, О. Филатова та ін. (дезадаптація та інші наслідки); О. Акімов, М. Карпа, Т. Кіцак (соціальний захист військових та питання стабілізації публічного управління під час воєнного стану) [1–3]. Серед зарубіжних досліджень зазначимо роботи С. Вільямс, Л. Калхуна, Д. Кишбог, Р. Лауфера, В. Холла та ін.

Мета статті – дослідження інституційних та практичних особливостей державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до законодавства України, зокрема Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», саме міністерство як публічна інституція є тим органом публічної влади, який забезпечує формування державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні. Тобто, на центральному рівні у виконавчій владі це суб'єкт, який відповідає за формування та реалізацію державної політики щодо захисту учасників бойових дій в Україні, у тому числі

щодо їх соціально-психологічної адаптації. Таким суб'єктом здійснення державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні є Міністерство у справах ветеранів України (далі – Мінветеранів), яке забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України.

За Мінветеранів закріплений напрям щодо соціальної та професійної адаптації ветеранів, забезпечення вирішення питання зайнятості, що сприятиме їх конкурентоспроможності на ринку праці. Оскільки учасники бойових дій в Україні це молоді люди віком в основному до 45 років, актуальним є питання професійній орієнтації та переорієнтації ветеранів та членів їх сімей. Адже можливості отримання пільгових кредитів, грантів, допомоги викликатиме бажання повернутися до повноцінного життя та робити спроби адаптації у суспільстві.

Мінветеранів не працює автономно по багатьох напрямках, а залучає до співпраці інші міністерства та суб'єкти здійснення державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні або інші інституції, які дотичні до даного напрямку. Так, разом з Міністерством освіти України опрацьовано напрям щодо здобуття ветеранами та членами їх сімей дошкільної, повної загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої та вищої освіти. До вирішення цього питання також долучено органи місцевого самоврядування. На місцевому рівні активно працює напрям забезпечення формування позитивного образу ветерана, зокрема через заходи культурного розвитку, освітнього напрямку, діяльності громадського сектору. Тому відбуваються такі заходи, до яких часто долучаються учасників бойових дій, що сприяє патріотичному вихованню молоді, формуванню громадської думки та позиції суспільства загалом. Окремий напрям, яким опікується Мінветеранів у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій – це спортивна та фізкультурно-оздоровча сфера. Адже розвиток спорту учасників бойових дій сприяє психологічній адаптації, залученню до спортивних спільнот не лише вітчизняного, а й міжнародного рівня, покращенню фізичного та ментального стану учасників бойових дій. Активну позицію у даному напрямку займають громадські об'єднання, організації, місцева громада та бізнес-структури. Локальні спортивні заходи активно підтримуються громадськістю населених пунктів, спонсорів заходів, що допомагає повернутися до повноцінного громадського життя.

Збереженню психічного, ментального здоров'я учасників бойових дій та членів їх сімей сприяють також програми санаторно-курортного лікування, забезпечення житлом; реалізації права учасників бойових дій на медичну допомогу. Тому разом з Міністерством охорони здоров'я Мінветеранів працює у напрямку організації та реалізації комплексу профілактичних, лікувальних та реабілітаційних заходів, спрямованих на охорону здоров'я учасників бойових дій. Окреме завдання Мінветеранів – це формування переліку медичних, у тому реабілітаційних послуг, які не включаються до програм державних гарантій медичного обслуговування населення, оплату надання яких гарантує держава.

Для здійснення ефективної державної політики об'єднали зусилля декілька міністерств, а саме: Міністерство у справах ветеранів України, Міністерство внутрішніх справ та Міністерство оборони. Разом зазначені органи центральної

виконавчої влади розробляють систему соціальних гарантій та підтримки ветеранів, у тому числі учасників бойових дій. Найперше у цьому напрямку потрібно було проаналізувати нормативно-правову базу, яка регулює надання соціальних гарантій для учасників бойових дій. Трапляються випадки, що присутнє дублювання пільг, нечітко прописана процедура їх отримання, присутні нормативні колізії, зокрема в частині отримання статусів.

Тому першочергове завдання на рівні розробки державної політики полягає в усуненні неточностей та у визначенні сфери соціального захисту ветеранів, у тому числі учасників бойових дій. Без сумніву, це складний та довготривалий процес, який потребує кооперації усіх учасників. Тому на рівні суб'єктів державної політики було прийнято рішення запропонувати для громадськості спільну анкету в системі Міністерства Внутрішніх Справ та Міністерства оборони, в якій можна зазначити потреби, проблеми, гарантії, які потребують учасники бойових дій та пропозиції щодо їх вирішення.

Ефективним доробком як результат співпраці декількох міністерств стала платформа «Е-Ветеран», яка в режимі онлайн дає змогу ветерану оформити заявку на отримання таких послуг як санаторно-курортне лікування, медична та психологічна реабілітація, послуги з професійного розвитку та професійної адаптації. Учасники бойових дій та їхні родини також зможуть додати свої документи до запиту, відстежити його статус через встановлений трекер, залишити відповідь чи подати скаргу.

Тенденція державної політики спрямована на те, щоб задіяти ветеранів в активний життєвий простір, в економіку та культурне життя. Відомо, що довгий час учасники бойових дій сприймалися лише як пільгова категорія. Але, оскільки вік ветеранів орієнтовно від 18 до 45 років, курс політики повернутий на те, щоб активні люди такого віку могли розвивати власний бізнес, сплачувати податки, таким чином підтримувати місцеву громаду, державу. Також на місцевому рівні працює напрям підтримки ветеранів, сприянню їх розвитку, зокрема через інститут помічника ветерана, який нещодавно запроваджений.

У складі Мінветеранів працює Директорат громадянської ідентичності та ветеранського розвитку, який є самостійним структурним підрозділом та безпосередньо підпорядкований державному секретарю Мінветеранів.

У складі Директорату громадянської ідентичності та ветеранського розвитку Мінветеранів входять такі структурні підрозділи, як експертна група з питань формування громадянської ідентичності; експертна група з питань ветеранського розвитку; експертна група освітніх програм та професійної адаптації; експертна група меморіальної роботи та з питань нагород.

Аналіз основних завдань експертної групи з питань ветеранського розвитку дає змогу визначити та проаналізувати основні напрямки, які сьогодні здійснює Мінветеранів щодо ветеранського розвитку загалом. Зокрема, серед таких напрямків основним можемо назвати напрям забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих ветеранів війни, членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України в частині забезпечення їх зайнятості, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці шляхом підтримки ветеранського розвитку, підприємницьких ініціатив ветеранів та членів їх сімей на основі проведеного моніторингу стану дотримання вимог законодавства.

Актуальними завданнями експертної групи освітніх програм та професійної адаптації Мінветеранів на сьогодні є питання розроблення пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України та постраждалих учасників Революції Гідності, а саме забезпечення соціальної та професійної адаптації, зайнятості, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

Проблемою залишається запровадження механізму адаптації після завершення військової кар'єри та повноцінна реалізація учасників бойових дій до цивільного життя. Тому сприяння розвитку професійній орієнтації ветеранів війни та членів їх сімей є першочерговим пріоритетом як державної, так і місцевої політики.

Мінветеранів опікується адаптацією військовополонених, моніторить та аналізує усі процедурні питання, питання забезпечення, взаємодії з міжнародними організаціями у даному питанні. Міжнародні організації активно долучаються до розроблення державної політики в частині впровадження інноваційних технологій щодо питань професійної зайнятості, адаптації, надання освітніх послуг ветеранам війни та членам їх сімей.

У Департаменті реабілітації та медичного забезпечення функціонує Відділ медичного забезпечення та реабілітації й Відділ психологічної допомоги – це безпосередні суб'єкти що представляють виконавчу владу у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні.

Український досвід щодо цифровізації психологічної самопомоги буде вагомий, адже саме на сьогодні розпочинають діяльність декілька потужних вебпорталів та ресурсів, за допомогою яких самостійно можна визначити свій ментальний стан, пройти різні тестування, отримати консультації, поради та навіть практичні рекомендації.

Усі держави-члени ВООЗ зобов'язуються впроваджувати «Комплексний план дій у сфері психічного здоров'я на 2013–2030 роки», який спрямований на покращення психічного здоров'я шляхом зміцнення ефективного керівництва та управління, забезпечення комплексної, інтегрованої та оперативної допомоги на рівні громад, впровадження стратегій сприяння та профілактики, а також зміцнення інформаційних систем, доказів та досліджень.

У липні 2020 р. на сайті Міністерства у справах ветеранів України опубліковано дані лише 5 центрів соціально-психологічної реабілітації населення: Бородянського; Іванківського; Києво-Святошинського; соціально-психологічного центру (м. Славутич); центру соціально-психологічної реабілітації населення (м. Коростень) [4].

Станом на січень 2023 р. таких закладів на сайті Міністерства у справах ветеранів України опубліковано 48. Перелік закладів охорони здоров'я, які входять до Реєстру постачальників послуг із психологічної реабілітації ветеранам війни та членам їх сімей готує Мінветеранів [5].

Нещодавно в Україні розроблено ресурс для захисників, захисниць та членів їх родин вебпортал MARTA (Mental Adaptation and Rehabilitation Tools and Analysis з англ. – Інструменти психологічної адаптації та реабілітації та їх аналіз). Завдяки проєкту користувачі мають можливість самостійно провести перевірку свого психічного здоров'я та отримати рекомендації з його поліпшення тут і зараз. Ця платформа, яка організована за підтримки Міністерства у справах

ветеранів України, була впроваджена у 2021 р. та на сьогодні розвинулася у напрямку додавання багатьох функцій. Діагностична система схвалена Мережею Травматичного Стресу Європейського Коледжу Нейропсихофармакології та Всеукраїнською Асоціацією Психосоматичної Медицини. Різноманітні інструменти, що дозволяють здійснювати діагностику та є на сайті, постійно є у використанні на регулярній основі військових НАТО та Всесвітньої організації охорони здоров'я.

На сьогодні виявлено, що:

- 20% ветеранів зазначають, що у майбутньому потребуватимуть допомоги у отриманні психологічної допомоги;
- 47.9% ветеранів зіштовхуються з проблемою алкогольної залежності вже зараз;
- 72.8% респондентів вважають, що у майбутньому ветерани зіштовхнуться з проблемою зловживання алкоголем.

Дані надано в рамках другого анонімного онлайн-опитування серед ветеранів та чинних військовослужбовців проведеного Українським ветеранським фондом (дослідження проведено 6-12 лютого 2023 р.) [6]. Вебпортал Mental Help створений за підтримки та сприяння таких інституцій як агентство Fondation de France, банк UKRSIBBANK BNP Paribas Group, Schneider Electric. В основі підтримки був Глобальний договір ООН в Україні, а також у Франції. На сайті є онлайн-опитувальники, які допоможуть зрозуміти особливості свого стану та продіагностувати психологічне здоров'я. Також тут є статті про: турботу про себе, запобігання самогубствам, реакцію горя, залежності, сон, депресію, посттравматичний синдром, тривогу, соціальні контакти, емоції, психологічну допомогу, підтримку близьких, які є ветеранами. У Мінветеранів зазначають, що надалі в системі MARTA створять інструментарій для фахівців у сфері психологічної допомоги та перелік надавачів відповідних послуг [7].

Висновки. Аналіз основних завдань психологічної допомоги вказує найперше на необхідності збереження психічного здоров'я ветеранів та членів їх сімей. Психічне здоров'я – це стан психічного благополуччя, який дозволяє людям справлятися зі стресами життя, реалізовувати свої здібності, добре вчитися та добре працювати, а також робити внесок у свою громаду. Це невід'ємний компонент здоров'я та благополуччя, який лежить в основі індивідуальних та колективних здібностей приймати рішення, будувати стосунки та формувати світ, у якому ми живемо. Психічне здоров'я є базовим правом людини. І це має вирішальне значення для особистісного, громадського та соціально-економічного розвитку. Психічне здоров'я – це більше, ніж відсутність психічних розладів. Психічні розлади включають психосоціальні розлади, а також інші психічні стани, пов'язані зі значним стресом, порушенням функціонування або ризиком самознищення. Люди з психічними розладами частіше відчувають нижчий рівень психічного благополуччя.

У контексті національних зусиль щодо зміцнення психічного здоров'я життєво важливо не лише захищати та сприяти психічному благополуччю усіх, але й задовольняти потреби людей із психічними розладами.

Це має бути зроблено у тому числі за допомогою охорони психічного здоров'я на рівні громади, яка є більш доступною та прийнятною, ніж центрально-інституційна допомога, допомагає запобігти порушенням прав людини та забезпечує кращі результати одужання для людей із психічними розладами.

Соціально-психологічна допомога на рівні громади має надаватися через мережу взаємопов'язаних послуг, які включають:

- послуги з охорони психічного здоров'я, які інтегровані в загальну охорону здоров'я, як правило, в лікарнях загального профілю;
- послуги з охорони психічного здоров'я, які інтегровані шляхом спільного використання завдань з неспеціалізованими постачальниками послуг первинної медико-санітарної допомоги;
- громадські служби психічного здоров'я, які можуть включати громадські центри та команди психічного здоров'я, психосоціальну реабілітацію, служби підтримки однолітків та послуги підтриманого проживання;
- служби, які надають психіатричну допомогу в соціальних службах і установах, не пов'язаних зі здоров'ям, таких як захист дітей, шкільні медичні служби та в'язниці.

Величезний розрив у догляді за поширеними психічними розладами, такими як депресія та тривога, означає, що країни також повинні знайти інноваційні способи урізноманітнити та розширити догляд за цими станами, наприклад, за допомогою неспеціалізованих психологічних консультацій або цифрової самопомоги.

Список використаних джерел:

1. Karpa M., Akimov O., Kitsak T. Social protection of military personnel in Ukraine: state and regional guarantees. *Public Administration and Law Review*. Issue 4(12). 2022. pp. 16–23. DOI:10.36690/2674-5216-2022-4-16.
2. Gupta S.K., Karpa M.I., Derhaliuk M.O., Tymkova V.A., Kumar R. Effectiveness vs Efficiency for Organisational Development: A Study. *Journal of Talent Development and Excellence*. Vol. 12. №3s. 2020. pp. 2478 – 2486.
3. Karpa M., Akimov O., Kitsak T. Problems of stabilization of the system of public administration under the conditions of decentralizational changes and martial law in Ukraine. *Public Administration and Law Review*. №3. pp. 24–31. <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2022-3-24>.
4. Центри соціально-психологічної реабілітації. Офіційний вебпортал Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/veteranam/likuvannya-ta-reabilitaciya/centri-z-nadannya-poslug-psihologichnoyi-reabilitaciyi/centri-socialno-psihologichnoyi-reabilitaciyi/> (дата звернення: 25.12.2023).
5. Заклади психологічної реабілітації 2023 рік. Офіційний вебпортал Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/zakladi-psihologichnoyi-reabilitaciyi-2023-rik> (дата звернення: 25.12.2023).
6. Психологічна підтримка тут і зараз. Проект MARTA. URL: <https://marta.mva.gov.ua/> (дата звернення: 25.12.2023).
7. Діагностувати психологічний стан онлайн: як працює платформа MARTA. Інформаційний ресурс <https://gre4ka.info/>. URL: <https://gre4ka.info/suspilstvo/76205-diahnostuvaty-psykholohichniy-stand-onlain-iak-pratsiuie-platforma-marta> (дата звернення: 25.12.2023).

References:

1. Karpa, M., Akimov, O., & Kitsak, T. (2022). Social protection of military personnel in Ukraine: state and regional guarantees. *Public Administration and Law Review*, 4(12), 16–23. DOI:10.36690/2674-5216-2022-4-16 [in English].
2. Gupta, S.K., Karpa, M.I., Derhaliuk, M.O., Tymkova, V.A., & Kumar, R. (2020). Effectiveness vs Efficiency for Organisational Development: A Study. *Journal of Talent Development and Excellence*, 12, 3s, 2478–2486 [in English].
3. Karpa, M., Akimov, O., & Kitsak, T. (2022). Problems of stabilization of the system of public administration under the conditions of decentralizational changes and martial law in Ukraine. *Public*

- Administration and Law Review*, 3, 24–31. <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2022-3-24> [in English].
4. Tsentry sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii. Ofitsiyni veb-portal Ministerstva u spravakh veteraniv Ukraini [Centers of social and psychological rehabilitation. The official web portal of the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine]. *mva.gov.ua*. Retrieved from <https://mva.gov.ua/ua/veteranam/likuvannya-ta-reabilitaciya/centri-z-nadannya-poslug-psiologichnoyi-reabilitaciyi/centri-socialno-psiologichnoyi-reabilitaciyi/> [in Ukrainian].
 5. Zaklady psykholohichnoi reabilitatsii 2023 rik. Ofitsiyni veb-portal Ministerstva u spravakh veteraniv Ukraini [Institutions of psychological rehabilitation in 2023. The official web portal of the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine]. *mva.gov.ua*. Retrieved from <https://mva.gov.ua/ua/zakladi-psiologichnoyi-reabilitaciyi-2023-rik/> [in Ukrainian].
 6. Psykholohichna pidtrymka tut i zaraz. Proekt MARTA [Psychological support here and now. The MARTA project]. *marta.mva.gov.ua*. Retrieved from <https://marta.mva.gov.ua/> [in Ukrainian].
 7. Diahnostuvaty psykholohichnyi stan onlain: yak pratsiuie platforma MARTA. Informatsiyni resurs <https://gre4ka.info/> [Diagnose a psychological condition online: how the MARTA platform works. Information resource <https://gre4ka.info/>]. *gre4ka.info*. Retrieved from <https://gre4ka.info/suspilstvo/76205-diahnostuvaty-psykholohichnyi-stan-onlain-iak-pratsiuie-platforma-marta> [in Ukrainian].

Подано до редакції 26.01.24 р.
Прийнято до друку 28.02.24 р.

УДК 658.155.2:69

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-133-142>

Хоменко Дмитро,
аспірант кафедри публічного управління
та адміністрування Університету
Григорія Сковороди в Переяславі

Khomenko Dmytro,
graduate student of the Department of Public
Management and Administration at Hrihory
Skorovoroda University in Pereyaslav

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-4097-2166>

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПОЛІТИКОЮ У БУДІВНИЦТВІ

MECHANISMS OF STATE MANAGEMENT OF INVESTMENT POLICY IN CONSTRUCTION

Анотація. Стаття присвячена аналізу механізмів, що використовуються державою для управління інвестиційною політикою в будівництві. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю залучення інвестицій в будівельну галузь, яка має ключове значення для сталого розвитку економіки.

Мета статті – систематизація та оцінка наявних механізмів державного управління інвестиційною політикою в будівництві та визначення шляхів їх подальшого вдосконалення. Для досягнення мети в процесі дослідження було вирішено низку завдань: визначено поняття «інвестиційна політика»; проаналізовано стан будівельної галузі в Україні та проблеми, які уповільнюють її розвиток; окреслено роль інвестицій у вирішенні цих проблем; систематизовано та проведено оцінку механізмів державного управління інвестиційною політикою в будівництві; запропоновано шляхи їх подальшого вдосконалення. В ході дослідження використані загальнонаукові методи пізнання: індукції та дедукції, аналізу та синтезу, асоціації та аналогії.

За результатами дослідження встановлено, що уряд активно впроваджує різні механізми управління інвестиційною політикою в будівництві. Серед них – створення інвестиційного законодавства, структурування джерел фінансування, регулювання цін, впровадження системи стандартизації та сертифікації в будівництві, бюджетні трансферти, субсидії та дотації й страхування інвестиційних ризиків. Однак такі проблеми, як корупція, недосконалість законодавства, нерозвинута інфраструктура, обмежена фінансова підтримка малого та середнього бізнесу, нестабільність економічної та податкової політики, недостатній розвиток інновацій та технологій, нестача кваліфікованої робочої сили, відсутність гарантій захисту інвестицій в умовах війни, недостатній попит на продукцію інвестиційного проєкту, відсутність довіри інвесторів у здатності України захистити їхні інвестиції залишаються, що перешкоджає ефективності цих механізмів. Тому необхідно не лише провести інституційні реформи та переглянути нормативно-правову базу, але й забезпечити дотримання чинних законів та нормативно-правових актів. Крім того, такі заходи, як впровадження страхування інвестицій, гарантій повернення інвестицій та захисту прав інтелектуальної власності мають вирішальне значення для зміцнення довіри інвесторів та зменшення ризиків.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування отриманих результатів для подальшого вдосконалення механізмів державного управління інвестиційною політикою в будівництві, що сприятиме сталому розвитку економіки та підвищенню конкурентоспроможності країни.

Ключові слова: інвестиційна політика, будівництво, інвестиційне законодавство, страхування інвестицій, бюджетні трансферти, арбітражні суди.

Abstract. *The article analyzes the mechanisms used by the state to manage investment policy in construction. The relevance of the study is due to the need to attract investment in the construction industry, which is key to sustainable economic development.*

The purpose of the article is to systematize and evaluate the existing mechanisms of public administration of investment policy in construction and to identify ways to further improve them. To achieve this goal, the study solved several tasks: the concept of "investment policy" is defined; the state of the construction industry in Ukraine and the problems that slow down its development are analyzed; the role of investment in solving these problems is outlined; the mechanisms of public administration of investment policy in construction are systematized and evaluated; and ways of their further improvement are proposed. The study used general scientific methods of cognition: induction and deduction, analysis and synthesis, association and analogy.

The study found that the government is actively implementing various mechanisms for managing investment policy in construction. These include the creation of investment legislation, structuring of funding sources, price regulation, the introduction of a system of standardization and certification in construction, budget transfers, subsidies and grants, and investment risk insurance. However, problems such as corruption, imperfect legislation, poor infrastructure, limited financial support for small and medium-sized businesses, unstable economic and tax policies, insufficient development of innovation and technology, lack of skilled labor, lack of guarantees for investment protection in times of war, insufficient demand for the products of the investment project, and lack of investor confidence in Ukraine's ability to protect their investments remain, which hinders the effectiveness of these mechanisms. Therefore, it is necessary not only to carry out institutional reforms and revise the regulatory framework but also to ensure compliance with existing laws and regulations. In addition, measures such as the introduction of investment insurance, return on investment guarantees, and protection of intellectual property rights are crucial to strengthening investor confidence and reducing risks.

The practical significance of the study lies in the possibility of applying the results obtained to further improve the mechanisms of public administration of investment policy in construction, which will contribute to sustainable economic development and increase the country's competitiveness.

Keywords: *investment policy, construction, investment legislation, investment insurance, budget transfers, arbitration courts.*

Постановка проблеми. В сьогодишніх економічних умовах механізми державного управління інвестиційною політикою у будівництві набувають особливого значення, виступаючи незамінними інструментами для розширення джерел фінансування та активізації стратегічних програм, спрямованих на відродження інфраструктури України.

Інвестиції, які часто називають життєдайною силою економічного відродження, здатні реанімувати вітчизняні будівельні компанії, що потерпають від наслідків кризи, спричиненої війною. Проблеми, що стоять перед ними, є багатограними, оскільки вони стикаються з виснаженням запасів і нестачею обігових коштів. На цьому тлі необхідність ефективного втручання держави в управління інвестиційною політикою стає беззаперечною.

Переорієнтація деяких будівельних компаній на підтримку національних оборонних ініціатив підкреслює здатність галузі до адаптації в часи несприятливих обставин. Однак необхідність постійного інвестування в основні будівельні проекти залишається першочерговою не лише для зміцнення вітчизняних підприємств, але й для прискорення післявоєнної відбудови, життєво важливої для відновлення країни.

Вдосконалення процесів, що регулюють розробку та реалізацію державних програм, набуває в цьому контексті вирішального значення. Створюючи сприятливе середовище для інвестиційної діяльності в будівельному секторі,

політики можуть допомогти компаніям орієнтуватися в мінливому бізнес-середовищі, протистояти кризовим явищам і підвищити свою конкурентоспроможність. Зрештою, успішна діяльність будівельних компаній слугує стрижнем для прискорення післявоєнної відбудови, просуваючи Україну до більш стійкого та процвітаючого майбутнього.

У світлі цих реалій тема механізмів державного управління інвестиційною політикою в будівництві набуває надзвичайної актуальності. Оскільки Україна вступає на шлях реконструкції та оновлення, розуміння та оптимізація цих механізмів стають необхідними не лише для життєздатності будівельної галузі, але й для досягнення загальних цілей національного розвитку та процвітання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інвестиційна політика та механізми державного управління, які застосовуються щодо неї, перебувають в полі зору багатьох науковців. Зокрема, дослідженню поняття «інвестиційна політика» присвячені роботи таких науковців як Шевченко Л., Ніка О., Хом'як О., Дем'янюк А. [1], Марцин В. [2], Шевердіна О. [3], Коюда О., Лепейко О., Коюда В., Гриньова В. [4], Борщ Л., Герасимова С. [5], Чистов С., Никифоров А., Куценко Т. [6]. Аналіз тенденцій у будівельній галузі під час воєнного стану виконано в роботі Жужи В. [7]. Непомнящий О. [8] детально розкрив сутність та значення механізмів державного управління інвестиційною політикою у будівництві. Окремі рекомендації щодо вдосконалення цих механізмів були викладені в роботах Рогача О. та Данилишина Б. Незважаючи на обширність існуючих досліджень, ще залишається значний потенціал для подальшого вивчення та удосконалення механізмів державного управління інвестиційною політикою в будівництві.

Мета статті – систематизація та оцінка наявних механізмів державного управління інвестиційною політикою в будівництві та визначення шляхів їх подальшого вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. У сучасних економічних умовах поживлення економіки будь-якої країни залежить від реалізації послідовної та ефективної державної інвестиційної політики, спрямованої на каталізацію значних притоків капіталу в різні сектори економіки, в тому числі і в ключову галузь – будівництво. Термін «інвестиції» походить від латинського «investire», що перекладається як «вкладати». У більш широкому розумінні інвестиції означають вкладення фінансових ресурсів з метою збільшення їхньої вартості з часом [1].

У науковій літературі питанню інвестицій та інвестиційної політики приділяється значна увага. Наприклад, Марцин В. визначає інвестиційну політику як таку, що охоплює стратегічне вкладення капіталу в підприємства та організації з подвійною метою – максимізації прибутку та досягнення соціально-економічних, екологічних та науково-технічних результатів [2].

Шердіна О. розглядає інвестиційну політику в ширшому контексті державного управління економікою, характеризуючи її як багатогранну систему, що включає правові, адміністративні та економічні інструменти, призначені для стимулювання та регулювання інвестиційних потоків. Важливо, щоб така політика була спрямована на стимулювання структурних змін у динаміці виробництва, що прискорює технічну та технологічну модернізацію [3]. Підтримуючи цю думку, Коюда О. та Гриньова В. визначають державну інвестиційну політику як стратегічний розрахунок, що включає визначення структурних та кількісних потреб в інвестиційних ресурсах, розширення каналів фінансування та визначення пріоритетних галузей, які потребують цільового притоку інвестицій.

Крім того, вони підкреслюють необхідність формулювання переконливих пропозицій для залучення потенційних інвесторів [4].

Натомість Борщ Л. дотримується більш вузького погляду, трактуючи інвестиційну політику як сукупність заходів, спрямованих на формування сприятливого національного інвестиційного середовища та сприятливої бізнес-екосистеми в країні [5]. Чистов С., Нікіфоров А. та Куценко Т. визначають державну інвестиційну політику як комплекс правових, адміністративних та економічних заходів, що здійснюються державними органами з метою сприяння поширенню та інтенсифікації інвестиційної діяльності [6].

Враховуючи різноманітні погляди, можна зробити висновки, що інвестиційна політика є комплексним інструментом державного управління, спрямованим на стимулювання інвестиційних процесів, сприяння економічному зростанню та соціальному розвитку країни. Однак в умовах повномасштабної війни інвестиційна політика потребує надійних механізмів управління, спроможних ефективно координувати інвестиційні процеси, оптимізувати використання ресурсів та забезпечувати стійке економічне зростання та розвиток відповідно до потреб сучасного суспільства. В контексті будівництва такі механізми набувають особливого значення, оскільки будівельна галузь визначається як ключовий каталізатор економічного зростання та інфраструктурного розвитку країни.

Проблеми, що наразі існують у будівельній галузі України, є багатограними та відображають складну ситуацію на ринку. Зниження платоспроможного попиту та зростання собівартості будівельних робіт призвели до падіння маржинальності в галузі. Це викликано кількома факторами: зростанням собівартості та дефіцитом будівельних матеріалів, здорожчанням логістики, а також дефіцитом кваліфікованих кадрів [7].

Як відомо, значна кількість заводів з виробництва будматеріалів, які знаходилися на сході України, зруйновані або призупинені. Це призвело до падіння внутрішніх об'ємів виробництва. Дефіциту будівельних матеріалів вдалося запобігти тільки тому, що скоротилися обсяги будівництва. Також зупинення імпорту будматеріалів з росії призвело до залежності від дорожчих європейських альтернатив. Крім того, основні логістичні коридори та порти все ще не працюють в повний обсяг, що ускладнює ситуацію з постачанням матеріалів на будівельні майданчики.

Нестача кваліфікованих кадрів є ще однією серйозною проблемою в галузі. Зменшення кількості випускників українських закладів вищої освіти та виїзд студентів за кордон призводить до дефіциту робочої сили. Багато компетентних спеціалістів також перекваліфікувалися або вступили до Збройних Сил України, що призвело до дефіциту кадрів у галузі будівництва.

Інвестиції в будівельну галузь є критично необхідними для вирішення цих проблем. Залучення інвестицій дозволить відновити виробництво будівельних матеріалів, модернізувати логістичні системи, залучити та навчати нових робітників, що сприятиме сталому розвитку галузі та економіки в цілому.

Визнаючи важливість інвестицій, уряд активно намагається оптимізувати їх залучення в будівельний сектор, впроваджуючи низку механізмів, спрямованих на ефективне управління інвестиційною політикою. Враховуючи тему нашого дослідження, вважаємо за необхідне розглянути основні механізми державного управління інвестиційною політикою у будівництві більш детально.

На сьогоднішній день механізми державного управління інвестиційною політикою в будівельному секторі включають:

- формування інвестиційного законодавства;
- формування структури джерел фінансування;
- державне регулювання цін;
- системи стандартизації та сертифікації в будівництві;
- бюджетні трансферти, субсидії та дотації;
- страхування інвестиційних ризиків в будівництві [8].

1. **Формування інвестиційного законодавства.** Інвестиційна діяльність в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів, зокрема, Законами України «Про інвестиційну діяльність», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про захист іноземних інвестицій в Україні», «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями» та ін. В сукупності зазначені закони разом з іншими нормативно-правовими актами створюють правову базу, спрямовану на створення сприятливого середовища для інвестицій, як вітчизняних, так і іноземних, у різні сектори економіки, в тому числі, в будівництво [9; 10].
2. **Формування структури джерел фінансування.** Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність», джерелами фінансування інвестиційних проєктів в економіці та, зокрема, в будівельній галузі, є власні, позичкові чи залучені фінансові ресурси інвесторів, бюджетні асигнування на інвестиції, внески та пожертвування благодійних організацій, підприємств, установ та приватних осіб [11]. Такий багатогранний підхід до фінансування інвестиційних проєктів забезпечує різноманітну та надійну основу для сталого розвитку будівельного сектору.
3. **Державне регулювання цін.** Державне регулювання відіграє ключову роль у забезпеченні фінансового розвитку будівельного сектору. Державне регулювання цін охоплює як прямі, так і непрямі методи. Прямі методи включають встановлення фіксованих цін, встановлення граничних цін, заморожування цін, декларування зміни цін тощо. Непрямі методи, з іншого боку, передбачають застосування нормативів рентабельності, пільгового оподаткування та кредитування, диференційованих ставок ввізного мита та інших подібних заходів. Важливо визнати, що ціноутворення в будівельній галузі суттєво відрізняється від ціноутворення в інших секторах через унікальну природу будівельної продукції. Ця продукція пристосована для задоволення конкретних вимог замовників і розробляється на основі індивідуальної проєктно-кошторисної документації.
4. **Системи стандартизації та сертифікації в будівництві.** При запровадженні державних стандартів і сертифікації будівельних товарів, послуг і робіт ретельна увага приділяється приведенню їх у відповідність до міжнародних визнаних вимог і норм. Це забезпечує високу якість та безпеку в будівництві, що, в свою чергу, стимулює інвестування в цей сектор. Інвестори, розглядаючи можливість вкладення коштів у будівельні проєкти, часто звертають увагу на наявність сертифікатів якості та відповідність проєктів міжнародним стандартам, що забезпечує їх довіру і сприяє залученню капіталу та розвитку сектору. Таким чином, системи

стандартизації та сертифікації в будівництві сприяють привабленню інвестицій шляхом забезпечення довіри та відповідності міжнародним вимогам і стандартам якості та безпеки.

5. **Бюджетні трансферти, субсидії та дотації.** Бюджетні трансферти, субсидії та дотації є фінансовими механізмами, що використовуються державою для фінансування будівельної галузі. Вони включають кошторисне фінансування, державне інвестиційне фінансування та виділення дотацій, субвенцій і субсидій. Субсидії слугують ключовим інструментом інвестиційної стратегії держави, спрямованим на підтримку та стимулювання зростання окремих галузей будівництва, збільшення експорту будівельних товарів, досягнення рівноваги поточного рахунку платіжного балансу, пов'язаного з будівельними товарами та послугами, перерозподіл доходів тощо.
6. **Страховання інвестиційних ризиків у будівництві.** Будівництво пов'язане з численними ризиками для інвесторів, забудовників та підрядників, що підкреслює необхідність страхування інвестицій. Цей інструмент, що є невід'ємною частиною державної інвестиційної політики, спрямований на компенсацію потенційних матеріальних збитків, які можуть виникнути в результаті інвестиційної діяльності в будівництві. У багатьох промислово розвинених країнах існують спеціалізовані державні установи для страхування та захисту іноземних інвестицій та експортних кредитів для будівельних проєктів. Провідні країни, такі як США, Японія, Великобританія, Франція, Канада та Німеччина, є особливо активними в цьому відношенні [12]. Однак в українському законодавстві наразі відсутні положення щодо страхування інвестиційних ризиків у будівництві. Проте, в даний час реалізуються ініціативи, спрямовані на вирішення цієї проблеми. Зокрема, Закон № 3497-ІХ «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків», прийнятий 22 листопада 2023 р., уповноважує Експортно-кредитне агентство (ЕКА) надавати страхування від військових ризиків для інвестицій, здійснених як українськими, так і іноземними компаніями в Україні [13]. Детальний перелік воєнних та політичних ризиків, умови та порядок страхування будуть викладені в постанові Кабміну, яка розробляється Міністерством економіки України та Нацбанком. На виконання закону ЕКА розробляє продукти, які, як очікується, стануть доступними для бізнесу вже цього року: страхування міжнародних та внутрішніх прямих інвестицій в Україну, включаючи дивіденди, а також страхування кредитів, пов'язаних з інвестиціями. Ці ініціативи спрямовані на зміцнення довіри інвесторів та зменшення ризиків у будівельному секторі, що сприятиме сталому економічному зростанню в Україні [14].

Отже, існує низка механізмів державного управління інвестиційною політикою, спрямованих на створення сприятливих умов для інвестування в будівельний сектор та забезпечення його сталого розвитку. Зазначені механізми сприяють привабленню інвестицій навіть у період повномасштабної війни, коли для інвесторів існують значні виклики та обмеження.

На сьогоднішній день ключовими напрямками будівництва, які розвиваються в умовах повномасштабного вторгнення, є відновлення пошкодженої інфраструктури, будівництво житла, в тому числі, спрямоване на розміщення внутрішньо переміщених осіб, будівництво та модернізація промислових об'єктів, зумовлене необхідністю переміщення виробництва та адаптації логістики,

будівництво об'єктів цивільної оборони, військових об'єктів та об'єктів подвійного використання.

Розвиток зазначених напрямів будівництва відбувається як за рахунок коштів державного бюджету, так і за рахунок інвесторів. Зокрема, одним із відомих інвесторів, що спрямовує кошти на будівництво промислових об'єктів, є Kingspan Group, світовий лідер у виробництві високотехнологічних, енергоефективних будівельних матеріалів. Наразі він розпочав реалізацію значного інвестиційного проєкту вартістю понад 280 млн доларів. Цей проєкт передбачає створення кампусу будівельних технологій на Львівщині з шістьма виробничими зонами для виготовлення сучасних ізоляційних матеріалів. Основна увага приділяється виробництву будівельної продукції з високою доданою вартістю. Крім того, ініціатива передбачає створення низьковуглецевого екологічно чистого виробництва з метою позитивного впливу на навколишнє середовище. Початок виробничих операцій заплановано на 2024 р.

Незважаючи на поточні виклики, зумовлені війною, німецька компанія-виробник будівельних матеріалів Fixit продовжує реалізацію своїх планів розширення в Україні. Компанія буде другий завод, розташований у Львові. Спочатку інвестувавши в проєкт 5 млн євро до початку повномасштабного вторгнення, Fixit отримав інвестиційне страхування від німецького уряду і виділив додатково 7 млн євро. Розпочавши роботу наприкінці 2023 р., компанія виробляє будівельні матеріали, необхідні для відновлення пошкодженої інфраструктури України [15].

Втім, корупція, недосконалість законодавства, недостатньо розвинута інфраструктура, обмежена фінансова підтримка малого та середнього бізнесу, нестабільність економічної та податкової політики, недостатній розвиток інновацій та технологій, нестача кваліфікованої робочої сили погіршує ефективність механізмів державного управління інвестиційною політикою у будівництві.

Традиційні стратегії вдосконалення таких механізмів у мирний час включають інституційні реформи, перегляд правової бази, спрощення регуляторних процедур, зменшення корупційних ризиків, розвиток інфраструктури у сфері транспорту, енергетики та телекомунікацій, політику фінансової підтримки малих і середніх підприємств, а також стимули для залучення іноземних інвесторів (в тому числі, спеціальні зони вільної торгівлі, надання пільг, гарантії правової стабільності та сприяння макроекономічній стабільності). Тим не менш, ці стратегії не спрацьовують під час сценаріїв воєнного часу, коли інвестиційна привабливість стає менш передбачуваною і більш небезпечною порівняно з мирним часом.

Інвестори, які наважуються на будівництво в Україні в умовах війни, можуть зіткнутися з такими проблемами як:

- **відсутність гарантій захисту інвестицій**, що ставить під загрозу можливість повернення коштів у непередбачуваних військових обставинах;
- **недостатній попит на продукцію інвестиційного проєкту**, що призводить до зниження прибутковості бізнесу;
- **відсутність довіри інвесторів до здатності України захистити їхні інвестиції**.

Вирішенню зазначених проблем сприятиме здійснення наступних заходів:

- **впровадження страхування інвестицій, гарантій повернення інвестицій та захисту прав інтелектуальної власності**, яке може заспокоїти інвесторів і зменшити ризики, пов'язані з військовими діями та терористичними загрозами;
- **забезпечення дотримання чинних законів і нормативно-правових актів, створення спеціальних законів для інвесторів та боротьба з корупцією**, щоб підвищити довіру інвесторів і залучити більше інвестицій;
- **посилення контролю за виконанням договірних зобов'язань за інвестиційними угодами**, що забезпечує захист прав інвесторів;
- **взаємодія з міжнародними організаціями**, яка може зміцнити довіру інвесторів та залучити інвестиції;
- **впровадження структурних реформ**, спрямованих на покращення бізнес-клімату, зменшення бюрократії та розбудову демократичного і правового суспільства, що може підвищити довіру інвесторів навіть під час конфлікту;
- **створення незалежних арбітражних судів**, що гарантує інвесторам доступ до справедливого судового процесу для вирішення інвестиційних спорів;
- **сприяння вільному ринковому середовищу**, яке приваблюватиме різноманітних інвесторів, сприятиме здоровій конкуренції та забезпечуватиме додаткові механізми захисту прав інвесторів.
- **надання чіткої інформації про ситуацію в країні, військові дії, інвестиційні можливості та дії уряду** щодо зменшення ризиків, яке сприятиме зміцненню довіри серед інвесторів [16].

Висновки. Отже, уряд вживає активних заходів для впровадження різноманітних механізмів, спрямованих на управління інвестиційною політикою в будівельному секторі. Ці заходи охоплюють створення інвестиційного законодавства, формування структури джерел фінансування, регулювання цін, впровадження стандартизованих систем сертифікації в будівництві, а також бюджетні асигнування, субсидії, гранти та страхування інвестиційних ризиків. Незважаючи на ці зусилля, на заваді ефективності зазначених механізмів стоять такі проблеми, як корупція, недоліки законодавства, нерозвиненість інфраструктури, обмежена фінансова підтримка малих і середніх підприємств, нестабільність економічної та податкової політики, відставання інновацій і технологій, дефіцит кваліфікованої робочої сили та невизначеність щодо захисту інвестицій під час конфлікту.

Усунення цих перешкод вимагає не лише інституційних реформ та перегляду нормативно-правової бази, а й суворого дотримання чинних законів та нормативних актів. Крім того, запровадження страхування інвестицій, гарантій повернення інвестицій та захисту прав інтелектуальної власності є надзвичайно важливими для зміцнення довіри інвесторів та зменшення ризиків.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для вдосконалення механізмів державного управління, що регулюють інвестиційну політику в будівництві.

Список використаних джерел:

1. Шевченко Л.І., Ніка О.І., Хом'як О.І., Дем'янюк А.А. Новий словник іншомовних слів близько 40000 слів і словосполучень. Київ: АРІЙ. 2008, 672 с.

2. Марцин В. Удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності в економіці України. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 5 (71). С. 52–53.
3. Шeverdina O.V. Інвестиційна політика України як об'єкт державної економічної політики. *Публічне управління: теорія та практика*. 2012. № 4 (12). С. 111–117.
4. Коюда О.П., Лепейко О.П., Коюда В.О., Гриньова В.М. Інвестування. Київ: Знання, 2008. 452 с.
5. Борщ Л.М., Герасимова С.В. Інвестування: теорія і практика. Київ: Знання, 2007. 685 с.
6. Чистов С.М., Никифоров А.Є., Куценко Т.Ф. Державне регулювання економіки: навч. посібн. Київ: КНЕУ, 2000. 316 с.
7. Жужа М. Тенденції в будівельній галузі під час воєнного стану. *Ліга.net*. 2023. URL: <https://blog.liga.net/user/mzhuzha/article/51593> (дата звернення: 19.12.2023).
8. Непомнящий О.М. Сутність та зміст механізмів державного управління інвестиційною політикою у будівництві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5. С. 49–52. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2018/12.pdf (дата звернення: 19.12.2023).
9. Нормативно-правові акти, що регулюють інвестиційну діяльність в Україні. Офіційний вебсайт Тарутинської селищної ради. 2023. URL: <https://www.tarutyne-sr.gov.ua/gromada/investytsiina-diialnist/normatyvno-pravovi-akty-shcho-rehuliuuiu-investytsiinu-diialnist-v-ukraini/> (дата звернення: 19.12.2023).
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації інвестиційних проектів із значними інвестиціями: Закон України від 9 серпня 2023 р. № 3311-IX. ВРУ. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3311-20#Text> (дата звернення: 19.12.2023).
11. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII. ВРУ. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 19.12.2023).
12. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції: Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій: підручник. Київ: Либідь, 2005. 720 с.
13. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків: Закон України від 22 листопада 2023 р. № 3497-IX. ВРУ. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text> (дата звернення: 19.12.2023).
14. Страхування інвестицій від воєнних ризиків має запрацювати у другому кварталі 2024 року. *Юридична газета*. 2024. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/strahuvannya-investiciy-vid-voennih-rizikiv-mae-zaprasyuvati-u-drugomu-kvartali-2024-roku.html> (дата звернення: 12.01.2024).
15. Як світові промислові гіганти розвивають виробництво в Україні під час війни. *DIA*. 2023. URL: <https://dia.dp.gov.ua/yak-svitovi-promislovi-giganti-rozvivayut-virobnictvo-v-ukra%D1%97ni-pid-chas-vijni/> (дата звернення: 19.12.2023).
16. Данилишин Б. Як залучити інвестора під час війни та забезпечити його захист. *Еспресо*. 2023. URL: <https://espresso.tv/yak-zaluchiti-investora-pid-chas-viyni-ta-zabezpechiti-yogo-zakhist> (дата звернення: 19.12.2023).

References:

1. Shevchenko, L.I., Nika, O.I., Khom"yak, O.I., & Dem"yanyuk, A.A. (2008). *Novyy slovnyk inshomovnykh sliv blyz'ko 40000 sliv i slovospoluchen'* [New dictionary of foreign words of about 40,000 words and phrases]. Kyiv: ARIY [in Ukrainian].
2. Martsyn, V. (2007). Udoskonalennya derzhavnoho rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v ekonomitsi Ukrayiny [Improvement of state regulation of investment activities in the economy of Ukraine]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual problems of the economy*, 5 (71), 52–53 [in Ukrainian].
3. Sheverdina, O.V. (2012). Investytsiyna polityka Ukrayiny yak ob'yekt derzhavnoyi ekonomichnoyi polityky [Investment policy of Ukraine as an object of state economic policy]. *Publichne upravlinnya: teoriya ta praktyka – Public administration: theory and practice*, 4 (12), 111–117 [in Ukrainian].
4. Koyuda, O.P., Lepeyko, O.P., Koyuda, V.O., & Hryn'ova, V.M. (2008). *Investuvannya [Investing]*. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].

5. Borshch, L.M., & Herasymova, S.V. (2007). *Investuvannya: teoriya i praktyka [Investing: theory and practice]*. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
6. Chystov, S.M., Nykyforov, A.YE., & Kutsenko, T.F. (2000). *Derzhavne rehulyuvannya ekonomiky [State regulation of the economy]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
7. Zhuzha, M. (2023). Tendentsiyi v budivel'niy haluzi pid chas voyennoho stanu [Trends in the construction industry during martial law]. *Liha.net*. Retrieved from: <https://blog.liga.net/user/mzhuzha/article/51593> [in Ukrainian].
8. Nepomnyashchyy, O.M. (2028). Sutnist' ta zmist mekhanizmv derzhavnoho upravlinnya investytsiynoyu politykoyu u budivnytstvi [The essence and content of mechanisms of state management of investment policy in construction]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 5, 49–52. Retrieved from http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2018/12.pdf [in Ukrainian].
9. Normatyvno-pravovi akty, shcho rehulyuyut' investytsiynu diyal'nist' v Ukrayini. (2023). [Normative and legal acts regulating investment activities in Ukraine]. Ofitsiynyy veb-sayt Tarutyns'koyi selyshchnoyi rady. www.tarutyn-sr.gov.ua. Retrieved from <https://www.tarutyn-sr.gov.ua/gromada/investytsiina-diialnist/normatyvno-pravovi-akty-shcho-rehuliuut-investytsiynu-diialnist-v-ukraini/> [in Ukrainian].
10. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo realizatsiyi investytsiynyykh proektiv iz znachnymy investytsiyamy: Zakon Ukrayiny vid 9 serpnia 2023 roku № 3311-IX. (2023). [Law of Ukraine on amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the implementation of investment projects with significant investments from August 9, 2023 № 3311-IX]. VRU. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3311-20#Text> [in Ukrainian].
11. Pro investytsiynu diyal'nist': Zakon Ukrayiny vid 18 veresnya 1991 roku № 1560-XII. (2022). [Law of Ukraine on investment activity from September 18, 1991 № 1560-XII]. VRU. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> [in Ukrainian].
12. Rohach, O.I. (2005). *Mizhnarodni investytsiyi: Teoriya ta praktyka biznesu transnatsional'nykh korporatsiy [International Investments: Theory and Business Practice of Transnational Corporations]*. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].
13. Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny «Pro finansovi mekhanizmy stymulyuvannya eksportnoyi diyal'nosti» shchodo strakhuvannya investytsiy v Ukrayini vid voyennykh ryzykiv: Zakon Ukrayiny vid 22 lystopada 2023 roku № 3497-IX. (2023). [Law of Ukraine on amendments to the Law of Ukraine "On Financial Mechanisms for Stimulating Export Activity" regarding the insurance of investments in Ukraine against war risks from November 22, 2023 № 3497-IX]. VRU. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text> [in Ukrainian].
14. Strakhuvannya investytsiy vid voyennykh ryzykiv maye zapratsyuvaty u druhomu kvartali 2024 roku. (2024). [Investment insurance against military risks should become operational in the second quarter of 2024]. Yurydychna hazeta. jur-gazeta.com. Retrieved from <https://jur-gazeta.com/golovna/strakhuvannya-investitsiy-vid-voennih-rizykiv-mae-zapratsyuvaty-u-drugomu-kvartali-2024-roku.html> [in Ukrainian].
15. Yak svitovi promyslovi hianty rozvyvayut' vyrobnytstvo v Ukrayini pid chas viyny. (2023). [How world industrial giants develop production in Ukraine during the war]. DIA. dia.dp.gov.ua. Retrieved from <https://dia.dp.gov.ua/yak-svitovi-promislovi-giganti-rozvivayut-virobnictvo-v-ukra%D1%97ni-pid-chas-vijni/> [in Ukrainian].
16. Danylyshyn, B. (2023). Yak zaluchyty investora pid chas viyny ta zabezpechyty yoho zakhyst [How to attract an investor during the war and ensure his protection]. *Espresso*. Retrieved from <https://espresso.tv/yak-zaluchiti-investora-pid-chas-viyni-ta-zabezpechiti-yogo-zakhyst> [in Ukrainian].

Подано до редакції 25.12.23 р.
Прийнято до друку 26.01.24 р.

УДК 351: 338.1 (477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-143-152>**Чечель Анна,***доктор економічних наук, професор кафедри публічного управління та адміністрування Маріупольського державного університету***Chechel Anna,***Dr. Sc. (Economics), Professor of the Department of Public Management and Administration at Mariupol State University*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4307-5574>✉ a.chechel@mu.edu.ua**Згара Ірина,***аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Маріупольського державного університету***Zgara Iryna,***graduate student of the Department of Public Management and Administration at Mariupol State University*ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-8645-260X>✉ irenzgara@gmail.com

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

CURRENT CHALLENGES OF THE GOVERNMENT AGRICULTURAL POLICY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Анотація. У статті доведена необхідність дослідження розвитку державної аграрної політики України в умовах євроінтеграції. Метою статті є визначення напрямів подальшого розвитку державної аграрної політики України, враховуючи євроінтеграційні виклики та ризики воєнного часу, для відновлення агропромислового комплексу. Інформаційною базою дослідження стали звіти та аналітичні матеріали Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики, Інституту стратегічних досліджень України, Українського центру економічних та політичних досліджень імені Олександра Розумкова, міжнародної конференції в Лугано, План відновлення України 2022 р. та інші статистичні матеріали. У статті приділено увагу механізмам євроінтеграції України та досягненням в цьому напрямках у 2022–2023 рр. Особливу увагу приділено секторальній інтеграції, а саме результатам євроінтеграційного процесу агропромислового комплексу України. Проаналізовано зміни у структурі агропромислового комплексу під час воєнних дій та визначено напрями держави щодо регулювання цих процесів на рівні держави та регіонів. Також розглянуто План відновлення України з позиції визначення проблем та шляхів їх подоланням в агропромисловому секторі економіки для забезпечення подальшого руху до європейського ринку.

У висновках визначено, що пріоритетами нової державної аграрної політики України у процесі відновлення та євроінтеграції стануть: надання прямої фінансової підтримки фермерам шляхом диверсифікації сільськогосподарського виробництва та створення продовольчо-енергетичних систем; стимулювання екологічної та соціальної сталості продовольчих систем в Україні відповідно до Європейського зеленого курсу; розвиток потенціалу інституцій, пов'язаних із забезпеченням кліматично стійкого відновлення; допомога фермерам у розумному використанні коштів, виділених на підготовку до вступу в ЄС з метою інтеграції аграрного сектору України в систему ЄС.

Ключові слова: державна аграрна політика, євроінтеграція, агропромисловий комплекс, сільське господарство, відновлення.

Abstract. *The article proves the necessity of researching the development of the Ukrainian government's agrarian policy in the conditions of European integration. The purpose of the article was to determine the direction of further development of the state agrarian policy of Ukraine, taking into account European integration challenges and wartime risks, for the restoration of the agro-industrial complex. The information base for the writing was the reports and analytical materials of the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Agrarian and Land Policy, the Institute of Strategic Studies of Ukraine, the Oleksandr Rozumkov Ukrainian Center for Economic and Political Studies, the international conference in Lugano, the Recovery Plan of Ukraine 2022 and other statistical materials. The article pays attention to the mechanisms of European integration of Ukraine and achievements in this direction in 2022-2023. Particular attention is paid to sectoral integration, namely the results of the European integration process of the agro-industrial complex of Ukraine. The changes in the structure of the agro-industrial complex during military operations were analyzed and the directions of the state regarding the regulation of these processes at the level of the state and regions were determined. Also, the Recovery Plan of Ukraine was considered from the standpoint of identifying problems and ways to overcome them in the agro-industrial sector of the economy to ensure further movement towards the European market.*

In the conclusions, it is determined that the priorities of the new government agrarian policy of Ukraine in the process of recovery and European integration will be: providing direct financial support to farmers by diversifying agricultural production and creating food and energy systems; stimulating ecological and social sustainability of food systems in Ukraine by the European Green Course; development of the potential of institutions related to ensuring climate-sustainable recovery; assistance to farmers in the wise use of funds allocated for preparation for EU accession, to integrate the agricultural sector of Ukraine into the EU system.

Keywords: government agrarian policy, European integration, agro-industrial complex, agriculture, recovery.

Постановка проблеми. У 2022 р. розпочався новий етап у євроінтеграційних відносинах для України, яка отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу (ЄС). Саме цей етап спрямував дії держави на подальшу реалізацію реформ, став стимулом для влади і громадян країни, а також позитивним сигналом для європейських та світових інвесторів. Секторальна інтеграція з ЄС в різних сферах та галузях економіки (енергетичній, економічній, транспортній, митній та цифровій сферах) України досягла певного рівня. Державна аграрна політика України забезпечує продовольчу, у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та створення соціально-економічних умов сільського розвитку. Тому трансформації у пріоритетних напрямках євроінтеграції України є стратегічними завданнями державної політики України та Плану відновлення України до 2032 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених дослідили питання розвитку агропромислового комплексу (АПК) та ролі держави у цьому процесі у довоєнний період: Божидай І. [1], Дергалюк М. [2], Іванова Г. [3]. Деякі вчені визначили різні механізми державного регулювання агропромислового сектору: Арбузова Т. [4], Медведкова Н. [5], Панасюк В. [4], Петлюк Л. [5], Шатило О. [6], а також Краус К. [7], Краус Н. [7], Курман Т. [8], Манжура О. [7], Орлова Н. [9], Томашук І. [10] зазначали пріоритети євроінтеграції на окремих напрямках аграрної політики України. Питання розвитку державної аграрної політики потребують комплексного підходу у вирішенні завдань євроінтеграції

України та її зобов'язань у реалізації міжнародних та європейських договорів, а також у реалізації Плану відновлення країни.

Мета статті – визначити напрями подальшого розвитку державної аграрної політики України, враховуючи євроінтеграційні виклики та ризики воєнного часу, для відновлення агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу. АПК – система відносин, яка охоплює сільськогосподарське виробництво, харчову та переробну промисловість. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку» (проект 2018 р.) регулює відносини, пов'язані з формуванням і реалізацією державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку, та поширюється на відносини у сфері: сільського, лісового та рибного господарства; харчової та переробної промисловості; сільськогосподарського машинобудування; логістичної інфраструктури (в тому числі мережі складських та елеваторних потужностей); земельних відносин; природних ресурсів та довкілля; підтримки та захисту споживачів; соціально-економічної сфери села та сільського розвитку. Ключовими документами, що визначають програмні засади аграрної політики в Україні, є Національна економічна стратегія на період до 2030 р., Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 р., розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 р. № 688-р «Про схвалення Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року», розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р «Про схвалення Концепції розвитку сільських територій», розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 489-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій». В умовах реалізації євроінтеграційної угоди наразі триває адаптація національного законодавства до європейського правового простору, поглиблення інтеграції українського бізнесу до ринків ЄС.

Наразі є активізація партнерства з ЄС в енергетичній сфері з метою відновлення на основі нових технологій української енергетики та поглиблення її інтеграції до європейських мереж. На тактичному і стратегічному порядку денному – підвищення енергоефективності української економіки, подальша реалізація Європейської зеленої угоди, розбудова сектору відновлюваних джерел енергії, створення спільної водневої промисловості тощо. Актуальним завданням є поглиблення партнерства України і ЄС у сфері екології для забезпечення захисту довкілля в Україні та Європі, мінімізації і подолання втрат, завданих екосистемі України під час війни. Важливим залишаються напрями – зміцнення співпраці з ЄС у сфері юстиції і прав людини, фінансів, сільського господарства, освіти, науки та ін. Прогрес на цих напрямках сприяє просуванню України до об'єднаної Європи та наближає нову фазу євроінтеграції [11].

З моменту отримання статусу кандидата на членство в ЄС у червні 2022 р. уряд України намагався оцінити обсяг роботи, необхідної для здобуття цього членства. Україна ініціювала процес селф-скринінгу, результати якого було опубліковано в серпні 2023 р. Оскільки обсяг законодавства ЄС, який необхідно імплементувати, перевищує 3000 актів, навантаження на органи державної влади за цим напрямком зростає [12].

Упродовж 2023 р. діяльність Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики була спрямована на підготовку законопроектів з питань виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, впровадження земельної реформи, удосконалення

державної підтримки сільгосптоваровиробників та забезпечення реалізації парламентського контролю за імплементацією законодавства у агропромисловій сфері. Протягом 2023 р. до Комітету надійшло 52 законопроекти, з опрацювання яких Комітет визначений головним, та 75 законопроектів, до яких Комітет має подати свої пропозиції. За поданням Комітету протягом 2023 р. Верховною Радою України було прийнято 7 законів України. Серед них важливі закони щодо реформування земельних відносин, а саме: Закон України від 02.05.2023 р. № 3065-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання вчинення нотаріальних та реєстраційних дій при набутті прав на земельні ділянки» та Закон України від 27.07.2023 р. № 3272-XI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення державної власності».

Крім того, у першому читанні за основу прийнято 7 законопроектів, з них три євроінтеграційних галузевих законопроекти, щодо яких Комітетом здійснюється підготовка до другого читання, а саме: «Про державне регулювання сфери захисту рослин» (реєстр. №8340); «Про об'єднання сільськогосподарських товаровиробників» (реєстр. №8149); «Про виноград та продукти виноградарства» (реєстр. №9139). Також за основу ухвалено проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сільського господарства та експорту агропродукції під час воєнного стану (реєстр. №8025 від 13.09.2022 р.), який має на меті запровадження спеціальних механізмів державної підтримки сільгоспвиробників, страхувальників та виробників техніки для максимально оперативного переналаштування аграрної галузі для роботи у воєнних умовах. Крім того, Комітет проводив активну міжнародну діяльність. Так, було проведено онлайн та офлайн зустрічі з Комітетом з питань сільського господарства та сільського розвитку (AGRI) Європейського парламенту та онлайн зустрічі з профільними комітетами парламентів європейських країн (Словацької Республіки, Республіки Португалія, Королівства Нідерландів, Республіки Молдова, Румунії, Республіки Польща, Республіки Литва) [13].

Перед органами державної влади в процесі європейської інтеграції постають спільні виклики, такі як брак секторальної експертизи і недостатність ресурсів, зокрема фінансування кадрів. Ефективна координація та співпраця між різними державними органами (наприклад, міжвідомча, між парламентом та урядом, міністерствами й іншими державними службами та відомствами) мають вирішальне значення для безперебійного процесу інтеграції. Виклики також виникають через відсутність політичної волі та необхідність більшої прозорості у визначенні пріоритетів щодо євроінтеграційних законопроектів.

Зобов'язаннями ЄС щодо секторальної інтеграції України, де зазначені конкретні сектори, щодо яких в Угоді про асоціацію (УА) передбачено прийняття додаткових рішень ЄС щодо інтеграції України, та терміни виконання Україною відповідних зобов'язань (15 секторів та галузей економіки) відображено в табл. 1 (на основі [14]). Прийняття цих рішень має призвести до того, що в цих секторах український бізнес не потребуватиме додаткових дозволів, сертифікатів або ліцензій для діяльності на ринку ЄС. Ухвалені рішення ЄС про інтеграцію України до різних секторів спільного ринку ЄС є найкращими індикаторами (KPI) виконання економічної частини УА. У лютому 2023 р. Європейська комісія опублікувала Аналітичний звіт стосовно узгодження законодавства України з нормативно-правовою базою ЄС. У ньому наголошено, що Україна продемонструвала високий рівень готовності лише у чотирьох розділах:

енергетика, митний союз, зовнішні відносини та зовнішня, безпекова та оборонна політика. Натомість у семи секторах Україна перебуває на ранній стадії підготовки або практично не готова. Зокрема, йдеться про фінансовий контроль, вільне переміщення працівників, право інтелектуальної власності, соціальна політика і зайнятість, довкілля та зміна клімату, сільське господарство та розвиток сільських територій, рибальство та фінансові й бюджетні положення. В інших секторах рівень готовності коливається від «помірного» до «деякого рівня підготовки». Слід зазначити, що у звіті не було надано оцінки готовності України за розділом «Судова система та основоположні права», який вважається одним із найважливішим у переговорах про приєднання [15].

Таблиця 1

Проекти агропромислового комплексу України, які реалізуються в рамках євроінтеграції

Назва проєкту	Тривалість	Бенефіціари	Донори	Організація, яка виконує проєкт
Інституційна та політична реформа для малих фермерських господарств	01.07.2021 - 28.02.2025	Міністерство аграрної політики та продовольства, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів	ЄС	NIRAS, Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) ГмбХ
ІТС АГРОБІЗНЕС МАЛІ ТА СЕРЕДНІ ПІДПРИЄМСТВА	2021-2024	ІТС, українські агропідприємства	Sida	ІТС
Ініціатива зі стійкості сільського господарства - Ukraine (AGRI-Ukraine)	15.11.2019 – 13.11.2026		USAID	Chemonics International Inc.
Вдосконалення законодавства, контролю та обізнаності у сфері безпеки харчових продуктів, здоров'я та благополуччя тварин в Україні	01.09.2019 - 01.05.2024	Міністерство економіки України, Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів	ЄС	Інститут якості S.A. Unipersonal (Іспанія)
Наближення національного законодавства України у сферах державного нагляду (контролю) ГМО у відкритих системах, захист різноманіття рослин, насінництва та розсадництва відповідно до норм та стандартів ЄС	01.04.2021 – 31.12.2022	Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів	ЄС	Державна служба захисту рослин Латвійської Республіки (Латвія), Польська державна служба здоров'я рослин та насінневої інспекції (SPHISI, PIORIN), Польський науково-дослідний центр з випробування сортів (COBORU), Нідерландська інспекційна служба з питань садівництва

Позитивним аспектом Плану відновлення України, який був представлений в 2022 р. на конференції в Лугано, є те, що він представляє собою потенційну синергію на шляху до інтеграції в ЄС. У Плані належним чином висвітлені завдання щодо інтеграції в ЄС, синхронізацію українського законодавства із Копенгагенськими критеріями та забезпечення взаємного доступу до ринків. Післявоєнна відбудова розглядається як інструмент досягнення відповідності України правилам та стандартам ЄС. У плані відновлення представлена національна програма 8, яка стосується планів держави щодо розвитку секторів з доданою вартістю, і сільське господарство належить до таких секторів (табл. 2)

Таблиця 2

Національна програма 8. Україна може нарощувати додану вартість у конкурентних секторах

Сектор	Конкурентоспроможність України	Проблеми та обмеження	Ключові проєкти, передбачені у Національній програмі	Капітальні витрати, млрд. дол. США
Сільське господарство	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Великі земельні ресурси; ▪ Конкурентоспроможність, лідер з експорту сільськогосподарських культур та деяких інших продуктів. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Низький рівень переробки; ▪ Низька додана вартість; ▪ Висока залежність від габаритного імпорту. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Збільшення частки переробки, особливо в кукурудзі (крохмаль, сироп), пшениці (борошно), соняшниковій олії (спеціальні масла), сої (лецитин, білок), тощо; ▪ Розвиток секторів з високою доданою вартістю (наприклад, ягідництво, садівництво, виробництво молока та м'яса); ▪ - Розвиток іригаційної системи для підвищення продуктивності. 	-37

Помітним недоліком Національного плану відновлення є дублювання і недостатня узгодженість між різними програмами. Вибір пріоритетних галузей у рамках цих програм носить застарілий характер і спирається на поточні бізнес-інтереси. Уряд оцінює потреби у фінансуванні розвитку пріоритетних галузей промисловості та сільського господарства в 50 млрд. дол. США. Проте в плані не вказано джерела їх фінансування, форми надходження капіталу, ні навіть повний спектр інструментів для досягнення цілей [16].

Фахівці та профільні підприємці окреслюють значний перелік ризиків та труднощів сектору в умовах військових дій на території України. Велика частка земель знаходиться під окупацією, постійно потрапляють під обстріли або потребують обстеження та розмінування, що унеможлиблює їх використання. Спостерігається падіння обсягів внесення необхідних добрив і спеціалізованих засобів для захисту рослин, що негативно впливає на показники врожайності та порушує якість землі. На місцевостях, що постраждали від бойових дій, зазнали руйнацій різні угіддя сфери сільського господарства, які потребують значних інвестицій та реконструкції для повернення можливості їх використання. Воєнні дії також призвели до забруднення землі, призначеної для продукції харчового сегменту. Приблизно третина земельного фонду України знаходиться в зоні ризику. Проблемним сектором є також забезпечення підприємств необхідною технікою, спостерігається зниження продажів спеціалізованих машин, що викликано різними факторами, в тому числі знищенням техніки та її викраданням.

Не менш суттєвий вплив на галузь має припинення діяльності частки виробників або масштабна зміна їх діяльності, що обумовлено значними фінансовими та економічними збитками. Через бойові дії частина кваліфікованих фахівців та власників бізнесу припинили свою діяльність або взагалі були вимушені мігрувати. За даними ООН, їх кількість складає близько 150 тис. осіб. Виробники сезонної продукції, які формували доходи та зайнятність населення сіл, також зазнали значних втрат.

Важливими проблемами залишається знищення частки необхідних для обробки та зберігання сировини об'єктів інфраструктури, наявність перешкод при роботі з зовнішніми ринками. З іншого боку, треба зазначити, що АПК України впорався зі складними умовами і продемонстрував позитивні тенденції розвитку та стійкі економічні показники.

Згідно даних Міністерства АПК за 2022 р. зібрано більше ніж 67 млн. т врожаю. Україна продовжує забезпечувати продовольчу безпеку світу. Після підписання зернової угоди тільки за серпень 2022 р. було відправлено 68 суден, які виконали доставку 1,72 млн. т продукції АПК України в 18 країн. Весь обсяг поставок з використанням різних логістичних шляхів склав приблизно 5 млн. т продукції за серпень. Протягом 11 місяців 2022 р. виконано експорт 50,9 млн. т продуктів агропромислового комплексу України та продуктів харчової сфери. Загальна сума поставок склала 21,1 млрд. дол. США [17].

Через фізичне знищення аграрних підприємств в зоні ведення бойових дій потенційно очікується втрата до 30% поголів'я тварин. Окрім того, існують виклики, які не були подолані до початку війни: складність підключення до інженерних мереж, захисні бар'єри при входженні аграрної продукції на ринки інших країн (у тому числі наявність квот ЄС), незавершена адаптація законодавства у сфері безпечності, ветеринарного та фітосанітарного контролю до норм ЄС, проблеми з блокуванням податкових накладних, невідповідність потужностей по перевалці і доставці сільськогосподарської продукції зростаючим потребам агровиробників. Інвестиції повинні використовуватися стратегічно не лише для того, щоб допомогти досягти довоєнного рівня виробництва, але й для більш глибокої якісної трансформації сектору, який має амбіції стати рівноправною частиною сім'ї ЄС. Інституції ЄС, державні інвестори та громадянське суспільство повинні об'єднати зусилля для вивчення шляхів відновлення та переорієнтації сільськогосподарської моделі країни.

Нова аграрна політика, яка є частиною Плану відновлення України, визначає пріоритетні напрями відновлення до 2032 р., а також деталі очікуваних джерел фінансування. У документі визначено очікування щодо залучення міжнародних фінансових інституцій до таких проєктів, як «зелене зростання» для агропродовольчого сектору, картографування територій та розвиток інфраструктури для геопросторових даних, просторове планування територій громад. Підтримка малих фермерів, прозорість та сталість мають бути в центрі цих зусиль, і це повинно бути на першому місці в будь-якому порядку денному. Декарбонізоване та децентралізоване виробництво, здатне адаптуватися до зміни клімату, є менш вразливим та більш гнучким як для України, так і для глобальної продовольчої безпеки [18].

У подальшому завданнями для держави у розвитку аграрної політики залишається низка ключових питань, рішення яких знизить ризики для сектору АПК та підвищить економічні показники виробництва та профільних підприємств: сприяння аграріям з боку держави; запровадження грантових та донорських програм за сприяння міжнародних партнерів для відновлення тваринництва; збільшення термінів дії зернової ініціативи, контроль за її виконанням; питання імпорту мінеральних добрив [17].

Висновки. Гострими викликами для держави у процесі євроінтеграції АПК залишаються прискорення інтеграції вимог ЄС у виробництво в Україні, допомога у розвитку стійких агропродовольчих систем та покращення екосистемних послуг в сільській місцевості, інтеграція заходів з відновлення пошкоджених земель деокупованих територій України шляхом комплексної оцінки забруднення та

консервацією земель на найбільш забруднених територіях, забезпечення доступу громадськості до інформації про ринок землі, в тому числі щодо ефективного контролю та запобігання ризикам концентрації земель, а також створення сприятливих умов для малих та середніх підприємств для купівлі землі як основної умови їх сталого розвитку.

У перспективі цілями державної аграрної політики у процесі відновлення та євроінтеграції є наступні напрями: надання прямої фінансової підтримки фермерам шляхом диверсифікації сільськогосподарського виробництва та створення продовольчо-енергетичних систем; стимулювання екологічної та соціальної сталості продовольчих систем в Україні відповідно до Європейського зеленого курсу; розвиток потенціалу інституцій, пов'язаних із забезпеченням кліматично стійкого відновлення; допомога фермерам у розумному використанні коштів, виділених на підготовку до вступу в ЄС, з метою інтеграції аграрного сектору України в систему ЄС.

Список використаних джерел:

1. Божидай І.І. Агропромисловий комплекс України: структура та основні поняття. *Агросвіт*. 2019. № 21. С. 107–113.
2. Дергалюк М.О. Підходи щодо визначення сутності поняття «агропромисловий комплекс». *Економіка та держава*. 2018. № 5. С. 34–37.
3. Іванова Г.С. Агропромисловий комплекс України – об'єкт адміністративно-правового регулювання: проблемні питання. *Право та інновації*. 2018. № 1(21). С. 45–51.
4. Арбузова Т.В., Панасюк В.І. Формування публічного характеру державної аграрної політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2105> (дата звернення: 25.03.2023). DOI: 10.32702/2307-2156-2021.6.32
5. Петлюк Л.О., Медведкова Н.С. Державна підтримка у забезпеченні розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка та держава*. 2021. №2. С. 105–111.
6. Шатило О. Державна аграрна політика як елемент забезпечення національних інтересів України. *Літопис Волині*. 2021. № 25. С. 148–154.
7. Краус Н.М., Краус К.М., Манжура О.В. Фермерство і аграрні підприємства в контексті реалізації стратегічних цілей євроінтеграції та цифровізації економіки України. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2023. №2(12). С. 46–64.
8. Курман Т.В. Аграрне право і законодавство України: синергічні засади й перспективи розвитку в умовах глобальних загроз. *Аграрне та земельне право України: сучасна парадигма і перспективи розвитку*: колект. моногр. / за ред. А.П. Гетьмана та Т.В. Курман. Харків: Юрайт, 2022. С. 10–37.
9. Орлова Н.С. Публічне управління у регіональній та економічній євроінтеграції. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 11(25). С. 170–177.
10. Томашук І., Томашук І. Розвиток сільських територій України з урахуванням євроінтеграційного поступу держави. *Управління змінами та інновації*. 2023. №7. С. 40–49.
11. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. Київ: Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, 2022. 132 с.
12. Підсумки роботи Комітету з питань аграрної та земельної політики за 2023 р. Верховна Рада України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/245537.html (дата звернення: 25.12.2023).
13. Народні депутати України – члени Комітету з питань аграрної та земельної політики провели онлайн зустріч з колегами Комісії з питань сільського господарства, лісового господарства, харчової промисловості та специфічних послуг Палати депутатів Парламенту Румунії. Комітет Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики. URL: <https://komagropolit.rada.gov.ua/> (дата звернення: 25.12.2023).

14. На шляху до європейської інтеграції: дослідження наявних проєктів та потреб зацікавлених сторін в Україні. Київ: ГО «Український центр європейської політики», 2023. 36 с.
15. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union: Final commission staff working document. Brussels: European commission, 2023. 67 p.
16. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. Lb.ua: дорослий погляд на світ. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html (дата звернення: 25.12.2023)
17. Агропромисловий комплекс України, огляд ніші та реалії сьогодення. Команда YC.Market. URL: <https://blog.youcontrol.market/aghropromislovii-kompleks-ukrayini-oghliad-nishi-ta-riekaliyi-soghodiennia/> (дата звернення: 25.12.2023)
18. Сільське господарство: пріоритети сталих інвестицій для сприяння відновленню України. Центр екологічних ініціатив «Екодія». URL: https://ecoaction.org.ua/sh-prioritytety-stalykh-investytsij.html#_ftnref1 (дата звернення: 25.12.2023)

References:

1. Bozhydai, I.I. (2019). Ahropromyslovyi kompleks Ukrainy: struktura ta osnovni poniattia [Agro-industrial complex of Ukraine: structure and basic concepts]. *Ahrosvit – Agroworld*, 21, 107–113 [in Ukrainian].
2. Derhaliuk, M. O. (2018). Pidkhody shchodo vyznachennia sutnosti poniattia «ahropromyslovyi kompleks» [Approaches to defining the essence of the concept of «agro-industrial complex»]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 5, 34–37 [in Ukrainian].
3. Ivanova, H.S. (2018). Ahropromyslovyi kompleks Ukrainy – ob'ekt administratyvno-pravovoho rehuliuвання: problemni pytannia [Agro-industrial complex of Ukraine – an object of administrative and legal regulation: problematic issues]. *Pravo ta innovatsii – Law and innovation*, 1(21), 45–51 [in Ukrainian].
4. Arbuzova, T.V., & Panasiuk, V.I. (2021). Formuvannia publichnoho kharakteru derzhavnoi ahrarnoi polityky [Formation of the public nature of state agrarian policy]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 6. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2105> [in Ukrainian].
5. Petliuk, L.O., & Miedviedkova, N.S. (2021). Derzhavna pidtrymka u zabezpechenni rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Government support in ensuring the development of the agrarian sector of the economy of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 2, 105–111 [in Ukrainian].
6. Shatylo, O. (2021). Derzhavna ahrarna polityka yak element zabezpechennia natsionalnykh interesiv Ukrainy [Government agrarian policy as an element of ensuring national interests of Ukraine]. *Litopys Volyni – Chronicle of Volyn*, 25, 148–154 [in Ukrainian].
7. Kraus, N.M., Kraus, K.M., & Manzhura, O.V. (2023). Fermerstvo i ahrarni pidpriemstva v konteksti realizatsii stratehichnykh tsilei yevrointehratsii ta tsyfrovizatsii ekonomiky Ukrainy [Farming and agrarian enterprises in the context of implementation of strategic goals of European integration and digitalization of the economy of Ukraine]. *Yevropeyskyi naukovyi zhurnal ekonomichnykh ta finansovykh innovatsii – European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations*, 2(12), 46–64 [in Ukrainian].
8. Kurman, T.V. (2022). Ahrarne pravo i zakonodavstvo Ukrainy: synerhitychni zasady y perspektyvy rozvytku v umovakh hlobalnykh zahroz [Agrarian law and legislation of Ukraine: synergistic principles and development prospects in conditions of global threats]. *Ahrarne ta zemelne pravo Ukrainy: suchasna paradyhma i perspektyvy rozvytku – Agrarian and land law of Ukraine: modern paradigm and development prospects*. A.P. Hetman, & T.V. Kurman (Ed.). Kharkiv: Yurait [in Ukrainian].

9. Orlova, N.S. (2023). Publichne upravlinnia u rehionalnii ta ekonomichnii yevrointehratsii [Public administration in regional and economic European integration]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii – Scientific innovations and advanced technologies*, 11(25), 170–177 [in Ukrainian].
10. Tomashuk, I., & Tomashuk, I. (2023). Rozvytok silskykh terytorii Ukrainy z urakhuvanniam yevrointehratsiinoho postupu derzhavy [Development of rural areas of Ukraine taking into account the country's European integration progress]. *Upravlinnia zminamy ta innovatsii – Change management and innovation*, 7, 40–49 [in Ukrainian].
11. *Ukraine on the way to the EU: realities and prospects* (2022). Kyiv: Oleksandr Razumkov Ukrainian Center for Economic and Political Research [in Ukrainian].
12. Pidsumky roboty Komitetu z pytan ahrarynoi ta zemelnoi polityky za 2023 rik [Results of the work of the Committee on Agrarian and Land Policy for 2023]. (n.d.). *rada.gov.ua*. Retrieved from https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/245537.html [in Ukrainian].
13. Narodni deputaty Ukrainy – chleny Komitetu z pytan ahrarynoi ta zemelnoi polityky provely onlain zustrich z kolehamy Komisii z pytan silskoho hospodarstva, lisovoho hospodarstva, kharchovoi promyslovosti ta spetsyfichnykh posluh Palaty deputativ Parlamentu Rumunii [People's deputies of Ukraine - members of the Committee on Agrarian and Land Policy held an online meeting with colleagues of the Commission on Agriculture, Forestry, Food Industry and Specific Services of the Chamber of Deputies of the Parliament of Romania]. (n.d.). *komagropolit.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://komagropolit.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
14. *On the way to European integration: research of existing projects and needs of interested parties in Ukraine* (2023). Kyiv: NGO «Ukrainian Center for European Policy» [in Ukrainian].
15. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union: Final commission staff working document (2023). Brussels: European commission [in English].
16. Plan vidnovlennia Ukrainy: sylni ta slabki storony [Ukraine's Recovery Plan: Strengths and Weaknesses]. (n.d.). *lb.ua*. Retrieved from https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html [in Ukrainian].
17. Ahropromyslovyi kompleks Ukrainy, ohliad nishi ta realii sohodennia [The agro-industrial complex of Ukraine, an overview of the niche and today's realities]. (n.d.). *blog.youcontrol.market*. Retrieved from <https://blog.youcontrol.market/aghropromislovii-kompleks-ukrayini-oghliad-nishi-ta-rieliyi-soghodiennia/> [in Ukrainian].
18. Silske hospodarstvo: priorytety stalykh investytsii dlia spriannia vidnovlenniu Ukrainy [Agriculture: priorities for permanent investments to promote the recovery of Ukraine]. (n.d.). *ecoaction.org.ua*. Retrieved from https://ecoaction.org.ua/sh-priorytety-stalykh-investytsij.html#_ftnref1 [in Ukrainian].

Подано до редакції 3.01.24 р.
Прийнято до друку 5.02.24 р.

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ:
КОНЦЕПЦІЇ, ПАРАДИГМА,
РОЗВИТОК,
УДОСКОНАЛЕННЯ**

Збіник наукових праць

**PUBLIC ADMINISTRATION:
CONCEPTS, PARADIGM,
DEVELOPMENT,
IMPROVEMENT**

A collection of scientific papers

Випуск | 7 || Issue

***Відповідальність за
достовірність даних, наведених у
статті, несе її автор та
науковий керівник***

***The author and supervisor are
responsible for the accuracy of the
data presented in the article***

*Англomовний супровід: Хрін І.
Комп'ютерна верстка: Домбровська Я.
Дизайн обкладинки: Вовкодав А.*

Підписано до друку 29.03.2024 р. Формат 60x84 8/1.
Цифровий друк. Гарнітура Arial, Arial Narrow. Наклад 100.
Зам. № 09/24. Ум. друк. арк. 10,71
Виготівник: ФОП Домбровська Я. М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 6366 від 22.08.2018 р.
08055, Київська обл., Макарівський р-он, с. Вільне, вул. Чапаєва, 16а
e-mail: devis519@ukr.net